

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GÜNEY İTALYA'DA MÖ 750 ve 550 YILLARINDA YUNAN
KOLONİLERİ**

Özge YILMAZ

TARİH ANABİLİM DALI
DANIŞMAN: DOÇ. DR. H. VELİ AYDIN

TEKİRDAĞ -2019

Her Hakkı Saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans Tez çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

.../.../2019

Özge YILMAZ

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özge YILMAZ tarafından hazırlanan MÖ 750 ve 550 Yıllarında Güney İtalya’da Yunan Kolonileri konulu Yüksek Lisans Tezinin Sınavı, Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca günü saat’da yapılmış olup, tezin OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Jüri Başkanı:

İmza:

Üye:

İmza:

Üye:

İmza:

Üye:

İmza:

Üye:

imza

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yönetim Kurulu adına

.../.../2019

Enstitü Müdürü

Prof. Dr.Rasim YILMAZ

ÖZET

Kurum, Enstitü :	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ABD :	Tarih Anabilim Dalı
Tez Başlığı :	Güney İtalya’da MÖ 750 ve 550 Yıllarında Yunan Kolonileri
Tez Yazarı :	Özge Yılmaz
Tez Danışmanı :	Doç. Dr. H. Veli Aydın
Tez Türü :	Yüksek Lisans Tezi, 2019
Sayfa Sayısı :	126

Karanlık Çağdan Hellenistik döneme kadar geçen süre Yunan tarihinin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Yunan halkının MÖ VIII. yüzyıl ortalarında, Ege’deki anavatanlarından farklı bölgelere doğru başlatmış oldukları geniş çaplı göç hareketi iki yüz yıldan fazla sürmüş, çeşitli şekil ve boyutlarıyla kurmuş oldukları yerleşimler Akdeniz’e kadar uzanmıştır. MÖ 500 civarında ise Yunan dünyası batıda İspanya’dan doğuda Karadeniz’in uç noktasına, güneyde Afrika’nın kuzey kıyılarına ve kuzeyde Ukrayna’ya kadar genişlemiştir. Yunan halkının farklı coğrafyalar üzerine yönelmeleri ve gittikleri bölgelerde kurmuş oldukları yapılanmaya ise tarihsel terminolojide *kolonizasyon* adı verilmiştir. Zaman ve mekanda koloniciliği konu edinen araştırmacılar dönemin gittikçe merak uyandıran bir özellik kazandığını göstererek; Yunan kolonizasyonu nedenlerinin basit gerekçelerle açıklanamayacağını ve bununla birlikte sistematik bir bütünlük içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Kolonizasyon hareketliliğinin her biri yüzyıldan fazla süren, iki aşamasından biri olan Batı Akdeniz ve İtalya’da gerçekleşen faaliyetler de bu bütünlüğün önemli bir parçası olmuş ve İtalya’nın güneyi ile Sicilya bölgesinde kurulan çok sayıda koloni ile bölge *Megale Hellas* olarak adlandırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yunan, Güney İtalya, Hellas, kolonizasyon, Sicilya.

ABSTRACT

Institution, Institute: Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of
Social Sciences
Department : Department of History
Title : Greek Colonies in Southern
Italy in 750 and 550 BC
Author : Özge Yılmaz
Adviser : Assoc. Prof. H. Veli Aydın
Type of Thesis, Year : MA Thesis, 2019
Total Number of Pages : 126

The time gap between the Dark Age and the Hellenistic period constitutes an important stage in Greek history. In the middle of the 8th century BC, the large-scale migration movement of Greek people, which began in different regions of Aegean Region their homelands, lasted more than two centuries and the settlements they had built in various shapes and sizes extended to the Mediterranean Region. Around 500 BC the Greek World expanded from Spain in the West to the ends of the Black Sea in the east, to the northern shores of Africa in the South and to Ukraine in the North. The migration of the Greek people to different geographies and the structuring they established in the regions they visited is called colonization in historical terminology. Researchers in the field of colonialism through time and space, suggest that the period has gained an increasingly intriguing feature; they argued that the reasons for Greek colonization could not be explained on simple grounds and should be considered in a systematic whole. The activities carried out in the Western Mediterranean and Italy, one of the two stages of colonization mobility, each of which lasted more than a century, became an important part of this unity and the region was named Megale Hellas with many colonies established in southern Italy and Sicily.

Keywords: Greek, Southern Italy, Hellas, Colonization, Sicily.

ÖNSÖZ

Tarih boyunca görülen kolonizasyon hareketlerine bakıldığında, ekonomik sebepler, coğrafi zorluklar, sosyal, siyasal nedenlerle kurulan koloni şehirleri ve faaliyetleri ile karşılaşmaktadır. MÖ VIII. yüzyıldan MÖ V. yüzyıl boyunca Yunan halkının yaşadıkları coğrafyanın dışına çıkarak Akdeniz'e gelmeleri; Güney İtalya ve Sicilya kıyıları boyunca kurdukları şehirler de Antik dönem koloni faaliyetleri içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Euboe, Khalkis, Korinth ve Sparta gibi Yunan şehirlerinin Güney İtalya ve Sicilya'da kurdukları koloniler günümüz Batı Avrupa Tarihi araştırmacıları için önemli bir çalışma alanı olmuş; hem Yunanlar kendi kültürlerini yaratmasında hem de bağlantılı oldukları bölgelerin, sağlamış oldukları katkıların anlaşılmasına fayda sağlamıştır. Hem antik dönem kaynakları hem yazılı kaynaklar ışığında yürütülen koloni şehir çalışmaları ile Akdeniz'in bereketli topraklar, doğal kaynaklar açısından zengin olan bölgelerinde Yunan varlığına dair izler bulunmuş ve çok geçmeden bu izlerin oldukça geniş alanlara yayıldığı anlaşılacak Güney İtalya ve Sicilya'yı içine alan bölge *Megale Hellas* olarak adlandırılmıştır.

Yunan kolonizasyonunu konu edindiğim tez çalışmamda, Megale Hellas olarak bilinen bölgeye dahil olan şehirlerin araştırılması konusunda katkı sağlayan Sayın Danışman Hocam Doç. Dr. Hacı Veli AYDIN'a, teze hazırlık aşamasında görüş ve önerilerini sunarak desteğini esirgemeyen ilk Danışman Hocam Dr. Öğretim Üyesi Rıza Haluk SÖNER'e ve yine tez süresi boyunca katkılarını eksik etmeyen, pozitif düşünceleriyle yanımda olan Değerli Hocam Öğretim Görevlisi Dr. Seher Selin ÖZMEN'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Özge YILMAZ

Tekirdağ-2019

İÇİNDEKİLER

HARİTALARIN LİSTESİ

- Harita 1. Antik Dönemde Yunan Halkının Yaşadığı Coğrafya (Akarca, 1987; s. xiv.)
- Harita 2. Ana kıta Yunanistan (Tekin, 2015; s. 38.)
- Harita 3. Batı Anadolu (Tekin, 2015; s. 39.)
- Harita 4. Akha Uygarlığı Yerleşim Bölgesi (Pomeroy, 2016; s. 44.)
- Harita 5. Sparta Antik Şehrini Gösteren Harita (Pomeroy, 2016; 113)
- Harita 6. Korinthos Antik Şehrini Gösteren Harita (Tekin, 2015; s. 38)
- Harita 7 Yunan Kolonizasyon Bölgesi (Pomeroy, 2016: s. 85)
- Harita 8. İtalya Bölgesi (Akarca, 1987; s.xiii)

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

- Şekil 1. Atina Akropoli (L. De Blois – R. J. Van der Spek, *An Introduction to their culture*, Rotledge, London 1997, s. 112.)
- Şekil 2. Metapontum' ait ızgara planı (Antonio Giuliano, *Urbanistica delle citta greche*, Saggiatore, Italy 1966, res. 10)
- Şekil 3. Tarentum şehir planı (Tsetskhladze, 2006; s. 174)
- Şekil 4. Poseidonia/Poestum Hera ve Athena Tapınak alanını da ait plan (Tsetskhladze, 2006; s. 186)
- Şekil 5. MÖ VII-VI. yüzyıl Naksos şehir planı (Tsetskhladze, 2006; s. 257)
- Şekil 6. Syrakusa ızgara şehir planı (G. Voza, *Nel segno dell'antico: archeologia nel territorio di Siracusa*, Palermo 1999, s.92)
- Şekil 7. Syrakusa Athena kutsal alanı (G. Voza, 1999; s. 85)

RESİMLERİN LİSTESİ

- Resim 1. Akropol'e ait görsel. (*Ancient Greece An Illustrated History*, Marshall Cavendish, New York 2011, s. 70)
- Resim 2. Delphoi (Freeman, 2003; s. 207)
- Resim 3. Sparta Antik şehir kalıntıları (*Ancient Greece An Illustrated History*, 2011; s. 78)
- Resim 4. Pithekusai Magna Grecia (Tsetsckhladze, 2006; s. 218)
- Resim 5. Pithekusai kazı çalışması alanından bir bölüm (Tsetsckhladze, 2006; s. 223)
- Resim 6. Pithekusai Batık'ta bulunan krater (Magna Grecia) (Tsetsckhladze, 2006; s. 227)
- Resim 7. Korinthos Antik Yunan şehri kalıntıları (*Ancient Greece An Illustrated History*, 2011; s. 65)
- Resim 8. Sybaris'e ait görsel
- Resim 9. Sybaris'e ait görsel
- Resim 10. Sybaris'e ait oldukça geniş pula sahip 550-510 tarihli sikke (Michalis Petropoulos, "Greek Colonisation", *New DataCurrent Approaches*, Proceedings of the scientific Meeting held in Thessaloniki, 6 February 2015, s. 130)
- Resim 11. Croton'a it görsel (*The Study of Ancient Territories Chersonesos and South Italy*, Annual Report Institute of Classical Archeology The University of Texas at Austin 2005, s. 62)
- Resim 12. MÖ 525-500 tarihli üçayaklı kazan betimlemeli Croton Sikkesi (Lorenzo Lazzarini, "Prime note su emioboli arcaici inediti di Sibari, Croton e Metaponto", *NAC* 46, Italy 2017, s. 27)
- Resim 13. Kroton'daki kazı çalışmasından (*The Chora of Croton 1983-1989*, The Universty of Texas at Austin, 1990; s. 22)
- Resim 14. Kroton'da bulunan Antik Yunan çiftlik evine ait kalıntılar ((*The Chora of Croton 1983- 1989*, The Universty of Texas at Austin, 1990; s. 224)

- Resim 15. Metapontum'a ait başak figürlü MÖ 550-530 tarihli sikke
(Hand, 1909; s. 54)
- Resim 16. Metapontum Hera Tapınağı
- Resim 17. Metapontum'a ait görsel (Siena, A. De. F. Gaballone, 2012; s.10)
- Resim 18. Tarentum Nekropolis'ten gelen kupa (Tsetskhladze, 2006; s. 175)
- Resim 19. Tarentum Necropolis'ten gelen Antik Yunanlara ait kap formu
(Tsetskhladze,
2006; s. 176)
- Resim 20. Tarentum'a ait yunus üzerindeki genç erkek figürlü sikke
(Hand, 1909; s. 15)
- Resim 21. Poseidonia Hera Tapınağı (Tsetskhladze, 2006; s. 191)
- Resim 22. Üç mızraklı Deniz Tanrısı Poseidonia (Hand, 1909; s. 106)
- Resim 23. Siyah figürlü vazo örneğı

KISALTMALARIN LİSTESİ

Bu çalışmada yer alan kısaltmalar açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e. :	Adı Geçen Eser
a.g.m. :	Adı Geçen Makale
bkz. :	Bakınız
C. :	Cilt
Çev. :	Çeviri
MÖ :	Milattan Önce
JHS :	Journal of Hellenistic Studies
Har. :	Harita
Res. :	Resim
S. :	Sayı
s. :	Sayfa Sayısı
Şek. :	Şekil

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM BEYANI	ii
TEZ ONAY SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
HARİTALARIN LİSTESİ	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	viii
RESİMLERİN LİSTESİ	ix
KISALTMALARIN LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1.KOLONİZASYON ÖNCESİ DÖNEMDE YUNAN DÜNYASI	6
1.1.Yunan Halkının Yaşadığı Coğrafya	12
1.2. Ege Coğrafyasında Görülen Göçler	22
İKİNCİ BÖLÜM	25
2.KOLONİZASYONU GERÇEKLEŞTİREN HALKLAR	25
2.1.MÖ 1200-750/700 Yunan Dünyasının Karanlık Çağı	25
2.2. MÖ 750/700 Dolaylarında Arkaik Çağ	28
2.2.1. Yunan Şehir Devleti: “Polis”	29
2.3. Siyasi Durum	36
2.4. Ekonomik Durum	39
2.5. Toplumsal Hayat	40
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	45
3.BİR YAYILIŞIN ÖYKÜSÜ: YUNAN DÜNYASINDA GÖRÜLEN TİCARET ve KOLONİZASYON	45
3.1.Terim Olarak Kolonizasyon	49
3.2. Yunan Kolonizasyonu Üzerine Görüşler	53

3.3. Kolonizasyon Hareketinin Gelişimi	54
3.3.1. Kolonilerin Kurulma Nedenleri	55
3.3.2. Kolonilerin Kuruluş Tarzı ve Karakteri	57
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	62
4. MÖ 750 ve 550 TARİHLERİNDE GÖRÜLEN KOLONİ	62
FAALİYETLERİ	62
4.1.Koloni Öncesi Dönemde İtalya Bölgesi	63
4.2.Güney İtalya'nın Koloniler Açısından Önemi ve Koloni Şehirleri	64
4.2.1.Rhegium	66
4.2.2. Sybaris	66
4.2.3.Kroton	67
4.2.4. Metapontum	69
4.2.5. Tarentum/Taras	70
4.2.6.Poseidonia/Poestum	71
4.3.Sicilya'da kurulan koloni Şehirleri	72
4.4.Yerli Halk ile Olan İlişkileri	73
SONUÇ	75
KAYNAKÇA	80
EKLER	87
Haritalar	87
Şekiller	93
Resimler	98

GİRİŞ

MÖ I. bin yılın kabaca ilk yarısında başta Ege Denizi havzası olmak üzere birçok Yunan yerleşimi kurulmuş, MÖ VIII ile VI. yüzyıllarda bu yerleşimler Akdeniz'e kadar uzanmıştır. I. bin yılın ikinci yarısında ise Yunan halkı özellikle Mısır, Batı Asya ve Orta Asya'da bulunan eski Pers İmparatorluğunun da göç alanlarına yayılarak genişlemiştir. Göçlerin ardından Yunanların Batı Anadolu'da ve Hellas coğrafyasında yer aldıkları düzlemin kendisi hem yazılı kaynaklar hem de arkeolojik buluntular ile karşımıza çıkmaktadır.

Hellas ve Batı Anadolu şehir devletlerinin MÖ VIII. yüzyıla kadar genelde tarımsal üretimin baskın, imalat ve ticari faaliyetlerin daha az öneme sahip olduğu içe kapalı bir ekonomik yapılanma içinde oldukları gerek arkeolojik kazılardan gerekse Yakınoğu arkeolojisinin yazılı kayıtlarından anlaşılmaktadır. MÖ VIII. yüzyılda Akdeniz ticaretinde önemli bir özne konumunda yer alan Yunanların ticari açıdan nasıl bir yapıda olduğu günümüzde tam anlamıyla bilinmemektedir. Fakat kolonizasyon dönemine dahil olmadan önce Doğu ve Güneydoğusunda Ege Denizi, batısında İyon Denizi, güneyinde Akdeniz ile çevrili olan Hellas'da önemli kültürel ve siyasi birlik içerisine girdiklerini ifade edebilmek mümkündür. MÖ VIII. yüzyılla birlikte Akdeniz ticaretinde oynamaya başladıkları rol, aynı zamanda farklı kültürel alanlara kanalize olmalarına neden olan unsurlardan biridir. Ticari yaşamın derece ve sınırları, farklı coğrafyalarda kolonizasyon hareketliliği içerisine girilmesine neden olmuş bu bağlamda yerleşik Yunan kültürü diğer yerleşik kültürlerin unsurlarından etkilenmiştir. Rönesans'tan bu yana devam eden, göç tarihini konu edinen araştırmacılar, kolonizasyon terimini, Yunan coğrafyasının dışında kurulmuş olan yerleşim yerlerini ve kuruldukları süreci tanımlamak için çalışmalar yapmışlardır.

Tarihsel terminolojide "Kolonizasyon" ifadesi ile karşımıza çıkan yapılanma Antik Yunan tarihini bir kez daha araştırılmaya değer kılmıştır. Klasik antik dönem araştırmacıları bu dönemin yüksek kültürlerinin, az gelişmiş halklar üzerindeki etkilerine değinmiş koloniciliği yenilikçi ve dinamik merkezlerin kolu olarak kullanan Avrupalılara, ilham kaynağı olduğu düşüncesi üzerinde durmuştur. Günümüz akademi dünyasında, yaklaşık olarak XVIII. yüzyıldan bu yana, coğrafyalar arasında kurulmaya çalışılan paralellik tartışmalarıyla da ideolojik kimlik oluşturulmaya

çalışılmış ve Antik dönem Yunan koloni tarihinin incelenmesi de bu bağlam içerisinde gerekli görülmüştür. Bu çalışmada Yunan halkının Akdeniz kıyılarına gelmesi ile ulaştıkları bölgeler ele alınarak gittikleri yerlerde gerçekleşen ticari, siyasi ve kültürel anlamda varlığı küçümsenemeyecek kolonizasyon faaliyetleri objektif bir kanalı içerisinde incelenmiştir.

Yapılan araştırmada Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi kullanılmış; kolonizasyon faaliyetlerine ilişkin bir çerçeve oluşturulmuş ve bu çerçevedeki iki problemin çözümlenmesine yönelik kaynak taraması yapılmıştır. Bu problemlerden ilki Antik dönem Yunan halkının Hellas dışına yerleşmesine sebep olan etkenlerin gerçekliği; ikincisi ise iki buçuk yüz yıllık bu dönemde Yunan kolonilerinin yayıldığı coğrafyalardan biri olan Güney İtalya'da bıraktığı izler ve kurulan kolonilerin nitelikleri üzerinedir.

Latince kökenli bir terim olan kolonizasyon son yıllarda akademik yayınlarda sıkça karşımıza çıkan ve tartışmaya açık konular arasında yer almaktadır. 1990'lı yıllardan beri Yunan kolonizasyon çalışmaları üzerine önemli ilerlemeler kaydedilmiş ve bu doğrultuda bazı teorik değişiklikler getirilerek mevcut bilgiler arttırılmıştır. Yunan kolonizasyonunun yalnızca bir yöne doğru değil birçok yöne doğru uzanan bir faaliyetler bütünü olduğu gerçeği, Yunan dünyasının fiziksel ve kültürel etkilerinin yansımalarından anlaşılmaktadır.

Bahsi geçen iki temel soruna çözüm sağlamayı amaçlayan bu çalışmada, Yunan kolonizasyonunun kökeninde yatan ana sebepler ve bu sebeplerin açıklanmasında, coğrafi faktörler dikkate alınarak özellikle Güney İtalya ve Sicilya gibi bölgelerin koloni tarihindeki önemi, bu bölgeleri cazip kılan özelliklerin anlatılması amaçlanmıştır. Çalışma hazırlanırken ele alınan konu bir bütünlük içerisinde değerlendirilmiş, olayların nedensellikleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Bu amaçla arkeolojik kaynakların dışında antikçağ yazarlarının eserlerinin gerekli bölümleri incelenmiş, bu bilgilerin ışığında bir bakış açısı sağlanmıştır. Thukydides'in Peloponnesos savaşlarını anlattığı, Strabon'un Anadolu coğrafyasını anlattığı eserinde Yunanların yaşadığı coğrafya, yayıldıkları bölgelere dair verilen bilgiler dikkate alınmıştır. Sarah Pomeroy'ın Antik Yunan dönemini anlattığı ve Gocha Tsetskhladze'nin Güney İtalya ve Sicilya'da Yunanların kurmuş

olduğu koloni şehirlerini konu edindiği eserlerinden de ikincil çağdaş kaynak olarak yararlanılmıştır. Araştırma kapsamına göre toplanan verilerin güvenilir olup olmadığına, günümüzde geçerliliğini koruyup korumadığına ve en önemlisi objektif bir bakış açısı ile yazılıp yazılmadığına dikkat edilmiştir. Buna göre Antik Yunan dünyasında karşımıza çıkan İtalya ve Sicilya'daki koloni yapılanmasının nedenlerini açıklayan çok sayıda yazılı kaynak ve arkeolojik buluntulardan faydalanılmış ve ortaya çıkan tüm bilgiler yeniden derlenerek yorumlanmıştır. Böylelikle Akdeniz havzasında Yunan topraklarından gelen hareket neticesinde MÖ 750-550'de meydana gelen kolonizasyon faaliyetlerinin gerçekliğine ışık tutmak amaçlanmıştır.

Günümüz tarih çalışmaları içerisinde önemli bir konu olan Yunan koloniciliği yaklaşık iki buçuk yüzyıl ile kısıtlanmış görünse de arkeolojik bulgular ve mevcut yazılı kaynaklar etki alanın geniş bir coğrafyaya yayıldığını göstermiştir. Arkeolojik çalışmalar sayesinde Yunanların tarihsel gelişimi değişik yönleriyle aydınlatılmaya çalışılmış, antikçağ insanından kalan her türlü miras dikkate alınmıştır. Kamusal alanlardan konut tipine, şehirlerin biçim ve alt yapı özelliklerine, kullandıkları paralardan seramik yapılarına kadar tüm bulgular Yunan kolonizasyonu dönemine yönelik önemli bilgiler vermiştir. İtalya'nın güneyinde, Poseidonia antik şehrinde yer alan üç tapınak, arkeoloji kazı çalışmalarında Tarentum'da ortaya çıkarılan siyah figürlü seramikler, vazolar, yüzük, kolye ve küpe gibi takılar da ayrıntılı tanecikli süslemeler yine Tarentum'da arkeoloji müzesindeki bronzdan yapılmış Zeus heykelinin bulunması Yunanların İtalya'nın güneyine yerleştiğine dair önemli arkeolojik kaynaklardır. Tarihsel olayların oluşumundaki paya bakılacak olursa coğrafi bölgeler aslında bir bütünlük arz etmektedir ve coğrafyalar araştırmacılar için önemli bilgiler saklayan kaynak olmaktadır.

Aslına bakılırsa koloni kelimesi konusunda farklı görüşler vardır dolayısıyla Yunan halkının yaptıklarını tam anlamıyla karşılar nitelikte olup olmadığı tartışılmalıdır. Yunancada “*apoikia*” olarak da bilinen ve “*uzaktaki ev*” ya da “*evden uzaktaki ev*” anlamına gelen koloni, Yunan halkının evlerinden, yurtlarından uzaklardaki yeri yurt edinmesi anlamında kullanılmaktadır ve Latince *colonia*¹

¹ Donald Kagan, “7. Ders Metni”, *Eski Yunan Tarihine Giriş*, Yale Üniversitesi, Çev: Zeynep Çizmeli Öğün – Elif Denel, TÜBA 2007, s. 3.

kelimesinden gelmektedir. MÖ 500'lü yıllara gelmeden önce Yunan kolonilerinin çoğu gelişigüzel kurulmuştur. Ve genellikle uzak bir metropolis tarafından kontrol edilmektedir. Kontrolün sağlanması için altyapının az gelişmiş olması ya da mevcut olmaması erken göçlerde "koloni ve "kolonizasyon" sözcüklerinin sorunlu terimler olduğunu göstermektedir. Fakat sonraları yabancı topraklardaki yerleşmelere verilen isim olarak koloni kelimesi ile karşılaşılmaktadır. Kolonizasyon çoğunlukla, gerçekten sömürgeci ve emperyalist nitelikte olmuştur. Dolayısıyla, koloni sözcüğünün niteliği ve oluşum sürecinin anlaşılmasında kaynakların kullanımına dikkat edilmesi gerekmektedir. Eski denizaşırı yerleşimlerin hatta klasik ve Hellenistik yerleşimlerin özelliklerini belirlemeye yardımcı ve önemli kanıtların kaynağı olan arkeoloji, Yunan halkının göç tarihinin karmaşıklığının giderilmesinde ve boşlukların doldurulmasında önemli derece yarar sağlamıştır. Hem yazılı hem de yazısız kaynakların birleşimi, bir koloninin söylendiği veya sahip olduğu düşünülen herhangi bir başlangıç motivasyonundan bağımsız olarak, koloniciliğin geniş bir bakış açısıyla incelenmesi gerektiğini göstermiştir.

Kolonizasyon hareketinin neden ve hangi amaçlarla başladığı üzerine günümüzde mevcut ortak bir görüşten bahsedebilmek pek de mümkün değildir. Konu üzerine yapmış olduğu özgün incelemelerle anılan Gocha R. Tsetskladze "*Greek Colonisation*" isimli çalışmasında Yunan halkının, farklı coğrafyalara yönelme nedenlerinin basit gerekçelerle açıklanamayacağını ve özellikle ticaretin, temel neden olamayacağını ifade etmiştir². Yunan şehir devletlerinin içerisinde buldukları ekonomik kapalılık ve ticaret faaliyetlerin darlığı Yunan halkının farklı coğrafyalar üzerinden ticari aktivitelere girmelerine neden olan önemli bir unsur olarak nitelenmekte bunun dışında artan nüfus ve halkın farklı coğrafyalarda arazi sahibi olma isteği de diğer nedenler arasındadır. Tsetskladze, Yunan kolonizasyon sisteminin oluşmasına ilişkin olarak yazılı kaynaklar ile arkeolojik buluntular içerisinde kategorik bir ayırım yapmakta ve arkeolojik buluntular üzerinde daha çok durarak, teorik zeminini bunun üzerinden inşa etmektedir. Tsetskladze'ye göre, Yunan koloni hareketliliği antik kaynaklar tarafından çeşitli felaket ve iklimsel

² Gocha R. Tsetskladze, *Greek Colonisation An Account of Greek Colonies and Other Settlement Overseas*, Leiden Boston 2006, s. XXVII.

nedenlere dayandırılrsa da koloni hareketliliğindeki asıl sebep ticari ve zirai kaynaklı olup, Yunan kolonizasyonuna dair sunulan tüm genel veriler sadece genel geçer tezler olmakla birlikte her şehrin kendi gerekçeleri kendi bütünlüğü içerisinde aranmalıdır.

MÖ 500'e kadar Yunan halkı Hellas dışına yerleşerek MÖ IV. yüzyılda nüfusun %40'ını oluşturan bir kitleye ulaşmıştır³. XIX ve XX. yüzyıl araştırmacıları, bu hareketliliğin nedenlerini daha çok ticari anlamda ele almış, kimi uzmanlar ise günümüz üretim ilişkileri anlamında bir özdeşlik kurmaya çalışmalarının yanı sıra Yunan kolonizasyonunun varlık nedenlerini sistematik bir bütünlük içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Aslında geleneksel terminoloji, modern emperyal tarih çalışmaları üzerine bir eğilimi yansıtan "kolonicilik" terimi ile genişletilmiştir. Zaman ve mekanda koloniciliği araştıran çalışmalar konunun gittikçe merak uyandıran bir özellik kazandığını göstermektedir.

Yunan kolonileştirme faaliyetleri insan geçmişinin yerel, bölgesel ve küresel boyutlarının etkileşimi ile karakterize edilmiştir. Bu nedenle Yunan tarihini anlama ve Yunan koloniciliğini incelemek açısından pek çok öğrenci ve akademisyen çok sayıda tarihsel perspektif oluşturma eğilimine yönelmektedir. Antik Yunan tarihinin anlaşılabilirliği için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmakta ve koloniciliğe dair yeni bir bakış açısının geliştirilmesinde ideal bir araç olarak görülmektedir. Yunan dünyasının kolonizasyon faaliyetlerini anlatan çalışma özellikle eskiçağ kavramının yer ve zaman bakımından aynı ölçülerle değerlendirilemeyeceğinin, eskiçağın araştırılmasını amaçlayan disiplinlerin sınırlama ve bütünlüğünün anlaşılmasında yarar sağlayacaktır.

³ Franco De Angels, "Ancient Greek Colonization in the 21st Century: Some Suggested Directions", *Bollettino di Archeologia on line Volume Speciale*, C. 1, S. 5, Roma 2010, s. 18.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KOLONİZASYON ÖNCESİ DÖNEMDE YUNAN

DÜNYASI

Birçok araştırmacı tarafından Avrupa kimliğinin belirleyicisi olarak kabul edilen Yunan medeniyeti Avrupa'yı insanlığın geri kalanından ayıran en önemli etken olarak gösterilmiş, Avrupa ondan; yetkinliği, özgürlüğü, ilerlemeyi, eksiksiz insana yönelik düşünme metodunu almıştır⁴. Yazılı metinlerden alınan bilgiler, arkeologların çalışmalarından elde edilen zengin birikime eklendiğinde bu medeniyetin gerçekten de araştırılmaya değer olduğu görülmüştür. Bu sebeple, gelişme yolunda hayli ilerlemiş, dönemin ideal ölçülerine epeyce yaklaşmış bu medeniyeti oluşturanların kimliği ile ilgili yaklaşımlar yapılacak çalışmaların ilk basamağı olmalıdır.

Kimlik olgusu kısaca, bir kişi ya da topluluğun kendi nitelikleri, konumu ve değeri hakkındaki tutumu olarak tanımlanmakta,⁵ bir arada yaşayan çok sayıda insanın benzerlikleri üzerine ortak kaygılar taşıyan kimlik yapısı toplumu oluşturmaktadır. Bugünün dünyasında toplumu oluşturanların kim olduklarını, kökenlerini araştırabilmek oldukça kolay iken eski çağlara tarihlenen belli medeniyetlere dahil olan halkların gerçekte "kim?" olduğunu bulmak elbette kolay değildir. Medeniyetleri, toplumları ve o topluma verilen isimleri incelerken birçok unsurdan faydalanmak gerekmektedir. Bununla birlikte coğrafi etkenlerin, tarihsel olayların oluşumunda, toplumların özelliklerinin belirlenmesindeki payını ortaya koymak araştırma açısından oldukça önemlidir.

Yunan tarihi alanında çalışma yapan araştırmacıların belki de en sık karşılaştığı soru neden Yunan uygarlığını konu edindiğine dair sorulardır. XXI. yüzyılda yaşayan araştırmacılar için Yunan dünyasını çekici kılan nedir? Bu soruya öznel bir algı ile cevap verilebilir ancak Yunan tarihinin gerçekliği ve anlaşılabilirliğinin sağlanması açısından nesnel olana bakmak gerekmektedir. Batının varlığı ve gelişiminden

⁴ Sarah B. Pomeroy, *Antik Yunanın Kısa Tarihi Siyaset/Toplum/Kültür*, Çev: Oğuz Yarığış, İstanbul 2018, s. 9.

⁵ Jeffrey Weeks, "Farklılığın Değeri", *J. Rutherford, vd., Kimlik: Topluluk/ Kültür/ Farklılık içinde*, İstanbul 1998, s. 85

haberdar olan herkes bu uygarlığın başlangıç noktasında Yunanların bulunduğunun ya da katkılarının olduğunun farkına varmıştır. Yunan uygarlığı, günümüzdeki Batı medeniyetinin inşasında oldukça önemli bir yere sahiptir ki bu sebeple uygarlığın geçtiği ve durduğu yerleri bilmemiz, kendilerine yurt edindiği bölgelerde gerçekleştirmiş oldukları faaliyetleri tüm yönleri ile ele almamız uygarlığı oluşturanların kimliğini anlamamız açısından fayda sağlayacaktır.

Tarihi dönemlerde Hellenler olarak bildiğimiz halklar için bu ismi ilk kez kullanan Hesiodos olmuştur. Homeros'ta Hellenler, Troia savaşlarına katılan “*Kuzey Yunanistanlı halk*” olarak anlatılmıştır. Hintli Avrupalı halkların güneye inmeleri ile bu adın anlamı genişlemiştir. Romalılar ise Hellenlere “*Grek*” ismini vermiştir fakat neden bu adı verdikleri konusunda tatmin edici bilgiler mevcut değildir, ortaya atılan bir izaha göre; Boiotai'da oturan *Grai* adlı bir halk MÖ VIII. yüzyılda Napoli körfezine geçmiş ve Romalılar ilk önce bu halkı tanımışlardır. Ancak Napoli körfezine geçtiklerini bildiren Yunan halkları arasında Grai adına rastlanılmamıştır. Avrupa dillerinde bugün Yunanlara Romalıların kullandığı Graeci sözünden çıkan isimler verilmiştir⁶. Antik Hellenler için *Grek* kelimesi kullanılmış, Hıristiyanlığı seçen Yunanca konuşan halklar ise daha sonraları Roma Devleti yurttaşları oldukları için kendilerine Roma kelimesinden üretilen “*Romios/Rum*” demişlerdir.

Eski ve yeni doğulu milletler ise Yunanlara İon sözcüğüne yaklaşık bir isim vermişlerdir. İranlılar, Araplar ve Türkler ise bugün kullandığımız Yunan kelimesini tercih etmiştir. MÖ VIII. yüzyıl Sargon dönemi yazıtlarında “*Yaman*”, Akhemeniş yazıtlarının Akadçasında “*Yamanu*”, eski Farsça ve Elamcada “*Yauna*”, İbranicede “*Yavan*”, Sanskritçede “*Yavanah*” isimleri ile belirtilmiştir. Tüm bu isimler eski bir Anadolu sözünden “*Yavane*”den çıkmış gibi görünmektedir belki de bu Anadolu'da oturan halkın Anadolu dışında batı kıyılarında oturan halka “batılı” manasına gelen bir isim olarak kullanılmıştır. L. Deroy ise bu ismin sadece coğrafi bir anlam olduğunu, sonraları Batı Anadolu'ya göç etmiş halkları kapsadığını, sonunda da dili ve dilin yapısını bir sistem olarak gören linguistik bir anlam kazandığını düşünmektedir⁷.

⁶Aşkıdıl Akarca, *Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri I / Şehir ve Savunması*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 14-15.

⁷ Akarca, *a. g. e.*, s. 15.

Burada dikkat edilmesi gereken konu ise Yunan halkının gerçekte kimler oldukları sorusudur.

Yunan uygarlığı kronolojik olarak MÖ 1500’lerde Mikenler ile başlatılmıştır. Ardından Dorlar olarak bildiğimiz halkların oluşturduğu kabilenin kuzeyden Yunanistan’a gelmesiyle Karanlık Çağ dediğimiz dönem yaşanmıştır. Karanlık Çağ’a girmeden önce, MÖ II. bin yılda Yunanların bulunduğu coğrafyada politik ve ekonomik gücün yoğunlaştığı merkezlerin durumlarının anlatıldığı tabletlerde Miken dönemi beylerinin toplumsal örgütlenmesinden bahsedilmiştir⁸ ve bu tabletlerde görülen kelimeler Homeros’ta karşılaştığımız kelimelerle benzerlik göstermektedir. Ayrıca Miken dünyasında kullanılan tanrı isimlerinin Klasik Yunan tanrı isimleri ile birebir örtüşükleri de yine bu tabletler ile ortaya çıkmıştır⁹.

MÖ II. binde ve MÖ I. binin başlarında Yunan olarak bildiğimiz halkların genel bir adı yoktur. Mikenlerin Yunan olduğu görüşü kabul edilirse, bir kısmına “*Akhaioi*” yani Akhailer denilmiştir. Homeros destanlarında Troia’ya savaş açan Mikenliler de onlardır. Homeros aynı Mikenler için “*Argos*” adını da kullanmıştır¹⁰. Akhaioi ismi XIII. yüzyıl Hitit ve Mısır belgelerinde geçen “*Akhivaya*” ve “*Akayivasha*” adları ile benzerlik göstermektedir. Hititlerin başkenti olan Boğazköy’de Hitit kralı IV. Tudhaliyas ile Akhiyava ülkesi kralı arasındaki mektuplaşmaların içeriğinden Akhiyava’nın Anadolu’nun güneybatı kıyılarında veya bu kıyıların karşısında kurulmuş bir Miken krallığı olduğu düşünülmektedir. Akdeniz halklarının kökenleri için araştırma yapan L. Deroy’a göre Akhiyava, Akhaioi’nun Hititçe söyleniş şeklidir. Güneybatı Anadolu’da yaşayan Mikenlileri ifade ettiği gibi Yunan topraklarında yaşayan Mikenlileri ifade etmiş olması da muhtemeldir. Homeros’ta Akhiyava, Girit’i ve Thessalia’ya kadar tüm Yunanistan yarımadasının halkını içine almaktadır. Argolular ise adalıların karşıtı durumunda “*GreK/Hellen/Yunan karası*” halkı anlamındadır¹¹.

⁸ J.P. Vernant, *The Origins of Greek Thought*, Ithaca, N. Y., 1982, s. 30.

⁹ Robin Osborne, *Greece in The Making, 1200-479 BC.*, London 1996, s. 31.

¹⁰ Akarca, *a. g. e.*, s. 14.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: L. Deroy, L. *Origine Prehellenique de Quelques Noms de Periöples Mediterranees, Melanges Isodore Levy*, Brüksel 1955, s. 87.

Mısır belgelerinde geçen Akayivaşalar ile Akyiyava arasındaki benzerlik göz ardı edilemez. Akyiyava'nın Akaioi'nun Hititçe karşılığı olduğunu belirtmiştik, Akayivaşa'da Mısırca karşılığı olmalıdır. Akayivaşalar MÖ XIII. yüzyılda başka halklar ile birlikte denizden Mısır üzerine saldırmıştır işte bu saldırıları gerçekleştirerek Tunç Çağı'nın sonunu getiren Deniz Kavimleri arasına katılanların da Mikenler olduğu düşünülmektedir.

Yunanlıların kim oldukları sorusunun yanıtı için yapılan araştırmalarda kronolojiden faydalanarak tarih öncesi devirlere de bakmak gerekir. Ege bölgesi, Paleolitik, Neolitik ve Tunç Çağı olarak ayrılmış, Neolitik MÖ VI - IV. bin, Tunç Çağı MÖ II. bin yıllarını kapsamıştır. MÖ III. bin yılı İlk Tunç Çağı, II. bin yılın ilk dört yüz yılını içine alan dönem Orta Tunç Çağı ve II. bin yılın ilk ikinci yarısını içine alan dönem ise Son Tunç Çağıdır. Ege'de yaşanan Tunç Çağı'nın çeşitli bölgelere göre aldığı isimler; Yunanistan'da Hellas, Ege adalarında Kiklad, Girit'te Minos'tur. Minos Girit'in efsaneleşmiş kralının ismidir. Batı Anadolu'da ise Tunç Çağını ifade etmek için belli bir ad kullanılmamış ve en önemli merkez Troiya'ya göre isim almıştır. Tunç Çağının Ege'deki sınıflandırılması;

<u>YUNANİSTAN</u>	<u>ADALAR</u>	<u>GİRİT</u>	<u>BATI ANADOLU</u>
İlk Hellas 300-1950	İlk Kiklad	İlk Minos 2700-200	Troia I-V
Orta Hellas 1950-1580	Orta Kiklad	Orta Minos 2000-1580	Troia IV
Son Hellas 1580-1100	Son Kiklad	Son Minos 1580-1100	Troia VI-VII

Ege bölgesinde Paleolitik dönem izlerine pek fazla rastlanılmamıştır. Neolitik devir ya da Cilalı Taş Devrinde ise insanlar toprağa yerleşmiş ve çiftçilik ile uğraşmaya başlamışlardır. Tarım, insanları kalıcı olarak yerleşmeye zorlamış; bir odalı, kerpiç tuğladan yapılmış yerleşim şekilleri ortaya çıkmıştır¹². Hayvanların evcilleştirildiği, tabiata hakim olunmaya çalışıldığı bu dönemde insan hayatında büyük değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Ege Neolitiğinde topraktan çanak çömlek yapmasını bilmeyen halklara rağmen Thessalia'da birkaç yerde çanak çömleğe

¹² Pomeroy, *a. g. e.*, s. 33.

rastlanılmıştır. Başlıca Neolitik merkezler Thessalia'da Sesklo, Peloponnesos'ta Lerna, Girit'te Knossos'tur. Neolitik Çağ Ege'de üç bin yıldan fazla sürmüştür¹³.

MÖ III. bin yılın başlarında madenlerin kullanılması ve aletlerin yapılması ile ilk Tunç Çağına girilmiştir. Tunç Çağında Yakın Doğu'nun etkisi görülmüş hatta Tunç Çağının Yakın Doğu etkisi ile doğduğu görüşü kabul edilmiştir¹⁴. Bu dönemde toplum düzeninde değişiklikler görülmüş kabilelerin idaresi için kabile başkanları seçilmiştir. Troi II'de bir saray ve Lerna'da bu başkanların konağı olduğu düşünülen iki katlı büyük bir bina bulunmuştur¹⁵.

MÖ II. binin başında Mezopotamya'da Anadolu'da ve Ege'de halklar kaynaşmış, Avrupa ovalarından ve Asya steplerinden halklar bölgeye girmiştir. Son yıllarda yapılan incelemeler Hint - Avrupalıların Anadolu ve Ege'ye Orta Tunç Çağından önce girdiklerini göstermektedir. Kültepe'de II. bin yılına ait silindir mühürlerde Proto-Hatti tanrılarının tasvirleri bulunmuştur. Yine çivi yazılı tabletlerde Proto-Hatti şahıs adlarına rastlanılmıştır. İstilalar kuzeyden güneye ya da doğudan batıya yaşanmıştır. Orta Hellas ya da Orta Kiklad ismini alan Orta Tunç Çağında bu istilacı halkların Hellas bölgesine geldikleri tespit edilmiş, birçok yerleşim yeri terk edilmiştir. Arkeolojik deliller neticesinde, bazı yerleşim yerlerinde yanmış tabakalara rastlanılmıştır. İstilalar Girit'e ulaşmamış bu sebeple Hellas'ın aksine Girit kesintisiz gelişmiş ve Orta Minos Girit'te parlak bir devir olmuştur. Batı Anadolu'da görkemli surları ile Troia IV kurulmuştur¹⁶.

Son Tunç Çağında bütün Yakın Doğu en güzel dönemlerini yaşamış, Ege bölgesi Doğudan aldığı etkiler ile inanılmaz bir refah düzeyine ulaşmıştır. Daha sonra üstünlük Yunanistan'a geçmiş Son Tunç Çağına ülkenin önemli merkezi olan Mikenai'den dolayı Miken Çağı da denilmiştir. Bu dönemde merkeziyetçi krallıklar kurulmuştur. Fakat Son Tunç Çağı bir taraftan iç savaş, bir taraftan istilacı halkların dalgası ile II. bin yılın sonunda sona ermiş, Miken kültürü çökmüş Yunanistan ve Ege karanlık bir çağa girmiştir. Anadolu yaylalarında yıkılan Hitit surlarından sonra Ege ve Anadolu ilk kez ilkel halkların saldırılarına uğramıştır. Burada merak edilen ise

¹³ Akarca, *a. g. e.*, s. 6.

¹⁴ Akarca, *a. g. e.*, s. 7.

¹⁵ Akarca, *a. g. e.*, s. 7.

¹⁶ Akarca, *a. g. e.*, s. 7.

istilacı halkların kimler olduğu ve Yunan halkının kimlik oluşumunda yer alıp almadığı sorusudur. Arkeolojik bulgular gösteriyor ki her iki istila da Hint-Avrupalılar tarafından yapılmıştır. İlk istiladan sonra Anadolu'ya gelenler Hititler, ikinci istiladan sonra gelenler Frigler olmuştur. Yunanistan'da ise her iki istilayı da Yunan lehçesi konuşan insanların gerçekleştirdiği kabul edilmiştir. İlk istilayı yapanlar yüzyıllar sonra Yakın Doğu'nun ve Girit'in etkisi altındaki Miken kültürünü meydana getirmiş insanlardır. İkinci istilayı yapanların bir kolu ise Dor lehçesi konuşan Yunanlardır. Bilim adamları, Yunancanın Homeros'un ilk metinlerinden beş yüzyıl önce bile konuşulduğunu öğrenince çok heyecanlanmıştır ancak ne kadar erken olduğu konusundaki tartışmalar bugün de devam etmektedir. Yunanca, Hint-Avrupa dil ailesinin bir üyesidir. Karadeniz'in kuzey bölgesindeki ortak kaynaktan doğmuş ve oradan Avrupa'nın batısına yayılmıştır. Geleneksel görüş, Yunancanın MÖ 2000 dolaylarında doğudan gelen istilacılarla Hellas bölgesine girdiği ve zamanla yerel diller üzerinde baskın bir hal aldığı yönündedir. Bu dillerden geriye kasabalar, dağlar, ağaçlar ve bitkiler gibi bölgesel özellikleri tanımlayan az sayıda sözcük kalmıştır. 1987'de Cambridge Üniversitesi kazıbilimcisi Colin Renfrew iddialı sayılabilecek bir seçenek sunmuştur. Ona göre Hint-Avrupa dillerinin gelişi, Neolitik Çağda, belki Yunanistan için MÖ 6000 civarı kadar erken bir tarihte, tarım terimlerinin ilk kullanımıyla birlikte olmuştur. Bazı arkeologlar bu fikre sıcak baksa da bu teori, dilbilimciler tarafından bugüne kadar yaygın bir kabul görmemiştir. Aslında aynı tarihlerde Anadolu ve Yakındoğu'dan kalkıp Balkanlar'a ve Hellas bölgesine gelen yeni halkların olduğuna dair bazı arkeolojik delillerin bulunmasıyla Hint-Avrupa dillerinin bu halklarla birlikte geldiği akla yatkın görülmektedir¹⁷.

Klasik Çağda Hellas'da konuşulan dil Yunancadır. Yani Klasik Çağda konuşulan dil Hellas'a, II. bin yılın sonundaki istila ile girmiştir. Öte yandan Miken kültürünü yaratanların dilinin de bir Yunan lehçesi olduğu kesindir. Görülen o ki Yunan dili konuşan bu insanlar yaşadığı bölgeyi kendilerine ana vatan olarak kabul

¹⁷ Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma/ Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Çev: Suat Kemal Angı, Ankara 2003, s. 99.

etmiş, bundan sonra ise gerek nüfus artışı gerekse ticaret sebebiyle varlıklarını bu yarımadanın dışına taşımayı başarmışlardır¹⁸.

1.1.Yunan Halkının Yaşadığı Coğrafya

Coğrafi faktör, her toplumun tarihini ve uygarlığını önemli derecede etkileyen bir unsur olarak kabul edilmiştir. Yunan tarihi ve uygarlığında da bu faktörün etkisi büyük olmuştur. İlk çağlardan bu yana uygarlığının bulunduğu coğrafyanın yapısı, yaşanan tarihi olaylar üzerinde küçümsenemeyecek bir etkiye sahiptir. Bu sebeple uygarlıkların tarihini inceleyen araştırmacıların siyasi, askeri yapılanmanın yanı sıra coğrafi faktörlerin de etkisini göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Sahil ve burunlar, körfez ve koylar, ada ve yarımadalar, kayalık ve kumsallar, fundalık tepeler, yemyeşil meralar, bereketli tarlalar, iç açıcı ovalar bütün bunları kucaklayan deniz¹⁹...insanın zihninde yaşayan canlı bir sözcük Ege. Ege dünyası, özellikle Yunan halkının yaşamlarını incelerken dikkat edilmesi ve yeteri düzeyde bilgi sahibi olunması gereken bir coğrafyadır. İnsanların yaşamlarına fazlasıyla etki eden coğrafi yapı; savaşımlara, göç hareketlerine sebep olmanın dışında, ekonomik gelişimin, kültürel yapının da oluşmasında önemli bir faktördür. Yunan halkının yaşadığı Ege' nin tarihi coğrafyasını incelerken, bu bölgede yaşayan insanların tarihsel süreçte dünya medeniyetine nasıl katkıda buldukları ve fikir dünyalarının işleyişine dikkat etmek gereklidir. Yunanların, yaşadıkları coğrafya ve çevresinden etkilendiklerini ve yine çevresini etkiledikleri söylenebilir. Kültürel mirasları ile sosyal ve politik alandaki gelişimlerini incelediğimizde ise günümüz dünyasına olan katkılarını görmemek mümkün değildir. Uygarlıklar tarihi içerisinde adını her zaman koruyacak olan Yunanların, adı geçen bölgelerde bıraktığı kültür unsurları ve etkileri günümüz insanlığı açısından önemlidir. Yunan Tarihi'nin mekânı önce tarihte ortaya çıktıkları bölgeler olmuş, bu bölgeler de daha önce bahsi geçen ve Orta Hellas denilen bölge, çevresindeki adalarla Peloponnesos Yarımadası, Ege adaları, Batı Anadolu kıyıları; Girit, Rodos gibi büyük adalar ve Kıbrıs'ın bir bölümü olarak belirtilmiştir (Har: 1). MÖ 750–550 tarihleri arasındaki dönemde Yunan halkının yaşadığı bölgenin

¹⁸ Akarca, *a. g. e.*, s. 7-8.

¹⁹ Egon Friedell, *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*, Çev: Necati Aça, Ankara 2011, s.15.

sınırları genişlemiş; Marmara Denizi olarak bildiğimiz Propontis kıyıları, Anadolu'nun kuzey kıyılarının büyük bir bölümü bu dönemde Yunan kolonistleri tarafından iskan edilmiştir. Aynı zamanda Aşağı İtalya ve Güney Fransa kıyıları ile İspanya kıyılarının bir bölümü, hemen hemen tüm Sicilya ve Kuzey Afrika'da bugünkü Libya'nın kuzeydoğusu dediğimiz Kyrenaika da Yunan tarih alanı içine girmiştir. Nihayet MÖ 336'dan itibaren Hellenizm Devri'nde Mısır'ın ve Hindistan'a kadar tüm Ön Asya'nın bu alana dahil olduğu anlaşılmıştır²⁰. Kısacası bu uygarlık batıda İber Yarımadasından, Kuzeydeki Afrika'ya, Kuzeydoğudaki Karadeniz'e uzanan topraklardaki varlığının sınırlarını genişletmiş Akdeniz ve çevresine giderek önemli izler bırakmıştır²¹.

Hellas'ın coğrafi yapısından bahsedecek olursak ilk dikkat çeken fazlasıyla dağlık alanların varlığı olacaktır. Burada dağlar birbirine kapalı birçok havza oluşturmuştur. Ege Denizi ile çevrilen bölge, Hellas Makedonya ve Trakya'nın doğu, Anadolu'nun ise batı ve güney batı kıyılarını içine almaktadır. Ege Denizi burada sadece birleştirici bir rol üstlenmekle kalmayıp, kurak iklime sahip bu bölgeyi bereketli bir bölgeye dönüştürmüştür²². Bu coğrafyayı anlatmadan önce Ege sözcüğünün kökenine bakmak da fayda sağlayacaktır; Yunanlar veya kendilerini adlandırdıkları şekilde Hellenler, Ege sözcüğünün kökenini birkaç mitolojik öyküye bağlamıştır. Bu öykülerin içinde en çok bilineni Atina'nın efsanevi kahramanı Theseus'un babası Aigaios/Aigeus ile alakalı olanıdır. Theseus, Girit'teki labirentte yaşayan boğa başlı Minotauros canavarını öldürmek için yola çıkmış babasına canavarı öldürdüğünde gemisine beyaz bayrak çekerek döneceğini söylemiştir, ancak canavarı öldüren Theseus sözünü unutmuş ve siyah bir yelkenle dönmüştür. Babası ise onun öldüğünü düşünerek kendisini denize bırakarak intihar etmiştir. Bundan sonra ise boğulduğu denize onun adı verilerek Aigaion Pelagos yani Ege Denizi denilmiştir²³.

²⁰ Friedrich Williams, *Ege Medeniyetleri Tarihi/Mitolojik Dönem Sonrası*, Çev: M. Kalaycıoğlu, İstanbul 1993, s. 9.

²¹ Tsetschladze, *a. g. e.*, s.XXIII.

²² Williams, *a. g. e.*, s. 10.

²³ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Dünyasına Giriş*, İstanbul 2015, s. 35.

XX. yüzyıla kadar Ege’de kurulan medeniyetler hakkında elle tutulur bilgiler yoktur. Mitoslarda adı geçen medeniyetlerin yankıları duyulmuş olsa da Ege'deki yüksek uygarlığın mimarının Antik Dönem Yunan halkının olduğu düşünülmektedir. Oysa 20. yüzyıl başındaki arkeolojik kazılarda Yunanların Ege medeniyetleri ile olan ilişkilerinin gün yüzüne çıkarılması sonucunda, Ege’deki yüksek uygarlığın daha çok mirasçısı oldukları anlaşılmıştır.

Ege dünyası denilince denize kıyısı olan bölgeleri kapsayan alan akla gelmektedir. Dolayısı ile Hellas Makedonya, Trakya ve Batı Anadolu kıyıları Ege bölgesinin kapladığı alan içerisindedir. Bu coğrafyada yaşamının pek çok avantajlı yanı vardır. Girintili çıkıntılı bir yapıya sahip koylarının bulunması, adalarla dolu olduğu için deniz görmeyen hemen hemen hiçbir yerin olmaması, verimli Asya ile Avrupa arasında bir köprü oluşturması gibi sebepler pek çok medeniyeti cezp etmiş, civar bölgelerde oturan kavimler Ege kıyılarına inmek ve bu bölgenin avantajlarından faydalanmak istemiştir²⁴.

Girit kültürü, MÖ III. binin başlarında veya diğer bazı araştırmacılara göre, ortalarında son bulan Neolitik Çağ ile başlamaktadır²⁵. Anakara Hellas’ın yaklaşık 120 kilometre güneydoğusunda yer alan Girit bugün Ege Denizinin güneyinde batı-doğu doğrultusunda uzanan büyük bir adadır, yaklaşık 250 km uzunluğundaki bölgede büyük ırmaklardan çok, çaylar mevcuttur. En verimli ovası güneyindeki Mesera Ovasıdır. Dağlık bir yapının görüldüğü Girit’te batıda Beyaz Dağlar, ortada İda, doğuya doğru ise Dikte Dağı uzanmaktadır. Yerleşim yerleri daha çok adanın doğu yarısındadır. Bunlar; Knossos, Malli, Gurnia, Mokhalos, Palaikastro, Zakro, Phaistos ve Hagia Traida’dır. Girit bölgesindeki ilk ayak izlerine Neolitik Çağda rastlanılmıştır. Knossos ve Phaistos saraylarında yapılan kazılarda bölgeye dair bilgilere ulaşılabilmektedir. Girit’in Neolitik kültürünün Batı Anadolu ve Konya Ovası yerleşmeleri ile benzerlik göstermesi buraya Anadolu’dan bir göç hareketinin yaşandığını fikrini mantıklı hale getirmiştir²⁶.

²⁴ Williams, *a. g. e.*, 10.

²⁵ S. Alexiou, *Minos Uygarlığı*, İstanbul 1991, s. 15.

²⁶ Tekin, *a. g. e.*, s. 41-43.

Girit Adası, Doğu Akdeniz’de merkezi bir konumdadır. Mısır’dan, Yakınoğu’dan, Hellas anakarasından ve batıdan buraya ulaşmak mümkündür. Ada, verimli toprakları ve geniş ormanlarıyla, üçüncü binyılın sonlarına doğru üzerindeki çeşitli şehir yerleşmelerini besleyebilecek koşullara sahip olmuştur. MÖ 2000 civarında, bu şehirlerin bazılarında büyük saraylar ortaya çıkmış, geniş merkezi avluları ve halka açık odalarıyla bu saraylar tahıl, şarap, yağ ve diğer ürünlerin depolandığı merkezler olarak kullanılmıştır. Sarayları kontrol edenler, depolanmış olan bu malları önce hiyeroglif daha sonraları ise bilim adamlarının Linear A dedikleri, adanın hecelerden ibaret kendi yazısıyla kil tabletlere kaydetmişlerdir. Sarayların anıtsal mimarileri ve bürokratik idari yapıları Mısır ve Yakınoğu’yu anımsatır. Doğunun bazı etkilerini taşısa da bu, dışarıdan getirilmiş bir kültür değildir. Bu kültürün varlığını koruyabilmesi, kırsal bölgedeki kaynakların kullanılmasına bağlı olmuştur, bu da ancak uzun bir zaman diliminde gerçekleşebilmiştir²⁷.

Ege dünyasının yerleşim boyutunu aşan uygarlığın ilk filizlendiği yer olan Girit, Tunç Çağında MÖ 1700-1450 dönemlerini içine alan İlk Saraylar Dönemi ve MÖ 1700-1650 arasındaki İkinci Saraylar Dönemi adı altında incelenmiştir. İkinci Saraylar dönemi kesin olarak bilinmeyen bir sebeple yakılıp yıkılmış fakat sonrasında daha görkemli saraylar inşa edilmiştir ve bu sarayların temelleri altında eski yerleşim tabakalarına rastlanılmıştır. MÖ 1450-1400 dolaylarında bir deprem ya da istila gibi nedeni tam olarak bilinmeyen bir felaketten sonra adadaki saraylarda büyük bir yıkım başlamış ve nihayetinde bu yıkım Girit’te bir çöküşe sebep olmuştur. Yıkılmaya neden olarak da Santorini adasındaki yanardağın patlaması ve ardından peş peşe yaşanan depremler gösterilmiştir. Bu dönem aynı zamanda Hellas’daki Akhaların güçlendiği dönemdir²⁸.

Kuzeyini Balkanların çevrelediği Hellas, üç yanı denizlere çevrili bir yarım adadır. Son derece engebeli olan ülke derin körfezlere, iç bölgelerde genellikle kuzeyden güneye inen ve sadece Orta Hellas’da kıvrılan Ege adaları üzerinden Anadolu’ya uzanan dağlarla kaplıdır (Har: 2). Üç tarafı denizlerle çevrili olan yarımadaanın batısında İon Denizi, doğusunda Ege, güneyinde ise Akdeniz vardır.

²⁷ Charles Freeman, *a. g. e.*, s. 93.

²⁸ Bülent İplikçioğlu, *Hellen Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul 2007, s. 12.

Hellas'ın alanı dağların bölmüş olduğu bölgelere ayrılmıştır; kuzeyden güneye batı kıyılarına yakın olarak Epeiros, Akarnania, iç kesimde Teselya, güneyde Korinthos körfezinin kuzey kısmında Aitolia, Phokis ve Boiotia, körfezin doğusunda Attika, ülkenin güneyindeki Pelopennosos adasında Akhaia, batıda Elis, güneyde Messeniave Lakonia, iç kesimde Arkadia, doğuda ise Argolis yer almaktadır. Hellas'ın en önemli şehirleri orta kısımdaki Aitolia ile Attika arasındaki Atina, dini merkez olan Delphoi, Thebai ve Megara, Euboia Adasında Khalkis ve Eretria, Peloponnesos'ta kuzeydoğuda Korinthos, iç kesimde Megalopolis, Mantinea ve Argos, batıda Olympi, güneyde ise Messene ve Sparta'dır. Hellas'ta bulunan ırmakların birkaçı dışında genellikle kısa olduğu bilinmektedir. Akheloos, Haliakmon, Aksios ve Alpheios ise belli başlı ırmaklar arasındadır. Dağlık bir ülke olan Hellas'da coğrafi yapının özelliği insan yaşamını da etkilemiştir. Coğrafi koşulları, insanları daha çok ovalık ve kıyı kesimlere yerleşmeye zorlamıştır²⁹.

Hellas dağlık bir bölge olduğundan yaşam ve yerleşim koşulları insanları daha çok ovalık ve kıyı kesimlere yerleşim kurmaya mecbur etmiştir. Bunun sonucu olarak ise denizcilik halkın en önemli uğraşı alanı olmuştur.

Anadolu da Hellas gibi üç tarafı denizlerle çevrili olan bir yarımadadır. Batısında Ege Denizi, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde ise Akdeniz vardır (Har: 3.). Ülkenin batısının bir kısmı irili ufaklı ırmaklar tarafından sulanan verimli ovalardan oluşmuştur. Ovaların doğusunda ise dağların uzantısı vardır. Bölgelere ayrılan Anadolu'da; Batıda kuzeyden güneye doğru Troas, Mysia, Aiolis, Ionia, Lydia ve Karia; Karadeniz kıyısında batıdan doğuya doğru Bithynia, Paphlagonia ve Pontos; Orta Anadolu'da Phrygia, Galatia ve Kappadokia; güneyde ise Lykia, Pamphylia, Pisidia, Isauria, Lykaonia ve Kilikia bulunmaktadır. Lydia, Phrygia, Bithynia, Galatia, Pontos ve Kappadokia gibi bölgelerde hem siyasi hem askeri açıdan güçlü krallıklar kurulmuştur.

²⁹ Tekin, *a. g. e.*, s. 36-37.

Anadolu adı Yunancada “Güneşin Doğduğu Yer” ya da “Doğu” anlamını taşıyan “Anatole” sözcüğünün Türkçeleşmiş şeklidir. Bizans döneminde daha çok karşılaşılan Doğu ifadesi ile anlatılmak istenen ise Ege Denizinin doğusudur³⁰.

Yunan Tarihi, tarihsel süreç anlamında farklı düşüncelere sahip gruplar tarafından farklı bakış açıları ile değerlendirilmiştir. Yaşadıkları coğrafyada kendilerinden önceki halklar ve bu halkların yaşadığı tarih hakkında çok fazla bilgiye ulaşılmasa da Homeros, Herodotos ve Thukydides bölgenin en eski halkları olarak “*Pelasglar*”, “*Karlar*” ve “*Leleglerin*” varlığından bahsetmiştir³¹. Ancak bu halklardan günümüze isimleri dışında pek bir şey kalmamıştır. Oysa ulaşılan bazı yazılı belgeler, Yunan halkından olmayan bazı toplulukların bu halklardan çok daha önceleri onlarla aynı bölgelerde yaşadıklarını göstermiştir³².

Ege’de uygarlıklar içerisinde, bu bölümün konusunu daha çok Yunan toplumunun ekonomik olarak gelişimi oluşturacaktır. Buna göre gelişmenin yaşandığı tarihler şu şekilde sıralanmaktadır³³:

-Erken dönem, MÖ 1100 civarı son bulur.

-Şehir devletinin ortaya çıktığı dönem, MÖ 1100 ile MÖ 500 arası. Bu dönemi de kendi içinde ikiye ayırabiliriz:

Birincisi, MÖ 1100 şehir devleti sistemi veya uygarlığıyla tanınan ilk uygarlık oluşumunun başlangıcı olarak tanımlayabiliriz.

İkincisi ise oluşum tamamlanmaya kadar bu sistemin gelişme evresidir. MÖ 800 ile MÖ 500 arasını kapsar.

-Şehir devleti uygarlık oluşumunun çıkışını ve sonra düşüşünü kapsayan dönem ise; MÖ V. yüzyıl ile dördüncü yüzyılın sonları arasındadır ve klasik dönem olarak isimlendirilmiştir.

³⁰ Tekin, *a. g. e.*, s. 39-40.

³¹ Williams, *a. g. e.*, 10.

³² Luwi göçlerinin baskısı ile Batı Anadolu kıyılarındaki, yurtlarını terk etmek zorunda olan ve söz konusu bölgeye gelen kavimlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: J.P. Harland, *Prehistoria Aigina*, Paris (b.t), s. 111-112.

³³ Ardalan Ahmet, *Antik Yunan Medeniyetinin Tarihsel Gelişimi*, (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Kahramanmaraş 2016, s. 18.

Yunan halkından yüzyıllar önce Ege bölgesine, adalara ve Hellas topraklarına zengin bir kültürün temsilcisi olan farklı halklar yerleşmiştir. Yunanlardan önce burada yaşamış olan uygarlıkların varlığı yazılı kaynaklardan çok, arkeolojik çalışmalar sonucunda bulunmuştur. Bu uygarlıklar Girit (Minos) ve Miken (Aka) uygarlıklarıdır.

İlk kez MÖ 7000 yılında muhtemelen Anadolu'dan buraya gelmiş olan ve Hint Avrupa kökenli olmayan bir dil konuşan Neolitik dönem çiftçi ve hayvancılığın yerleştiği Girit, diğer bölgelerin yavaş ilerleyişine paralellik göstermişse de birtakım yenilikler bu ilerleyişe bir nebze hız kazandırmıştır. Küçük çiftçi köylerinin bazıları büyük kasabalar haline gelmiş bunun sonucunda erken dönem merkezlerinin liderleri, bölgelerindeki diğer liderlerin arasından sıvırılarak halkların lideri haline gelmişlerdir. Böylece Girit küçük şehir krallıklarından ve dolayısıyla saraylardan oluşan bir bölge haline gelmiştir³⁴. Knossos ve Phaistos saraylarında yapılan kazılar neticesinde buradaki sarayların Neolitik bir yerleşimin üzerine inşa edildikleri anlaşılmaktadır³⁵. Girit'in Neolitik kültürünün Batı Anadolu ve Konya ovası ile benzerlik göstermesi o dönemde adaya bir göç hareketinin yaşanmış olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Ege dünyası MÖ 3000 dolaylarında başlayan ve MÖ 1200-1100 yıllarında tamamlanan "Tunç Çağı" olarak bilinen bir sürece girmiştir. Tunç Çağının yaklaşık ilk bin yılı ilk Tunç Çağını içine almaktadır. Tunç Çağı Girit'te "Minos", adalarda "Kiklad" olarak adlandırılmıştır. Birçok kaynakta Hellas'da İlk Tunç Çağı'ndan bahsederken "İlk Hellas" ifadesi kullanılmıştır. Hellas'ın batısında ise İlk Tunç Çağı için herhangi özel bir adlandırma yapılmamıştır³⁶.

Ege dünyasının yerleşim boyutunu aşan, uygarlığın ilk filizlendiği yer olan Girit'in en önemli merkezleri MÖ 2. bin yıl yani Orta ve Geç Tunç Çağlarında adanın doğu tarafında kümelenmiştir. Bunlar Knossos, Mallia, Zakro ve Phaistos'tur. Bunlara içlerinde birer saray içermeyen Palaikastro, Gurnia, Hagia, Triada ve batıdaki Khania yerleşimleri eklenmiştir. Surlar ile çevrili olmayan Girit saraylarının bir ada uygarlığı olması sebebiyle, savunma gereksinimine ihtiyaç duymamışlardır. Girit, Tunç Çağında

³⁴ Pomeroy, *a. g. e.*, s. 37.

³⁵ Tekin *a. g. e.*, s. 43.

³⁶ Tekin, *a. g. e.*, s. 44.

MÖ 1700-1450 dönemlerini içine alan İlk Saraylar Dönemi ve MÖ 1700-1650 arasındaki İkinci Saraylar Dönemi altında incelenmiştir. İkinci Saraylar dönemi kesin olarak bilinmeyen bir sebeple yakılıp yıkılmış fakat sonrasında daha görkemli saraylar inşa edilmiştir ve bu sarayların temelleri altında eski yerleşim tabakaları vardır. MÖ 1700-1600'lerde yaşanan felaketler kültürel gelişimi kesintiye uğratmamış, merkezi konumdaki üç saray Knossos, Phaistos ve Mallia Minos'a yakışır ihtişamıyla yeniden inşa edilmiştir³⁷. Eski sarayların, harap olan yerleşim yerlerinin yeniden inşası bizlere Girit-Minos toplumun zenginliğini göstermektedir³⁸. Yeni Saraylar dönemi dediğimiz çağda büyüklü küçüklü sarayların dışında zengin toprak sahiplerinin yaşadığı villalar da vardır. İhtişam ile farklılık gösteren bu yapılar aslında oldukça önemli bir konuya dikkat çekmektedir; sarayların dışındaki yapıların varlığı merkezi krallık yönetiminin çöktüğünün işaretidir.

MÖ 1450-1400 civarında yaşanan deprem ya da istila gibi nedeni konusunda tam bir bilgi olmayan son bir felaketten sonra adadaki saraylarda yeniden fakat daha büyük bir yıkım söz konusu olmuştur ve bu tarihten sonra Girit uygarlığında bir çöküş meydana gelmiştir. Yıkıma sebep olarak Santorini adasındaki yanardağın patlaması ve birbirini izleyen yüksek şiddette depremler gösterilmektedir. Bu zor süreçte Akhalar güçlenmeye başlamış ve Girit'in sancılı durumundan faydalanarak istila hareketi başlamıştır. Arka arkaya yaşanan bu dalgalanmalar sırasında adada yalnızca Knossos ayakta kalabilmiş bu nedenle Knossos için Üçüncü Saray Dönemi denilmiştir³⁹.

Girit adasının asıl merkezi, Girit'te bulunan Knossos Sarayı, İngiliz arkeolog Arthur Evans'ın, bölgede rastlamış olduğu oyulmuş mühür taşlarının ilgisini çekmesi üzerine, Knossos'da düzenlediği kazılarla yeniden keşfedilmiştir. Knossos, Evans'ın, Girit-Minos sarayları içinde en büyüğünü keşfettiği yerdir ve bu saray, Doğu Akdeniz'deki başka bir uygarlığın ne denli ince işçiliğe sahip bir uygarlık olduğunun kanıtıdır. Aralarında Mallia ve Phaistos'un da bulunduğu çeşitli bölgelerde çalışan ve Fransa ile İtalya'dan getirilmiş kazı makineleri ile kısa zamanda, uygarlığın adanın dışına taşmış olduğunu kanıtlanmıştır. Saraylarda kimlerin yaşadığı bilinmemektedir

³⁷ Alexiou, *a. g. e.*, s. 38-40.

³⁸ Freeman, *a. g. e.*, s. 96.

³⁹ Tekin, *a. g. e.*, s. 46.

ancak Evans, daha sonraki efsanelerde anlatıldığı gibi, Minosluların da kralları olduğunu farz ederek bu sarayların onlara ait olduğunu iddia etmiştir. Ne var ki, Minos liderleriyle ilgili kayıtlar daha sonraya aittir ve bu kayıtlar erken dönem Minos toplumunun tam anlamıyla merkezden yönetilip yönetilmediği sorusu tartışmalara sebep olsa da sarayların aynı zamanda dinsel merkez oldukları bilinmektedir. Diğer yandan ilk döneme ait definler toplumun klanlar ya da geniş aileler halinde yaşadıklarını düşündürmüş ve sarayların etrafındaki kasabalarda yapılan kazı çalışmaları kendi ambarlarını kontrol eden geniş ve bağımsız ailelerin varlığını göstermiştir⁴⁰. Öyle de olsa, saray ekonomilerini düzenleyen ve böylece lider izlenimi veren yönetici bir kesim olmalıdır. Denizaşırı memleketlerden gelen mallar arasında özellikle metal ve taşlarla değiş tokuş edilecek olan üretim fazlası ürünün, titizlikle kaydedilip depolandığı anlaşılmaktadır. Mühürlerin üzerinde rastlanan yelkenli gemi figürleri, geniş çaplı bir deniz ticaretini akla getirmektedir. Ege’de yapılan bu ticarete ilişkin en son kanıtlar Santorini adasında keşfedilmiştir. Akrotiri’de 8.000 ila 12.000 kişilik nüfusuyla gelişmekte olan bir ticaret kasabası vardır. MÖ XVII. yüzyılda bir felakete maruz kalan kasaba, önce depremlerle yıkılmış daha sonra volkanik patlamalarla kül altında kalmıştır⁴¹. MÖ 1400’den sonra Knossos’ta son bir son bir yıkım meydana gelmiştir. Önceleri bu felaketin daha önce yaşanan depremlerden biri olduğu düşünülmüştür, bir başka fikir ise bu yıkıma Minos uygarlığına karşı ayaklanan Miken uygarlığının sebep olduğu yönündedir. Fakat Knossos yazılı tabletlerinin çözülmesiyle bu tahribat esnasında zaten orada Yunan - Miken yönetimin var olduğu anlaşılmıştır⁴².

Girit’teki Minos Saray uygarlığının çöküşünden sonra eski dünyanın yeni uygarlık merkezi Hellas bölgesinde ortaya çıkmıştır. Ana karadaki bu yeni uygarlığın en önemli merkezi, Peloponnesos yarımadasının kuzey doğusunda Miken şehrinde yer almaktadır. Deniz seviyesinin 900 metre yüksekliğinde bulunan şehir tepenin üzerinde Argos ovasını seyretmektedir ve coğrafi, ticari açıdan bir uygarlığın ortaya çıkışı için oldukça

⁴⁰ Freeman, *a. g. e.*, s. 93-94.

⁴¹ Freeman, *a. g. e.*, s. 95.

⁴² Alexiou, *a. g. e.*, s. 69.

elverişli bir yerdedir. Miken uygarlığı iki yüz yıl boyunca Girit uygarlığının etkisi altında yaşamıştır⁴³.

Miken uygarlığının ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı ve Miken halkı olarak bilinen halkların kimler oldukları konusundaki bilgiler bugün de tartışılmaktadır. Bu tartışmalar daha çok MÖ 1900 ile MÖ 1600 tarihleri etrafında toplanmıştır ve Miken halkını oluşturanların Homeros destanlarında adı geçen “Akhalar/Akhaialılar” olduğunu düşünülmektedir.⁴⁴ Miken Hellas’daki diğer başkentlerin hepsinden daha güçlü ve etkilidir⁴⁵. Fakat bu, günümüzde Geç Tunç Çağı’nın Hellas sakinlerine Akhalar denilmesine engel olmamıştır. Hatta son zamanlarda Hellas’ın Geç Tunç Çağı halklarının kültüründen “Miken kültürü” olarak değil “Akha kültürü” diye söz etmenin daha doğru olacağı düşüncesi yaygındır⁴⁶. Hatta son zamanlarda Hellas’ın, Geç Tunç Çağı halklarının kültüründen “Miken kültürü” olarak değil “Akha kültürü” diye söz etmenin daha doğru olacağı düşüncesi gelişmektedir. Akha- Miken uygarlığı askeri ve siyasi güçlü bir özellik göstermiş; komşu şehirleri kontrolü altına almaya başararak ve dış ülkeler ve güçlerle iyi ilişkiler kurmuştur (Har: 4). Aynı zamanda buradaki toprakları kontrol altına alarak Miken şehrinin diğer Yunan şehirleriyle olan bağlantısından faydalanmış ve iç denetimi sağlamıştır⁴⁷.

Miken Uygarlığının neden çöktüğü konusunda farklı görüşler vardır; merkezlerinin ekonomilerinin karmaşıklaştığı ve artan nüfusla birlikte sahip oldukları refahı sürdürme kabiliyetinden yoksun oldukları yolundaki görüşler ve bağlı oldukları ticaret yollarının Deniz Kavimleri tarafından kesilmiş olma olasılığı bu görüşlerden bazılarıdır. Kaynakların azalması sebebiyle her şeyi büsbütün yok eden bir iç savaş ve büyük bir sistem çöküşü yaşanmış; denizden gelen istilalar da bu çöküşü daha da hızlandırmıştır. Başka bir düşünce ise Miken uygarlığının kuzeybatıdan gelen istilacı Dorlar tarafından yıkıldığı yönündedir. Miken Uygarlığının çöküşü, bazı bilim

⁴³ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 74.

⁴⁴ Homeros, *Odyseia*, İstanbul 1981, s. 486.

⁴⁵ Thomas R. Martin, *Eski Yunan /Tarih Öncesinden Hellenistik Çağ’a*, İstanbul 2012, s.57.

⁴⁶ Joachim Latacz, *Homeros/Batının İlk Ozanı*, Çev: Devrim Çalış, İstanbul 2001, s. 38.

⁴⁷ Arthur Gilchrist Brodeur, *The Pageant of Civilization*, New York 2010, s. 114.

adamlarının geleneksel olarak “Karanlık Çağ” olarak adlandırdığı dönemin de başlangıcı olmuştur⁴⁸.

1.2. Ege Coğrafyasında Görülen Göçler

Bilindiği gibi, geçmişten günümüze uzanan zaman dilimi içerisinde dünya coğrafyası büyük ya da küçük çok sayıda göç hareketlerine sahne olmuştur. Göçlerin sebepleri üzerine çeşitli yaklaşımlar yapılmaktadır; şiddetli bir kuraklıktan sonra meydana gelen kıtlığın sebep olduğu göçler, depremler, volkanik olaylar, seller gibi jeopolitik durumdan kaynaklanan göçler ve tabii siyasi, sosyal ve dinsel sebeplerle kavimleri topraklarından çıkarmak amaçlı olan baskı ve istilalar en bilinen göç sebepleridir.

Göç kavramı için ifade edilen ayrılık, insan ve mekan üzerinde çok yönlü bir etkiyi de beraberinde getirerek dünya tarihi için oldukça önemli değişimlere sebep olmuştur. Göçler, coğrafi sınırlar, siyasi yapılanmaların yanı sıra insana dair inanç, dil, düşünce ve kuralların değişiminde en büyük etkiye sahiptir. Terk edilen ve göç edilen yer ile göçen halk ile göç bölgesinde yaşayanların nicel ve nitel özelliklerindeki farklılıklar her göçü birbirinden farklı kılmıştır. Mekanların devletler ve halklar üzerinde aidiyet ve kimlik oluşumunda önemli etkiye sahip olduğu düşünülürse “Göç” kavramının dünya tarihinin araştırılması yönünde mutlaka dikkat edilmesi, incelenmesi gereken bir konu olduğu unutulmamalıdır. Eskiçağ tarih araştırmaları açısından da Ege ve Dor göçleri önem arz etmektedir. Ege göçleri iki aşamada gerçekleşmiş olan büyük kavim hareketleridir. Ugarit ve Mısır kaynakları bu göçler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca söz konusu göçlere dair MÖ II. binyılın sonlarına ait yerleşme yerlerinde yapılan arkeolojik çalışmalar da göçlerin sebep olduğu yıkımlar hakkında deliller sunmaktadır⁴⁹. Göçlerin çeşitli sebepleri vardır. Örneğin, Ege Göçlerinin kuraklık sebebiyle gerçekleştiği görüşü yaygın olsa da, Avrupa’nın kuzeyinden Balkanlar’a gelen İllir Göçünün de burada bulunan kavimlerin göç etmesinde bir diğer önemli etken olarak görülmüştür⁵⁰.

⁴⁸ Freeman, *a. g. e.*, s. 101.

⁴⁹ Ekrem Memiş, *Eskiçağda Göçler*, Bursa 2014, s. 108.

⁵⁰ R. Drews, *Tunç Çağı’nın Sonu: Askeri Değişim ve Antik Akdeniz’de Çöküş*, Çev: Tolga Ersoy – Gürkan Ergin, İstanbul 2014, s. 52.

MÖ 1150 ve 1050 tarihleri arasında Yunanistan'dan Batı Anadolu kıyılarına dalgalar halinde yayılan bir göç hareketi olmuştur⁵¹. Yapılan araştırmalar, bu göç hareketini başlatanların İon, Aiol ve Dorlar olduğunu işaret etmektedir⁵². Kendilerine ait lehçeleri olan bu halklar ekonomik olarak da birbirinden bağımsızdırlar. İonlar, Ege adaları yoluyla Anadolu'nun orta batısına yerleşmiş ve savunulması kolay olan yerlerde şehir devletleri kurmuşlardır. Genelde yarımadalar üzerine kurulan İon yerleşimcileri Anadolu'da on iki şehir kurmuştur⁵³. MÖ VII. yüzyıl ve MÖ VI. yüzyıl başlarına denk gelen dönemde kolonizasyon hareketlerine başlayan İonlar, MÖ 650 ve MÖ 545 yılları arasında kolonizasyon faaliyetleri sayesinde ticari ve iktisadi açıdan oldukça refah bir dönem yaşamıştır⁵⁴.

Yine aynı yolu takip ederek Anadolu'ya gelen Aiol kavimleri ise daha kuzeye giderek bugünkü Çanakkale - İzmir kıyılarına yerleşmiştir. Aiol yerleşimleri iklim yönünden İonlar gibi şanslı olamamışlardır bu yüzden onlar kadar gelişme de gösterememişlerdir.

Önceleri Tuna bölgesinde kapalı hayat yaşayan bir kuzey kavmi olup, Monova ile Vardar vadilerine yerleşmişlerdir. Dorlar İlyra ve Trakya kavimlerinin mücadeleleri sırasında Hellas'ın kuzeyine sürülmüştür. Bu sırada ikiye bölünen Dorların bir kısmı Epeiros yoluyla Korinthos Körfezine ulaşırken diğer kısmı da Maliakos Körfezine varmıştır. Dorlar MÖ II. bin yılın sonlarına doğru Hellas'a geldiğinde üç kabileden oluşan birlik halinde gelmiştir⁵⁵.

Akhaların ve İonyalıların kullandıkları tunç silahlardan daha üstün demir silahlara sahip olan ve kuzeyden güneye doğru hareket eden Dorlar, Hellas'a gelerek burayı istila etmişlerdir. Bir süre sonra Hellas'ın kuzeyindeki Doris bölgesinde oturduktan sonra Peloponnessos, Girit, Anadolu'nun güneybatı kıyılarına gelmişlerdir⁵⁶. Yarımadayı işgal eden Dorlar, yerli halkı sürüp şehirlerini yerle bir

⁵¹ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul 1988, s. 202.

⁵² V. Diakov, S. Kovalev, *İlk Çağ Tarihi*, Çev: Özdemir İnce, İstanbul 2008, s. 332.

⁵³ Engin Eroğlu, "Ege Göçleri ve M.Ö. I. Binde Anadolu", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S. 1, Kırşehir 2014, s. 45.

⁵⁴ Akurgal, *a. g. e.*, s. 316.

⁵⁵ Ali Osman Tiro, "İ.Ö. İkinci Binyılın Yarisında Hitit-Batı Anadolu İlişkileri Bölgenin Etnik ve Siyasi Yapısı Hakkında Kaynaklara ve Yayınlarla Genel Bir Bakış", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aydın-2011, s. 69.

⁵⁶ İplikçioğlu, *a. g. e.*, s. 11.

etmişler ve yerli halktan kazandıkları toprakların üzerine, çoğunlukla Hellas'ın batı bölgelerine ve Peloponnesos'a yerleşmişlerdir⁵⁷.

Dorlar da Akhalar gibi Yunanca konuşuyordu fakat Akhalar Aiol ve İon lehçesini, Dorlar ise Dor lehçesini kullanmıştır. Dor lehçesinin konuşulduğu konusundaki fikirler tartışmadan uzak olsa da Akhaların Aiol ve İon lehçelerini kullandığına dair kesin bilgiler yoktur. Yapılan linguistik araştırmalar İon lehçesinin M.Ö. 1200'den önce mevcut olmadığını göstermiştir. Yani Hellas'ın kuzeyi ile güneyi arasında dilbilimsel açıdan pek de farklılık yoktur⁵⁸.

Şehir devletçiliği açısından önemli adımlar atmış olan Dorların en önemli şehirleri Sparta, Argos, Korinthos, Megara'dır. Bunun dışında Rodos Adasında Lindos, Ialysos, Kamiros, Kos, Karia'da Halikarnossos, Knidos Dorların altı şehirden oluşan *Heksapolis* adında bir birlikleri vardır⁵⁹.

⁵⁷ Hasan Tanrıseven, *Antik Yunanda Devlet*, (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2013, s. 33.

⁵⁸ Tekin, *a. g. e.*, s. 57.

⁵⁹ Tekin, *a. g. e.*, s. 59.

İKİNCİ BÖLÜM

2.KOLONİZASYONU GERÇEKLEŞTİREN HALKLAR

Günümüz dünyasını yorumlamak için gerekli arka planı oluşturan tarih bilimi, geleceğe dönük bir öndeyiş olarak hizmet etmektedir. Tarih, geçmişte gelişen olayları ve gerçekleşen değişimleri konu edinmekle birlikte, insan iradesinin dışında ortaya çıkan olgular da tarih üzerinde önemli sonuçlar meydana getirmiştir. Geçmişin ışığında bugünü öğrenmek, bugünün olanaklarından faydalanarak geçmişi en tarafsız haliyle ortaya çıkarmak tarihin işlevidir.

Yunan Tarihi günümüzde uygulanan ekonomik yapıları, yönetim şekillerini, sanat ve mimariyi oluşturmakta bir alt yapı örneği göstermiştir. Antik Yunan döneminde uygulanan sistemlerin başarıları, başarısızlıkları, eksiklikleri ve önyargıları hem Yunan hem de dünya tarihi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Daha sonra ayrıntılı olarak işleyeceğimiz şehir devletleri konusunda; Yunanca konuşan şehir devletlerinin Akdeniz bölgesinden Sicilya'ya, İtalya'nın güneyine, İber yarımadasına doğru yayılmasıyla bu bölgelerde çok yönlü bir kültür sentezi oluşturması da bu sonuçlara örnektir⁶⁰.

2.1.MÖ 1200-750/700 Yunan Dünyasının Karanlık Çağı

Akha-Miken uygarlığının yaygın olan bir görüşe göre Dorlar tarafından ortadan kaldırılmasından sonra Ege dünyası “Karanlık Çağ” adı verilen bir dönem yaşamıştır. MÖ XII ve MÖ IX. yüzyıl arasını kapsayan bu döneme ilişkin bilgiler arkeolojik kazı ve yüzey çalışmaları sayesinde artmıştır.⁶¹ Karanlık Çağ’ da denilen bu dönemde temel sosyalleşme faktörünün kan bağı olduğu⁶² Attika örneği üzerinden anlaşılabilir. Bu dönemde Hellas bölgesi Miken kültüründen sonra yoksullaşmış ve nüfusta azalmalar yaşanmıştır. Ancak son yapılan çalışmalar

⁶⁰ *Ancient Greece An Illustrated History*, New York 2011, s. 4.

⁶¹ Tekin a. g. e., s. 59.

⁶² Jonathan M. Hall, *A History of the Archaic Greek World*, Oxford 2007, s.124.

Hellas'daki çok sayıda yerin bu dönemden daha hızlı bir şekilde ortaya çıktığını⁶³ ve buna bağlı iyileşmelerin yaşandığını göstermektedir. Bu dönem krallar, katipler, sarayın önde gelenleri ve saraya bağlı orduların silindiği ayrıca geri dağıtım dayalı ticari sistemin tarihe karıştığı bir süreç olmuştur.⁶⁴ Artık anıtsal taş yapılar yapılmamış, incelikli fresk ve kaliteli mobilya siparişi veren bir kesim de kalmamıştır. Oldukça önem arz eden ticaret hayatında kopmalar yaşandığı için tunç, altın ve diğer lüks malların varlığı bu dönemde görülmemiştir. Yunan dünyasının birçok yerinde köy ve kasabalar terk edilmiş ve başka bölgelere göçler yaşanmıştır. MÖ 1200'den itibaren iki yüzyıl boyunca Hellas o zamana dek almış olduğu göçten çok daha fazlasını vermiştir⁶⁵. Yunan Karanlık Çağı deyimini kullanan çok sayıda tarihçiye göre Miken'in düşüşü ile şehir devletlerinin doğuşu arasında dört yüzyıl süren sefalet ve durgunluk içerisinde geçen karanlık bir taraf yaşanmıştır. Ancak yeni arkeolojik bulgular Hellas'ın bazı bölgelerinde çeşitli şekillerde gerçekleşen hızlı bir toparlanma hareketinin yaşandığını işaret etmektedir⁶⁶. Ege Denizi kıyısında yer alan bölgelerin kısa süreli gerileme sürecini yaşadıkları ve bölgenin batısına göre daha çabuk toparlandıkları anlaşılmaktadır. Hatta Atina'nın da dahil olduğu bir çok bölgede yerleşim kesintisiz olarak devam etmiştir.

Bu dönemde yaşayanlar saraylar dönemine göre çok daha basit bir yaşayış şekline sahiptir. Çiftçiler topraklarını sürmeye, ya da önceden yetiştirdikleri ürünleri biçmeye, kadınlar dokuma işine, çömlekçiler, marangozlar ve metal işçileri de bildikleri işi yapmaya devam etmiştir. Ekonominin en kötü çağının yaşandığı bu tarihlerde, yenilikler de tamamen durmamış ve bir takım yeni teknik ve icatlar geliştirilmiştir⁶⁷. Antik Yunan vazo sanatı süslemelerinde geometrik motiflerin egemen olduğu görülmüştür. Karanlık Çağ, erken dönemi "Protogeometrik Dönem, Geç evresi ise "Geometrik Dönem" olarak adlandırılmıştır.

Karanlık Çağ başlarında, eskiden merkezi sayılan yerler ile etrafındaki köyler hem siyasi hem ekonomik açıdan tek başlarına kalmıştır. Yeni kurulan toplulukların

⁶³ *Ancient Greece An Illustrated History*, s. 40.

⁶⁴ Pomeroy, *a. g. e.*, s. 55.

⁶⁵ Pomeroy, *a. g. e.*, s. 55.

⁶⁶ Pomeroy, *a. g. e.*, s. 55

⁶⁷ Pomeroy, *a. g. e.*, s. 55-56.

Linear B tabletlerinde *qa-si-re-u* diye adlandırılan Miken krallıklarında alt kademedeki bir memur olan kişi tarafından yönetildikleri anlaşılmıştır. Bu terim sonraları *basileus* adıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde de krallık düşüncesinin varlığı sürmüştür; arkeolojik kanıtlar *yerel basileus*ların evleri olarak nispeten büyük, bir ucu kıvrımlı yapıların varlığını ortaya koymaktadır⁶⁸.

Karanlık Çağ'dan çıkış için canlanmanın yaşandığı dönemde ilk göze çarpan protegeometrik stil yerine geometrik stil denilen yeni bir estetik anlayışı kendini gösterir. Yeni şekiller, yeni süslemeler kendine has bir dönem oluşturmuştur. MÖ IX. yüzyıl ustaları, artık hem yerel tüketim hem de bölgeler arası ticarete yönelik zarif altın ve mücevherler, fildişi oymalar ve tunç kaplar üretmeye başlamıştır. Tunç ve yurtdışı kaynaklı hammaddelerin yeniden temin edilmesi ekonomik anlamdaki gelişme açısından oldukça önemlidir. MÖ IX. yüzyıl sonunda toplumsal ve ekonomik hayat küçük ölçekli yerel topluluklara dayanmış ve Yunan halkı çiftliklerde yaşamak yerine küçük yerleşimler etrafında kümelenmiştir. Topluluklar, kendi köylerinin içinde *demostaki* diğer köyler arasında yapılan nesiller boyu süren evliliklerle de birbirine kenetlenmişlerdi. *Demos* içindeki köyler birbirleri ile kavga etseler de dışarıdan gelen saldırılara karşı birlik olma bilincini benimsemişlerdir⁶⁹.

Hellas'ın pek çok bölgesi için MÖ VIII. yüzyıl nüfus artışında ve teknolojik yeniliklerin görüldüğü siyasi merkezîleşmenin arttığı dönem olmuştur. Bu dönem bazı tarihçiler tarafından "*Yunan Rönesansı*" olarak da adlandırılmıştır⁷⁰. Miken çağındaki ihtişam yeniden canlanmış, ticaret ağları çoğalmış, Doğu ile olan iletişimde gelişmeler yaşanmıştır. Akdeniz dünyası ile olan bağlar kuvvetlendikçe kıyıda köşede kalan bölgelerde bu ağın içine dahil olmuştur.

Karanlık Çağ'ın sonları, yakın doğuda önemli değişikliklerin yaşandığı dönem olmuş; Fenike şehir devletlerinin ticari amaçlı yayılımı başlamıştır⁷¹. Yunan dünyasının geçici izolasyondan çıkıp önemli gelişmelerin yaşandığı, araştırmacıların "*Arkaik*" dediği bu dönemde doğu ile temas artmaya başlamıştı. Bu durum Yunan halkına çömlek, heykel, mimari, bronz kullanımıyla ilgili yeni fikirler vermiştir. Başka

⁶⁸ Pomeroy, *a. g. e.*, s. 57.

⁶⁹ Pomeroy, *a. g. e.*, s.60-64.

⁷⁰ Pomeroy, *a. g. e.*, s. 71.

⁷¹ Tekin, *a. g. e.*, s. 60.

bir önemli gelişme ise bu dönemde Fenike alfabesinden harfler ödünç alıp, zamanla sessiz harflerin arasına sesli harfler yerleştirilerek, yeni harflerin de katılmasıyla oluşturdukarı alfabedir⁷².

2.2. MÖ 750/700 Dolaylarında Arkaik Çağ

MÖ VIII. yüzyılda Yunan dünyasını kasıp kavuran değişimler, VII. ve VI. yüzyıllarda da hızını kesmemiş aksine artarak devam etmiştir. Nüfus arttıkça artmış ve bunun sonucunda Yunan halkı Akdeniz, Karadeniz kıyıları boyunca genişlemişlerdir. Yunan malları dünyanın sınırlarının çok çok ötesine yayılmış, festivaller, kehanet merkezleri sayıca çoğalmış ve önemini arttırarak Yunan kimliği yavaş yavaş gelişmeye başlamıştır⁷³. Arkaik dönem edebiyat sanat ve fikir hayatında da pek çok yeniliğin yaşandığı dönem olmuştur. Ancak bu dönemde sadece edebi gelişmeler yaşanmamış; Yunanlar arasındaki savaşlar da gitgide artmış savaş teknikleri de daha ölümcül bir hal almıştır.

MÖ VII ve VI. yüzyıllar Yunan şehir devletlerinin ortaya çıkışı ve ülkenin deniz aşırı etkinliklerinin arttığı ancak ticari faaliyetlerin genel yapısı itibariyle yeterince bilinmediği bir dönemdir. Bu dönemde kurulan şehir devletlerine geçmeden önce Batı Anadolu'ya kısaca bakalım; İonia'nın doğusunda Lydia krallığı vardır bu nedenle Lydia Krallığının Batı Anadolu'yu kontrol altında tuttuğu söylenebilir. Lydialılar İonia bölgesi şehir devletleri ile her zaman iyi ilişkiler içinde olmamıştır. Kral Gyges, Smyrna ve Miletos'a saldırmış Kolophon'u ele geçirmiştir. Gyges'ten sonra tahta geçen krallar döneminde de Priene ele geçirilmiş, Miletos topraklarına da akınlar yapılmıştır. Kral Alyattes döneminde saldırılara son verilmiş ve Miletos arasında barış akd olmuştur. Alyattes'in oğlu Kroisos zamanında bu saldırılar yeniden başlamış ve Batı Anadolu şehirleri tam bir kontrol altına alınmıştır⁷⁴.

Yunan hakının yaşadığı bölgeye gelecek olursak; Ege göçlerinin ardından Hellas ve Batı Anadolu şehir-devletlerinin MÖ VIII. yüzyıla kadar içe kapalı bir ekonomik yapılanma içerisinde oldukları gerek arkeolojik kazılardan gerekse Yakındoğu arkeolojisinin yazılı kayıtlarından bilinmektedir. Yunanların MÖ VIII.

⁷² Pomeroy, *a. g. e.*, s. 73.

⁷³ Pomeroy, *a. g. e.*, s. 79.

⁷⁴ Tekin, *a. g. e.*, s. 61-62.

yüzyıla kadar içerisinde buldukları düzlemde Hellas ve Batı Anadolu coğrafyasında oluşturdukları şehir devletlerinden bahsedebilmek mümkündür. Bu tarihlere kadar Akdeniz ticaretinde önemli bir özne konumunda yer alan Fenikeliler ile Yunanların, Akdeniz ticaret alanındaki hukuklarının nasıl olduğu günümüzde tam anlamıyla bilinmemektedir. Yunan halkının MÖ VIII. yüzyılla birlikte Akdeniz ticaretinde oynamaya başladığı rol, aynı zamanda onların farklı kültürel alanlara kanalize olmalarında etkili olan önemli unsurlardan biridir.

2.2.1. Yunan Şehir Devleti: “Polis”

Şehirler ile köyler arasındaki gelişmenin farklılığı, kırsal bölgelerin çıkarlarının sistemli bir biçimde şehirlerinin çıkarlarına bağımlı bırakıldığı modern sermayeciliğin bildik bir özelliğidir. Şehirler, üretime özgü yerleşme birimi, köy ise feodalizmin bir kalıntısı olmuştur. Yunanlar da benzer bir ayrım söz konusudur ancak bu ayrım toplumun bütününe düzeyine uygun olarak, uygarlık ile barbarlık arasında bir karşıtlık biçiminde belirlemiştir. Açık köylerdeki barbarca ya da yarı-barbarca yaşama alışkanlığının karşısında şehir-devleti uygarca yaşamın belirgin bir göstergesidir⁷⁵. Strabon, Barbar denilen halkların yaşantısından sık sık bahseden Strabon Antik dönem Yunan halkının da bir zamanlar aynı biçimde yaşadıklarını dile getirmiştir:

“Homeros zamanında Elis kenti daha kurulmamıştı, halk köylerde yaşıyordu... Bu kentin ortaya çıkması, çeşitli bucakların birleşmesiyle oluşması Pers Savaşları'ndan sonradır. Homeros'un sözünü ettiği birkaç kuraldışı durum dışında, aynı şey Peloponnesos'daki hemen bütün yerleşim merkezleri için de geçerlidir. Bunlar kent değil, yöresel bucak kümeleriydiler. Kentler, daha sonraları, bunların bağrından doğdu. Sözelimi, Mantinea kenti, beş bucağın, Tegeia ve Heraia sekiz bucağın, Patrai yedi bucağın, Dyme sekiz bucağın birleşmesiyle oluştu⁷⁶.”

Önceleri küçük birimler halinde yaşayan insanlar, zamanla büyük topluluklar meydana getirerek şehirleri oluşturmuşlardır. Şehirlerin oluşabilmesi için karmaşık sosyal organizasyonlar ilk kez Mezopotamya'da ortaya çıkmış, modern anlamda ilk

⁷⁵ George Thomson, *Tarih Öncesi Ege/Eski Yunan Toplumuna Üzerine İncelemeler*, İstanbul 2007, s.342.

⁷⁶ Thomson, a. g. e., s. 343.

şehirler yine bu bölgelerde kurulmuştur. İlk ortaya çıktıkları tarih itibariyle büyük bir değişim geçirmiş ve bu gelişim süreci içinde şehirler, site, polis, komün ve şehir devletleri gibi isimler almış, şehir kavramı ile beraber uygarlık da büyük bir değişim yaşamıştır. Eski çağlarda kurulan şehir devletleri bugünkü demokrasinin de ilham kaynağıdır. Şehirlerin dönüşümü ile insan soyunun dönüşümü birbirini besleyen süreçler olmuş; şehirlerin tarih boyunca kültür ve uygarlıkların doğduğu, geliştiği ve çeşitli uygarlıkları da etkileyen yerleşim mekânlarının ötesinde önemli vasıflar taşıyan merkezler haline gelmiştir⁷⁷. Polisler, şehir gelişiminin tarihsel çekirdeği *Akropol* denen ve çok yüksek ve hatta erişilmez olmakla birlikte rahatlıkla savunulabilen bir tepededir (Res: 1). Başlangıçta polis ile akropol sözcükleri aynı anlamlarda kullanılmıştır fakat *Akropol* şehre tepeden bakan bir kale, bir sığınak ve ilk zamanlarda kralların oturdukları yerdir. Şehrin geriye kalan bölümü akropolün yamaçları çevresinde kümelenmiştir ve şehir bu akropolün çevresinde genişlemiştir⁷⁸.

Arkaik Dönemde şehirlerin oluşum sürecinde bir takım sosyal birimler görülmektedir. Miken sonrası dönemin en önemli birimi olan oikosların yerleşik hayata geçişi ile birlikte önemi artmış ve oikos yaşamın organize edildiği en temel birim olmuştur. Oikos kavramı yalnızca ailenin veya hanenin kendisi değil birlikte yaşayan, çalışan kişilerin üzerinde yaşadığı tüm araziye ifade etmektedir. Bazı düşüncelere göre polis denilen şehirlerin yönetim bakımından ve ekonomik olarak genellikle oikosun geliştirilmiş ve genişletilmiş halidir⁷⁹. Counlanges'e göre özellikle Atina için bir araya gelen sosyal grupların varlığı küçükten büyüğe şu şekilde sıralanmıştır; *oikos = genos – phratia – phyle – polis'tir*.⁸⁰ Mc Inerney ise bu birimlerin gelişim sürecinin evrimsel modele uygun olmadığını, polislerin bilinçli olarak oluştuğunu ileri sürmektedir.⁸¹

Göçe karar verildiğinde ana şehir kabileye bir başkan seçmiştir ve bu başkanlara *oikistes* adı verilmiştir. *Oikistes* ilk olarak kehanete başvurmak için Orta Hellas bölgesindeki Delphoi'ya gitmiştir⁸²(Res: 2). Kehanetlerin gerçekliği

⁷⁷ Tanriseven, *a. g. e.*, s. 44.

⁷⁸ R. E. Wycherley, *How the Greeks Built Cities*, New York 1976, s. 5-6.

⁷⁹ Barry B. Powell, *Homer*, Oxford 2007, s. 59.

⁸⁰ Fustel Coulanges, *The Ancient City*, London 1980, 122.

⁸¹ Coulanges, *a. g. e.*, s.118.

⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. H. W. Parke, *Greek Oracles*, London 1967, s. 44-49.

konusundaki düşünceler tabi ki tartışmaya açıktır ancak halkın sonradan yapmış oldukları yakıştırmalar olabileceği düşüncesi mümkündür.

Antik Yunan tarihinde “şehir” ve “devlet” birbirinden ayrılmaz bir kavramdır. Yunanlıların siyasi ve sosyal yaşamının en karakteristik örgütleniş şekli olan “polis” şehir devleti anlamında kullanılan bir sözcüktür. Yine “politika” sözcüğü de polisten gelmektedir. Polis kelimesinin kökenine dair üç farklı düşünce mevcuttur; bunlardan ilki diğer Hint-Avrupa dillerinde görülen benzer kelimelerdir; diğer araştırmalar ise edebi ve epigrafik kanıtların ışığında gerçekleştirilmektedir. Son kanıt ise doğal olarak erken yerleşimlerin fiziksel kalıntılarıdır. İlk olarak Miken yazılı tabletlerinde Linear B alfabesiyle polis kelimesinin bir varyantı olan *ptolis* kelimesine rastlanılmaktadır. Fakat tam anlamıyla bu terimi karşılayıp karşılamadığı konusunda tereddütler vardır. Hint Avrupa dillerinden örnek verilmek istenirse, eski Hintçede *pur*, litvanyaca *pilis*, letonyaca da *pils* “müstahkem mevki, kale” anlamına gelmektedir. Nitekim hem Arkaik hem de Klasik dönemin epigrafik ve edebi kaynaklarında polis kelimesi *akropolis* kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmakta bu kelimedeki *sitadel* “müstahkem yer” anlamına gelmektedir. Eş anlamlı kullanılan kelime sonrasında bir tepenin üstündeki yerleşim anlamını değil korunaklı yer anlamını da almaktadır⁸³. Gerçi Yunan dilinde şehir anlamına gelen başka bir kelime daha vardır; belde olarak şehre “*asti*” denilirken köyler için “*kome*” sözcüğü kullanılmıştır. Ancak köyler siyasi karakteri olmayan açık surlarla çevrili küçük yerleşimlerdir. *Polis* ise çevredeki köyleri içine alan ve doğal sınırlara dayanan siyasi topluluklardır; içinde bulunduğu köylere ve civarına hakim olan küçük bir devlettir, bu devletin özünü siyasi faaliyetlerin toplandığı merkez olan kuruluşunu “şehir devleti” oluşturmaktadır⁸⁴. *Polis*; küçük bir insan topluluğu, merkezi bir şehir olan küçük bir bölgenin ekonomik birliğidir ve aynı zamanda siyasi bağımsızlık, özgün ilkelerin varlığı ile sağlanan iç özgürlük, ekonomik bağımsızlığın karşılandığı alandır⁸⁵. MÖ VIII. yüzyıldan MÖ V. yüzyıla kadar devam eden tarihsel süreç içerisinde oluşmuş ve V. yüzyılda doruk noktasına ulaşmıştır.

⁸³ Victor Ehrenberg, “An Early Source of Polis-Constitution”. *The Classical Quarterly*, Vol. 37, Cambridge University Press, İngiltere 1943, s. 14.

⁸⁴ Akarca, *a. g. e.*, s. 19.

⁸⁵ Victor Ehrenberg, *Sophokles and Perikles*, München 1956, s. 202.

Bir görüşe göre, Dorların baskıyla Ege denizini aşarak Hellas'dan güneye inen ve Yunancanın farklı lehçelerini konuşan topluluklar Batı Anadolu'ya gelmiş ve İonia bölgesinde şehir devletleri kurmuşlardır. İlk zamanlardaki bu şehir devletler boş bir arazide değil de eski yerleşim yerlerinin yeniden iskanı ile kurulmuştur. Daha sonra Hellas ve Batı Anadolu'nun diğer bölgelerinde çok sayıda şehir devleti kurulmuştur⁸⁶. Şehir tarzı yerleşimlerin en erken örnekleri; MÖ 1000 ile MÖ 800 yılları arasındaki çeşitli yerleşimlerdir. Bu yerleşimler Andros'daki Zagora, Girit'teki Dreros ve Anavlokhos yerleşimleridir. Fakat bu tepe üstü yerleşimlerin Yunan toplumu tarafından tam anlamıyla *polis* olarak adlandırıldığı konusunda kesin bir düşünce yoktur⁸⁷.

Şehir devletleri coğrafi bütünlüğü olan, siyasi faaliyet merkezinin olduğu, genel olarak bir köyün tabii olarak büyümesi ve gelişmesi neticesinde meydana gelen bir yapıdır. Şehirlerin bir kısmı Tunç Çağı yerleşmeleri üzerinde gelişmiş bir kısmı ise Tunç Çağından daha önce yerleşim yeri olarak kullanılmayan bölgelerde kurulmuştur. Birinci kısma, Atina, Thebai ve Miletos örnek verilebilir, çünkü üç şehir de Miken devri şehirleri üzerine kurulmuştur. Göç hareketleri de Yunan şehirlerinin kuruluşunda etkili olan bir başka etkidir. Yunan tarihinde bu iki defa tekrar etmiştir; birincisi Tunç Çağı sonundaki istilalar ve kaynaşmalar sonucu Ege adalarına ve Batı Anadolu kıyılarına yapılan yerleşimler, ikincisi ise MÖ VIII ve MÖ VI. yüzyıllarda Akdeniz, Ege'nin kuzeyi ve Karadeniz'e yapılan göç ve yerleşimlerdir. Yunanlar şehirleri kurarken tanrılardan onay alınması gerektiğine inanmış ve kahinler aracılığıyla kurbanlar kesilmiştir⁸⁸.

Sonuç olarak *polis* denilen şehirler hem politik, hem fiziksel hem de sosyokültürel açıdan beraberliği sağlayan, belirli bir sınıra sahip alanın içerisinde, benzer etnik kökenden gelen halkların yaşadığı yapılanmalardır. Şaşırtıcı olan ise Akdeniz dünyasının göreceli olarak birbirinden uzak yerleşimlerinde Thasos, Girit, Sparta gibi yerlerde bu terime rastlanmasıdır. *Polis* oluşumunun erken süreçlerinde bile geniş bir yayılım gösterdiği anlaşılabilir. Kronolojik olarak bu terimi tam

⁸⁶ Tekin, *a. g. e.*, s. 62.

⁸⁷ Ehrenberg, *a. g. m.*, s. 15.

⁸⁸ Akarca, *a. g. e.*, 20-21.

anlamıyla karşılayan dönem MÖ VII. yüzyıldır. Şüphesiz *polis* teriminin anlamı bir kenarda tutulmak üzere şehir birliğinin sağlanması, Yunan dünyasının Klasik dönemde doruk noktasına ulaşan bir gelişimi ortaya çıkarmıştır⁸⁹.

Birçok ürünün deniz yoluyla taşındığı dönemde Hellas'daki ticaret hayatı oldukça canlıdır. Fakat şehir devletlerinin ortaya çıkışı ile farklı şehirlerin aynı bölgede yaşaması, oldukça karışık bir mesele haline gelmiştir. Eskiden komşu topluluklar üzerine yapılan yağma akınları artık ciddi olaylara sebebiyet vermiş; gerginliğin artmasında şehirlerin, toprakların yetersiz gelmeye başlamasıyla yeni toprak arayışına geçmeleri ve bu konu üzerine çatışmaların yaşanması etkili olmuştur. Şehirler arasındaki gerginlik özellikle Sparta, Argos ve Korinthos'un bulunduğu Peloponnesos'ta had safhadadır. Maddi manevi zarar veren toprak mücadeleleri Peloponnesos'ta MÖ VI. yüzyıla kadar devam etmiş, Spartalılar bu dönemde Hellas'ın güneyinde ittifaklar kurarak egemenliklerini kalıcı hale getirmeye çalışmışlardır⁹⁰. Yunan şehirleri hem coğrafi, ekonomik sebepler hem de savaşlardan kaçınma isteği ile yola çıkmışlardır. Bu şehirlerden bazıları Sparta, Khalkis, Korinthos gibi şehirlerdir ve İtalya'da önemli koloni faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

MÖ IX. yüzyılda Dor istilasının ürünü⁹¹ olarak kurulan Sparta, Arkaik ve Klasik dönem boyunca Yunan dünyasının en güçlü şehir devletlerinden biridir, temel kurumlar açısından her ne kadar diğer Yunan şehir devletleriyle benzerlik gösterse de aslında oldukça farklı özelliklere sahiptir (Har: 5). Hiçbir Yunan şehir devleti amacına ulaşmak için Sparta kadar kesin çizgiler belirlememiş ve gayret sarf etmemiştir⁹². Belki de bu yüzden bugün bile araştırmacıları kendisine çekmeye devam etmektedir (Res: 3).

Sparta ve onu çevreleyen Lakonia Tunç Çağında önemli bir bölgedir ancak Lakonia da Hellas'ın diğer bölgeleri gibi Miken döneminde nüfus bakımından keskin bir düşüş yaşamıştır. MÖ X. yüzyılda Dorlar buraya göç etmiş ve MÖ VIII yüzyılda yaşanan gelişmelerin benzeri Lakonia'da da görülmeye başlanmıştır. Nüfus yavaş

⁸⁹ R.M. Cook, "Ionia and Greece in the Eighth and Seventh Centuries", *The Journal of Hellenic Studies* S.66, 1946, s. 87.

⁹⁰ Pomeray *a. g. e.*, s. 108.

⁹¹ David Stuttard, *Antik Yunan Tarihi*, Çev: Erdem Gökyaran, İstanbul 2016, s. 281.

⁹² Pomeray, *a. g. e.*, s. 111.

yavaş artarken yeni köyler kurulmuş ve Lakonia bölgesinin merkezinde Eurotas nehri yakınında dört köy birleşerek Sparta şehrini oluşturmuştur. Yine MÖ VIII. yüzyılın başlarında dört köye 5 km uzaklıkta olan Amyklai kasabası da dahil olmuş böylelikle Sparta şehri tüm ovanın şehir merkezi haline gelmiştir. Tarıma dayalı ekonomi modeline sahip olan Sparta'nın alanı genişlese de artan nüfusa yetecek kadar toprakları yoktur bu sebeple başka arazi arayışına geçmişlerdir. Aslında hayatlarını savaşçı olarak geçiren Spartalılar üretim yaparak gereken ihtiyacı karşılamak için uğraşı vermemişler⁹³ bu iş için, Lakonia ovasının kontrolünü sağlayarak burada yaşayan insanları *heilot* statüsüne düşürmüş yani Sparta'nın köleleri haline getirmiş ve gerekli üretimi yapmak için bu köleleri kullanmıştır. Fakat Sparta da zamanla kendine ait topraklardan ihtiyaçlarını karşılama konusunda sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Konum olarak Sparta şehir devletidir ve en yakın liman 45 km güneyindeki Gythiondur. Şehrin bu konumu nüfusun artmasıyla ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması konusunda yaşanan güçlükler için bir çözüm düşünülmesini sağlamış ve bu çözüm Sparta'nın sonraki gelişimini belirlemiştir. Nüfus artışının neden olduğu sıkıntıları gidermek için denizaşırı yolculuklara çıkmışlar ve gittikleri bölgede koloni kurmuşlardır. Güney İtalya'ya gelen Spartalılar burada Tarentum koloni şehrini kurmuştur⁹⁴.

Euboea adasının başkenti olan Khalkis Euripos kanalının en dar noktasını kontrol eden konumu ve hem kuzeyi hem güneyindeki limanları ile ticari öneme sahip olan Yunan dünyasındaki ilk *polis*lerden biridir. Kapsamlı bir ticaret için elverişli olan iyi bir sahil üzerinde yer alan Khalkis MÖ 700-600'lerde madencilik ürünleri açısından gelişmiş bir ticaret şehri olma özelliği göstermiştir. Şehir Yunanistan'ın kuzey ve doğusunda ve Karadeniz Bölgesinde üretilen hammaddelerin işlenmesinde ve ticaretinde etkili bir merkez oluştur. Khalkis sadece ticaret yapmakla kalmamış, ticaret yolları güvence altına almıştır⁹⁵. Khalkis şehrine dair en eski belgeler Homeros destanlarında görülmektedir, burada Khalkis ile Eretria'nın aynı çizgide olduğundan

⁹³ Life in Two City-States Athens and Sparta, Chapter 27, s. 266.

⁹⁴ Pomeroy, *a. g. e.*, s. 112-113.

⁹⁵ "Chalkis (Euboea) 535 Chalkida", <https://topostext.org/pace/385236PCha>, (Erişim Tarihi: 20.09.2018, 18.36)

bahsedilmiştir⁹⁶. Fakat her ne kadar eşit derecede güçlü oldukları anlaşılrsa da iki şehir de birbirine rakiptir⁹⁷ ve bu rekabet onları bir savaşın içine almıştır.

MÖ VIII. yüzyıldan VI. yüzyıla kadar Hellas ve Ege adalarından başlayan bir göç dalgası İtalya, Sicilya ve Karadeniz'e yönelmiş ve Yunan kolonizasyonunun ikincisi olarak bilinen bir dönem yaşanmıştır. İkinci kolonizasyon hareketi ilk kolonizasyonda yer alan göçlere göre metropol şehir tarafından planlanan bir girişimdir. Euboeller tarafından tanınan tüccarlar gemileri ile Akdeniz'e seyahat ettiklerini belirtmiş; Hellas'ın kuzeyinde, Güney İtalya ve Sicilya'da koloniler kurulmasına öncülük etmiştir. Amaçları, nüfusun artmasıyla ihtiyaçların karşılanamaması ve yetiştirilecek ürünler için ekilebilir arazinin bulunmamasıdır. Titus Livius'a göre, ilk ve en eski yerleşim de bu sebeplerle MÖ 770 civarında Khalkis ve Eretria'lardan oluşan Pithekusai (Res: 4) adasında kurulmuştur. Khalkis'ten Kyme ve Megasthenes'ten gelen Hippokles MÖ 740'da Cumae'yi, yine Khalkis'ten gelen Antimnestos MÖ 730-720'de Rhegium'u kurmuştur. Naksos vatandaşlarının katıldığı Khalkis'e ait teoriler MÖ 734'te Khalkis'in Sicilya'da Naksos'u kurduğu yönündedir⁹⁸. Pithekusai de bulunan kraterler de bölgedeki Yunan yerleşimini doğrulamaktadır (Res: 5, Res: 6)

Antik çağın önemli şehirlerden olan Korinthos (Har: 6) MÖ VIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren diğer Yunan şehirlerine göre daha da ön plana çıkmıştır. Atina gibi ticari hayatın canlı olduğu Korinthos'ta ekonomik gücün temelini tarıma dayalı üretim oluşturmuştur (Res: 7). Antik şehrin kalıntıları Korinth Körfezi'nin doğu ucunda deniz seviyesinden 90 metre yükseklikte Atina'nın batısında yer almaktadır. Coğrafi konumu, ticaret merkezi olarak işlevi, deniz filosu, çeşitli Yunan savaşlarına katılımı, kolonizasyondaki rolü ile şehir bin yıldan fazla süre eski dünyanın ilgi odağı olmuştur. MÖ VIII. yüzyıldan beri Korinth çömleklerinin kalitesi MÖ VI. yüzyıla kadar Yunan ticaret piyasasına hükmetmiştir.

Avrupa ve dünyadaki en uzun soluklu şehirlerinden olan Atina da Yunan şehirleri içinde en dikkat çekici olanıdır. Karanlık Çağın sonlarına doğru deniz aşırı ticarete kayda değer bir yükseliş yaşanmıştır ve Atina'nın ovalık kısmından Attika

⁹⁶ Homeros, *İlyada*, İstanbul 2008, s. 107.

⁹⁷ Thukydides, *History of the Peloponnesian War*, Çev: Furkan Akdemir, s. 15.

⁹⁸ Pari K. Maria, K., Kostas ve Yannis C., *The City of Chalkis/Chalkis-Euripus, Negroponte-Egriboz*, 2015, s. 34-35.

içlerine doğru belki de dahili kolonizasyon da denilebilecek şekilde yeni yerleşimler ortaya çıkmıştır. Ancak MÖ VIII. yüzyıl sonlarındaki denizaşırı koloni kurma geleneğine katılmamıştır. Attika'nın kasaba ve köylerinin Atina'nın liderliğinde tek bir siyasi oluşum olarak *synoikismos*⁹⁹ muhtemelen zamanla gerçekleşmiş VIII. yüzyıl ortalarına doğru tamamlanmıştır¹⁰⁰.

Atina Neolitik Dönemdeki tarihine Akropolis'in tepesinde bir tepe kale yani yüksek şehir olarak başlamıştır (Şek: 1). MÖ III. binde Akropolis çevredeki ovaları yöneten doğal bir savunma şeklidir. Eski Atina modern Atina'nın genişleyen metropolüne göre çok küçük bir alanı içine almaktadır. Akropolis duvarlarla çevrili şehir merkezinin hemen güneyindedir. Şehrin sosyal ve ticaret merkezi olan Agora da şimdiki Monastiraki bölgesinde olan Akropolis'in kuzeyinde yer almaktadır. MÖ VIII. yüzyılda Yunan dünyasındaki merkezi konumu sayesinde hem denize erişimi hem de güvenli kalesi ile Thebes ve Sparta gibi rakip şehirlere karşı doğal bir avantaja sahiptir.

2.3. Siyasi Durum

MÖ IX. yüzyılda yani Homeros'un yaşadığı devirde, Yunanlar sayısı bir hayli fazla olan köylerde yaşamışlardır. Sonraları ise daha önce bahsedilen şehir devletleri denilen bağımsız ve özerk bir şehirden farklı bir yönetim anlayışına sahip *polis*lerde yaşamlarına devam etmiştir.

MÖ IX. yüzyıl sonlarında Hellas' ta siyasî yapılar krallık biçimindedir. Her polis bir kralı ve *Yaşlılar Kurulu* vardır. Krallar savaş zamanında orduyu komuta ederken barış zamanlarında yaşlıların yer aldığı kurumdan yardım alarak adalet ve din işlerini yerine getirmiştir. MÖ V. yüzyıldan itibaren ise devletin başlıca organı bütün sitelerde mevcut *Yaşlılar Kurulu* değil de bütün vatandaşların katıldığı daha geniş kurullar olmuştur. Yasaları onaylayan, bütün kamusal görevleri yerine getiren bu kurul, aynı zamanda savaş ilan etme yetkisine de sahip olan oldukça önemli bir kurum haline gelmiştir¹⁰¹.

⁹⁹ Antik Yunan'da dağınık halde yaşayan insan topluluklarının birleşip şehir oluşturmaları ya da birkaç şehrin birleştirilmesidir.

¹⁰⁰ Pomeroy, *a. g. e.*, s. 133.

¹⁰¹ Tanrıseven, *a. g. e.*, s. 51.

Antik Yunan hayatında en çok rastlanan hükümet şekli ataerkil krallık “*Basileus*” olmuştur. Basileus Dor istilasından sonra kabile sistemi içinde olan Hellas’ın kabile başkanlarına verilen isimdir. Doğuştan aldığı bir hak ile iktidara gelmiştir ve icraatını da tanrıların himayesinde yürütmüştür. Kabile üyeleri başkanlarına sadakat ve itaat ile bağlı kalmışlardır. MÖ VIII. ve VII. yüzyılda kabile hayatından şehir hayatına geçildiğinde *Basileus*’un nüfuzu azalmış vazifesi yalnızca savaş ve din alanıyla sınırlanmıştır. Siyasi ve adli işler bir yıl için görev başında kalan memurların eline geçmiştir. Zamanla savaş ve din işleri de birbirinden ayrılmış *Basileus*’a sadece din işleri kalmıştır. Savaş başkanlığı ise “*polemarkhos*” adındaki yeni bir memura verilmiştir¹⁰². Bundan başka aristokrasi, tiranlık ve demokrasi hüküm sürmüştür. Her *polis*, kendi ihtiyacına uygun bir yönetim biçimini kabul ederek onu uygulamıştır.

Kahramanlık çağına kadar egemen olan krallık yönetimi polisteki en ataerkil şekliyle “*patriarkal*” bir yönetim biçimi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu yönetim, babanın tanrıların, totemlerin, ata ruhlarının, aile içindeki temsilcisi olduğu ve bu temsil görevinin en büyük erkek çocuğa geçtiği düzeni ifade etmektedir. Kralın dinsel ve yönetsel üzere iki tür yetkisi vardır ve bunlardan en önemlisi dinsel yetkidir. İktidar babadan oğul geçerken aile içinde babanın rolü, kendisinin ölümünden sonra nasıl erkek çocuklarından büyüğüne intikal ediyorsa, kralın ölümü halinde de iktidar hükümdarın erkek çocuklarından büyüğüne geçmiştir. Daha sonraları ise aristokrasi ve oligarşiye doğru bir gidiş kendini göstermiştir¹⁰³.

Yunan tarihinde şehir devletlerinin ilk safhası için daha çok “aristokrasi idaresi” denilmektedir. Bu yönetim şeklinde idare klan başkanlarından meydana gelen bir konseyde toplanmıştır ve görevliler soylular arasından seçilerek bir yıl süreyle görev yapmıştır. Adalet aristokratların yaptığı ancak yazıya geçmemiş olan kanunlara göre yürütülmüştür. En eski yazılı kanunlar ise VI. yüzyıla ait olup Girit ve Gortin’de bulunmuştur. Aslına bakılırsa aristokrasi MÖ VIII. ve VII. yüzyılda kabile başkanlarının nüfuzunun soylular yararına kırılması sonucu doğmuştur¹⁰⁴. Toprakların

¹⁰² Akarca, *a. g. e.*, 19.

¹⁰³ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Eski Yunan’da Siyaset Felsefesi*, Ankara 1989, s. 12-13.

¹⁰⁴ Akarca, *a. g. e.*, 20.

az sayıdaki soyluların “*Eupatrid*” elinde toplanmasıyla birlikte aristokratlar bir azınlık yönetimi olarak iktidara ağırlığını koymuştur¹⁰⁵.

Tiranlık MÖ VII. ve VI. yüzyıl ortalarında ortaya çıkmış; halk kitlelerine dayanarak, meşru olmayan bir yoldan, bir hükümet darbesi ile iktidara gelen bir idare şeklidir¹⁰⁶. Despotluk olarak da bilinen Tiranlık yönetiminde Tiran sözcüğünde “*Tyrannos*” doğu kökenlidir ve Yunancada Lidya dilinden geçmiştir¹⁰⁷. Yetenekli bir komutan olan Peisistratos, halkın desteğini alıp MÖ 560’da bir darbe ile Atina’da iktidarı ele geçirmiştir ve aynı dönemde birçok *poliste* de tiranlık rejimi kurulmuştur.

MÖ VII. ve VI. yüzyıllarda doğan tiranlık rejiminin krallıktan farkı, halkı aristokrasiye veya oligarşiye karşı giriştiği mücadelelerde savunan, babadan oğula geçen bir iktidara sahip olmasıdır. Krallarda görülen ruhani iktidar, tiranlıkta mevcut değildir ve tiranlar iktidarı, gasp etmek, herhangi bir tarzda ele geçirmek suretiyle kazanmışlardır. Soylulara karşı giriştikleri mücadelede halktan yana olan tiranların daha sonraki süreçte halkı ezerek ona çok şiddet uygulayarak; halkın her türlü faaliyetini kontrol altında bulundurdukları görülmüştür. Bunlardan bazıları ise demokrasiyi hazırlayacak kadar ileri gitmişlerdir¹⁰⁸.

Demokratik başka bir deyişle kendini yönetmenin çeşitli biçimleri, Antik Dönem Yunan şehir devletlerinin pek çoğunda ortaya çıkmıştır. En önemli demokrasi örneği ise Atina’ydı ve *polis* düzeyinde demokrasi, Klasik Dönemde gelişmiş ve Helenistik Dönemde bile pek çok devlette bu yönetim anlayışı devam etmiştir.

Antik Dönem Yunan devletinin demokratik olmasıyla kastedilen, ekonomik statülerinden bağımsız olarak erkek yurttaşların hükümetin yargı, yürütme ve yasama faaliyetlerinde merkezî bir role sahip olmalarıydı. Demokrasi, halk İktidarındır ve yoksullar dâhil bütün yurttaşların hukuk yoluyla eşit siyasal güce sahip olması ilkesini benimsemiştir. Üst yöneticileri belirlemede de kura ve seçim gibi mekanizmaların kullanılması da aynı şekilde önemlidir. Yunan *polis*lerinde hiçbir zaman tam anlamıyla uygulanan bir halk egemenliğinden bahsedilemez. *Polisin* siyasî rejiminin demokrasi

¹⁰⁵ Aristoteles, *Politika*, Çev: Mete Tunçay İstanbul 1996, s. 145.

¹⁰⁶ Akarca, *a. g. e.*, 20.

¹⁰⁷ Tanrıseven, *a. g. e.*, s. 55.

¹⁰⁸ Ağaoğulları, *a. g. e.*, s. 20.

olduğu devirlerde bile, halkın tamamı veya büyük bir çoğunluğu siyasî faaliyetlere katılmadığı gibi yurttaşlar arasında bile gerçek otorite, belirli ve sınırlı bir sınıfa aittir. Demokraside soyluların siyasî gücü bir süre daha devam etmiştir. MÖ 429’ da Perikles’in ölümünden sonra ise Atina demokrasisinde parti mücadelesi had safhaya varmıştır¹⁰⁹. Yunan *polis*leri içinde, demokrasi alanında en ileri gitmiş olan Atina’da bile ne Solon ne Kleisthenes, ne Ephioutes, ne de Perikles’in reformları bu konuda devamlı bir gelişme için yeterli olmuştur. Atina’da demokratik yönetimin en yetkin devri olan MÖ V. yüzyılda yurttaş sıfatı bulunanların sayısı *polis* nüfusuna göre 20 bin kadardır ve bu 20 bin kişiden ancak belli şartları taşıyanlar, siyasî faaliyete katılabilmektedir. Aristoteles de Atina’da devlet gelirlerinin 20 bin kişilik bir yurttaş topluluğu tarafından paylaşıldığını kaydetmiştir¹¹⁰. Demokrasi *demos* sınıfının kendi dışındaki soylular sınıfı üzerinde kurduğu egemenlik olarak görülmüş ve bu anlamda yalnızca belli sosyal kesimlerin çıkarını gözeten bir sınıf iktidarı olarak nitelendirilmiştir bu yönüyle soyluların ondan korkmasına, mücadeleye girmesiyle yerini başka bir yönetim anlayışına bırakmıştır.

2.4. Ekonomik Durum

Yunan şehir devletlerinin ne dereceye kadar kendi ekonomilerinden haberdar oldukları tartışılır bir konudur. Bunu öğrenmek için antikçağ yazarlarının eserleri ve batı tarihini araştıran kaynakları incelemek elbette ki faydalı olacaktır. Aristoteles’e göre Yunan dünyasında insanların gereksinimleri sonsuz olmadığı gibi, fazla büyümeye ve refaha gerek duymadan, iyi hayatı mümkün kılan ve daha fazla para kazanma hırsının dizginleştirildiği bir ekonomik yapı vardır. Temel gereksinimlerin karşılanması ve kendi kendine yeterlilik söz konusudur ve şehirlerin kendi kendilerine yetebilmeleri için aralarında mal alıp sattıklarını vurgulamıştır. Aristoteles için şehir, siyasî olarak gerekli olan zamanlarda vatandaşlarının tüketim ihtiyaçlarının da karşılandığı bir birim konumundadır¹¹¹.

¹⁰⁹ Ağaoğulları, *a. g. e.*, s. 22.

¹¹⁰ Aristoteles, *a. g. e.*, s. 24

¹¹¹ Rahmi Deniz Özbay, F. Solak, Y. Bülbül, G. Çelik, “Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri-1” *Ekonomi ve Sosyal Tarih Yayınları*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul 2010, s. 468.

Yunan şehir devletlerinde yaşayan halkın en önemli geçim kaynağı şehrin kontrolündeki tarım toprakları olmuştur. Bu topraklar aynı zamanda politika ile ekonomi arasında en önemli ortak noktadır. Şehir devletlerinin birçoğunda toprakların kullanımı politik açıdan aktif olan ve birbirine kenetlenmiş halkın kontrolindedir¹¹². Tabii, bu toprakların gelişigüzel bir kullanıldığını ifade etmez aksine sosyal krizlerin önüne geçebilmek için toprak kullanımı eşit bir şekilde dağıtılarak yapılmıştır. Örneğin; Solon döneminde Atina'da tarımsal toprakların hemen hemen yarısının geleneksel hiyerarşiye dayalı olarak aristokrasinin elinde kalmış ve bu sebeple krizler yaşanmıştır. Solon ve sonraki yöneticilerin reformlarıyla durum düzeltilmeye çalışılmış ve gerektiğinde dışarıda koloniler kurulmuştur¹¹³. Şehir devletleri planlı sermaye fazlalığı ile uğraşmamışlar; sermaye fazlalıkların büyük kısmını tapınaklar ve diğer kutsal yerler, çeşmeler, pazarlar, surlar, limanlar, gemi barınakları ve kamu binalarının inşası gibi yerleri vatanseverlik unsuru içeren ve kendilerine prestij kazandıran faaliyetler için kullanmışlardır. Yunan halkı arasında yaygın olan bir düşünceye göre, şehrin serveti bütün vatandaşlara aittir ve halk zor duruma düştüğünde şehir yönetimi kendisine bir iş imkanı sağlayacaktır. Örnek olarak Atina devlet gelirlerine dönem dönem nakit para veya hububat yardımı yapılması ve büyük dini törenlerde adak etinin paylaşılması gibi etkinliklerde harcamıştır. Aslında halk elde ettikleri gelirleri kar amaçlı üretime yönlendirmekten çok sosyal devlet anlayışı gelirlerini kendi aralarında dağıtmayı tercih etmiştir, toplumda zengin olan kişi de mal varlığını sosyal devlet anlayışı ile askeri ve sivil amaçlı kamu yararına kullanmıştır¹¹⁴.

Şehirler kendileri veya özel şahsiyetler tarafından sağlanmış olan hizmetleri düzene koymak zorundadır, bu sebeple bu görevi yerine getirecek memurlar görevlendirilmiştir. Bunların içinde en önemlileri Atina'da daha çok görülen pazar denetleyicileridir. Bunlar ürünlerin kalitesi ve düzeninden sorumludur.

2.5. Toplumsal Hayat

Yunan toplumunda siyasal yapı bugünün modern toplumundan farklı olarak daha önce de bahsi geçtiği gibi, kendi ihtiyacını karşılayabilen *polis*ler üzerine

¹¹² C. Mosse, *Le Citoyen dans la Grece Antique*, Paris 1993, s. 33.

¹¹³ Rahmi Deniz Özbay, F. Solak, Y. Bülbül, G. Çelik *a. g. e.*, s. 469.

¹¹⁴ Rahmi Deniz Özbay, F. Solak, Y. Bülbül, G. Çelik *a. g. e.*, s. 473-474-475.

kurulmuştur. Bu bağlamda *polis*ler batıda en erken gerçekleşen siyasal organizasyon şekillerinden biridir. Belki de bu yüzden şehirlerdeki halkın yaşayış şekilleri her zaman merak konusu olmuştur.

Yunan şehirlerinde, aristokrasiden tiranlığa ve demokrasiye kadar farklı uygulamalar görülmekle beraber Yunan şehrini karakterize eden asıl yönetim şekli demokrasi olmuştur. Burada akla gelen şehirde yaşayan halkın kavramsal boyutta tanımlanan demokrasinin içerisinde nasıl bir yeri olduğu ve halkın toplumda yer alan bütün insanlarını işaret ettiği sorusudur. Yoksa bu kavramının içeriğinde sadece özgür insanlar mı vardır?¹¹⁵ Aslına bakılırsa *demos* tabiri ile kullanılan halk anlam olarak köleleri içermemektedir. Köleler, köle sahiplerinin malı veya canlı bir araç olmaktan öte sayılmamış, haliyle “halk” kategorisi içinde de değerlendirilmediği gibi özgürlük sözcüğüyle ilişkilendirilmemiştir. Halk kavramına toplum yapısı bakımından bakmak gerekirse Atina şehrinde *demos* kavramının karşılığı olarak toplumun tümüne işaret edip etmediği sorusu karşımıza çıkmaktadır; *Eupatrid*; büyük toprak sahibi soylular, *demiurgoi*; ticaretle ve zanaatla uğraşan şehirli orta sınıf, *georgoi*; az topraklı yoksul köylü, *thetes*; toprakları ve belli bir işleri olmayan şehirli emekçiler olarak ayrılmıştır. Yunan toplum yapısı demokrasi kavramı çerçevesinden ele alındığında, kadınlar ve yabancılar da kısmen özgür insanlardır ve halk kavramının içindedir fakat siyasal haklardan yoksundurlar. Öyleyse bu bize Yunan’da *demos* kavramı anlam olarak siyasal haklara sahip olanları içine almaktadır. Bu anlamda halk, toplumsal kuşatıcılık anlamında sorunlu ve toplumsal eşitsizliği vurgulayan bir anlam içeriğine sahiptir¹¹⁶. Yunan şehirleri bir anlamda yurttaşlar yönetimi olarak karşımıza çıkmaktadır ve tarihsel süreçteki anlamına bakılırsa yurttaşlık; öncelikle soy temelli bir belirleyiciliğe sahiptir. MÖ 594’de Solon yasalar hazırlatarak, yurttaşlık anlayışı konusunda önemli aşamalar kaydetmiştir. Ancak yurttaşlık kavramı toplumsal ve siyasal olaylara bağlı olarak değişkenlik göstermiştir ama buna rağmen toplumsal anlam açısından bir değişiklik yoktur. Yurttaşlık bireylere bir hak olarak değil, mülk karşılığı ya da zaman zaman yapılacak bir iş yükü karşılığı verilmektedir¹¹⁷.

¹¹⁵ Giovanni Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Ankara 1996, s 24.

¹¹⁶Aslıhan Akkoç, “Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü ve Toplumsal Arka Planı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.16, S. 1, Afyon 2014, s. 33.

¹¹⁷Luciano Canfora, *Avrupa’da Demokrasi: Bir İdeolojinin Tarihi*, İstanbul 2010, s. 26.

Yunan toplumsal hayatına dair dikkat çeken bir başka konu da özgürlük kavramıdır. Yunan şehirlerinin, toplumsal ve siyasal diğer özellikleri gibi özgürlük kavramından anlaşılan da şehrin özgür oluşudur. Bireysel bir özgürlük anlamını içermediği, dolayısıyla şehre ve siyasete dair bir özgürlük anlayışının egemen olduğu gerçeği söz konusudur bu anlamda özgürlük kavramı da şehirle bütünleşik bir anlamı içermektedir. Antik Çağın şehir topluluklarında tam olarak bir devlet olgusu gelişmediğinden, özgürlük devlet iktidarına karşı koyabilme düşünce ve fiili etrafındaki bir kavram değildir ve bu mefhum daha çok iktidarın kolektif kullanımına katılım olarak ele alınmıştır¹¹⁸. Zaten Yunan coğrafyasında her kişi bulunduğu şehir oğrafyasıyla bütünleşmiş bu durumda birçok kişi ve nesneyi içine alan bir yapı oluşmuştur. Bu yapı içerisinde askeri, siyasi, dini ve ekonomik bir bütünlük söz konusudur. Şehirde yaşayan halk, yaşamalarını şehrin düzenine göre anlamlandırmış; şehrin dışındaki kişi, bir anlamda köle ya da çeşitli haklardan yararlanamayan yabancı olarak yaşamını sürdürmüştür. Bu durumda, şehir dışı yaşam alanının olmadığı farz edilmiştir fakat bu anlayış şehirlerdeki dayanışma duygusunu geliştiren unsurlardan biri olmuştur. Bunun dışında, bireylerin şehirle her anlamda bütünleşmesiyle, başka bir ifadeyle; toplumsal, siyasal, bütünsel bir yaklaşım içinde olmasıyla “Yunan kimliği” bilinci sağlam temellere dayandırılmıştır¹¹⁹.

Yunan toplum yapısından biraz daha bahsedecek olursak kölelik kavramı üzerinde durmalıdır. Toplumun bir parçası olarak görülmeyen kölelik kavramı nasıl açıklanmıştır? Platon’un Devlet adlı eserinde farklı toplumsal sınıftan olanların farklı bir madene karşılık geldiğini ifade etmiştir; “...sizi meydana getiren tanrı, aranızdan önder olacak yetenekte olanların mayasına altın katmıştır; bu sebepten, değeri en yüksek olanlar onlardır. Yardımcıların mayasına gümüş; çiftliklerle öbür sanat sahiplerinin mayasına ise demir ve tunç katmıştır¹²⁰.” Platon’un bu fikri kitabın tümü boyunca vurgulanmıştır. Aristoteles ise şöyle devam etmiştir; “...doğası gereği köle olan yani bir başkasına ait olan aklını kullanma yeteneği olup da anlayabilme aklına sahip olamayan kişidir¹²¹.” Aristoteles ve Platon’un eserlerinde köleliğe dair

¹¹⁸ Giovanni Sartori, *a. g. e.*, s. 316.

¹¹⁹ Akkoç, *a. g. m.*, s. 36-37.

¹²⁰ Platon, *Devlet*, Çev: Neval Akbıyık – Serdal Taşçı, İstanbul 2002, s. 132.

¹²¹ Aristoteles, *a. g. e.*, s. 19.

yaptıkları açıklamalar, insanlar arasında çeşitli nedenler sunarak kategorik bir ayırım yapıldığını göstermektedir.

Şehir devletlerinin gelişmeye başlamasıyla buralarda oturan zengin ve soylu sınıf ile halk tabakası arasında sürtüşmeler yaşanmaya başlamıştır. Halkın orta ve aşağı sınıfı yasaların ve toplum hayatını düzenleyen kuralların, adetlere, gelenek ve göreneklere uygulanmasından memnun olmamıştır. Çünkü bu şekilde soylu sınıfın otoritesi baskın gelmiştir. Yasaların yazılı hale gelmesini isteyen aşağı tabakanın aristokrat sınıf ile yapmış olduğu mücadeleler sonucunda yasalar yazılı hale gelmiş; suçlar ve karşılığında verilecek cezalar, hangi davranış ve eylemlerin suç olduğuna dair bilgiler öğrenilmiştir. Tanrı buyruğu olarak kabul edilen ve aristokratların işine yarayan “*thesmoi*” yani sözlü yasalar toplumun her kesiminin sosyal ve siyasal yaşamını adil bir şekilde düzenleyen “*nomoi*” denilen yazılı yasalara geçiş önemli bir adım olmuştur. Yasaların sözlü biçimden yazılı hale getirilmesine Güney İtalya ve Sicilya’daki şehirlerde öncülük etmiştir¹²².

Şehir hayatında hayatın merkezi *agora* olmuştur. *Agora* şehrin siyasi, idari, sosyal ve alım satımın gerçekleştiği iş merkezidir. Şehrin ortasında dikdörtgen şeklinde yer alan bu yapı Karanlık Çağlarda hem toplantı hem toplanılan yer anlamında kullanılmıştır¹²³. İlk zamanlar halk meclisi burada toplanmıştır ve Dionisos bayramları da burada düzenlenmiştir. Girit ve Lago şehrinde halkın oturabilmesi için basamaklar yapılmıştır. Şehirler geliştikçe tiyatrolar da inşa edilmiş; dini ve siyasi toplantılar tiyatrolarda yapılmaya başlamıştır. Halk *agoraya* tapınaklar, tanrılarına ve kahramanlara adanmış sunaklar yapmış, şehre hizmet eden kişilerin heykellerini dikmiştir. Tapınaklar daha çok şehir içi ve şehir dışında inşa edilmiştir ama akropolis üzerine inşa edilen tapınaklar da vardır. Tapınaklar cami ya da kiliseler gibi halkın içinde toplandığı bir yer değildir, tapınma ve törenler yönü doğuya bakan tapınak önünde yapılmıştır. Halkın bir araya geldiği tiyatrolar ise bir tepe ve dağ yamacında yer almış; halk oyunlarını burada sergilemiş ve toplantıları da buralarda düzenlemişlerdir.

¹²² Tekin, *a. g. e.*, s. 79-80.

¹²³ Akarca, *a. g. e.*, s. 26.

Halkın yaşadığı evler şehrin en hayati unsuru olmuştur fakat mimari yönden oldukça basit ve özensiz şekilde yapılmıştır. O kadar ki MÖ V. yüzyıla kadar Yunan evlerine dair çok fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak bu tarihten sonra Yunan evleri belirli şekiller almaya başlamış; kapalı avlu etrafında toplanarak çeşitli odalardan oluşan yapıları meydana getirmiřlerdir¹²⁴.

¹²⁴ Akarca, *a. g. e.*, s. 27-28.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.BİR YAYILIŞIN ÖYKÜSÜ: YUNAN DÜNYASINDA

GÖRÜLEN TİCARET ve KOLONİZASYON

Arkeolojik buluntular, tarihi dönemlerin özelliklerinin aydınlatılmasında en önemli araçlardır. Arkeolojik kaynaklar arasında seramiklerin ayrı bir yeri vardır. Fakat buluntular içerisinde yer alan bir yazıt dikkat çekmektedir. Bulunan bu eski yazıt batı semitik dilin karakterlerini göstermekte olup bugün bilinen en eski Yunan yazıtıdır ve MÖ 1100 yılına tarihlendirilmiştir. Piktografik içeriğe sahip olan, Sardinya ve Kıbrıs'ta da bulunan yazıtlardan MÖ 9. yüzyılda Fenikelilerin yerleşimlerinin olduğu yerlerde Yunan varlığı tespit edilmiştir. Yani bu durum Karanlık Çağlar olarak adlandırılan dönemin hemen ardından Fenikeliler ve Yunanların bir arada yaşadığı ihtimalini kuvvetlendirmiş, Homeros'ta bu yakınlığı konu edinmiştir¹²⁵.

Kronolojik sürecin erken dönemlerinde ticari faaliyetlerin yönü, hızı ve değişimini anlamak için incelenmesi gereken malzemelerin başında seramikler gelmektedir. MÖ XI. yüzyılda Yunanların Asia Minor'a göçü geleneksel betimlemelerin desteklenmesine yönelik olmuştur ancak sonradan erken İonia'nın gelişimine ihtiyaç duyulmuştur. Bu düşünce Smyrna kazılarında Yunan şehirlerinin ilk gelişiminin Karanlık Çağa ait olduğunu gösteren çömleklerin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Yerleşim genel olarak Aiolyalı Yunanlar tarafından yerel şehirlerin işgaliyle oluşmuştur. Tahminen Hellas'dan gelenler buradaki yerli halka boyun eğdirmiştir. Yapılan kazılarda protogeometrik çömlekçiliğinin "Bucchero" üretiminden geldiğini, ithal ve yerel üretimde ve İonia etkisinin varlığı görülmektedir. Protogeometrik çömlekçiliği Erken Atina Protogeometrik dönemiyle ilişkilendirildiğinde, Yunan etkisiyle karşılaşılır. Protogeometrik ve Doğu Yunan protogeometrik çömlekçiliğinin tarihlendirilmesi kesin değildir, ancak göreceli de olsa

¹²⁵ Louis Feldman, "Homer and the Near East: The Rise of the Greek Genius", *The Biblical Archaeologist*, Vol: 59, S.1, 1996, s.14-15.

bir bağlantı oluşturmaktadır¹²⁶. Antik Dönem ticari ve ekonomik hayatını inceleyen araştırmacılar daha sonra ayrıntılı olarak ele alınacak olan Magna Graecia, Ege ve Kıbrıs'ın yanı sıra Yunanların Doğu ile olan bağlantıları üzerinde durmaktadır. Bu bağlantı doğudan Ege'ye aktarılan lüks malzemelerin, Yunan dünyası üzerindeki oryantalizan etkiyi doğurmuştur. Hellas'ın doğusunda kazıları tamamlanmış olan şehirler; Naukratis, Al Mina, Tell Sukas'ta Yunan varlığının izlerini taşıyan kanıtlar bulunmuştur. J. Boardman'ın Al Mina'da yaptığı çalışmalarda kronolojik açıdan oldukça iyi olan ve MÖ IX. ve VIII. yüzyıla tarihlendirilen ithal Yunan çömlekleri ortaya çıkarmıştır ve bu duruma başka şehirlerde de rastlanılmıştır. Naukratis şehrine de daha çok ticari amaçla gidildiği düşünülmüş ve burada da Yunan varlığını gösteren malzemeler görülmüştür. Herodotos'tan edinilen bilgiye göre Ionia bölgesinden pek çok şehir, Naukratis'in yeniden organizasyonunda on iki şehir rol oynamıştır. Bu şehirler: Teos, Phaselis, Halikarnossos, Phocaea, Knidos, Lesbos, Samos, Aegina, Chios, Rodos, Miletos, Klazomenae olarak sayılabilir. Knidos seramiğinin varlığını Melos yazıtı barındıran ve Dor lehçesiyle yazıldığı anlaşılan çeşitli yazıtlar barındıran seramik parçaları üzerinde bulunmuştur¹²⁷.

Naukratis örneği başta olmak üzere, ticari amaçla gidilen şehirlerin ve antik Suriye-Filistin bölgesindeki yerleşimlerin, Yunan seramiklerini yayılmasında önemli rol oynadığı görülmektedir. Üretim fazlası ve ana üretimin bolluğunun yanı sıra dış bölgelerde satışın kolaylaştırılması için yan sanayi kavramıyla belirlenebilecek merkezler oluşturmuştur ve burada Yunan seramiklerinin bulunması, tüketim malzemelerini buraya ihraç eden Yunan tüccarlarının bu yerleşim yerlerinde kaldıkları şeklinde yorumlanmıştır. Bu yerleşim yerlerindeki alışveriş anlayışı doğrultusunda yerel pazarda Yunan malzemesine bir talep olduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki yerel üreticiler Yunan malzemesinin ticari değerinin farkına varmış olacaklar ki yerel üretimle ucuz malzemeyle dış pazara imitasyon ürün sunmaya başlamışlardır. İmitasyon üretimin ise hem negatif hem de pozitif sonuçları söz konusudur. Yerel pazarlarda üretilen ucuz malzemelerin toplumun her kesimi tarafından alınabileceği

¹²⁶ Carl Roebuck, *Ionian Trade and Colonization*, New York 1959, s. 26-27.

¹²⁷ J. C., Waldbaum, "Early Greek Contacts with the Southern Levant, ca. 1000-600 BC. The Eastern Perspective", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, Number 293, America 1994, s. 56-58.

düşünülürse bu durum özellikle Batı Anadolu'da ve Hellas anakarasında üretilen malzemenin rağbet göreceğini gösterir, negatif açıdan ise imitasyon malzeme ana sanayinin üretim gücünü kırmıştır bu durum bile ana sanayinin sürekli bir devinimle farklı merkezlerde yeni sanatsal akımların ortaya çıkmasına neden olmuştur¹²⁸.

Blakeway'in Sicilya, Güney İtalya ve Etruria bölgelerinden toplamış olduğu Yunan seramiklerini yorumlamasıyla Batıda Yunan ticaretinin varlığı anlaşılmıştır. Burada bulunan seramikler özellikle MÖ IX. yüzyılda kolonizasyonun başlangıcından önce Yunan halkının bölgedeki ticari varlıklarını kanıtlamaktadır. Bu ticaretin izlerini çeşitli şehir devletleri yürütmektedir. Bunlar arasında, Girit, Korinthos, Argos, Kyklad Adaları ve Hellas'ın doğusundaki şehirler, ayrıca Boiotia sayılabilir. Fakat kolonizasyonla birlikte Korinthos, bu bölgelerde bir yüzyıldan fazla ekonomik hakimiyetini devam ettirmiştir¹²⁹.

Ticari açıdan bir değerlendirme yapılacak olursa, önemli bir konu olan para ekonomisinin antik dünyada var olmadığı zamanlarda lüks malzemelerin takas yoluyla el değiştirdiği görülür. Bu süreç ise farklı kültürlerin üretmiş olduğu doğu ve batıdan gelen malzemelerin bir merkezde bulunarak buradan Yunan dünyasına yayılmasını sağlamış ve daha sonraki süreçlerde buradaki malzemelerden sanatsal kökenini oluşturan Yunanlar, bunu kendi özgün sanatlarıyla harmanlayarak bambaşka bir sanat ortaya çıkarmışlardır. Ticaret ve ekonomik anlayış, *polis*lerde ek geliri sağlamış ve artan refah düzeyiyle nüfus artışı kaçınılmaz bir hal almıştır. Sonrasında ise nüfus artışıyla tetiklenen ve Yunan tarihine damgasını vuran bir süreç "kolonizasyon" çağı yaşanmıştır.

MÖ VIII. yüzyılın sonlarına doğru, Mikenlerin torunları olduğu düşünülen Yunanlar Doğu Akdeniz'de görülmeye başlamıştır. Yunanların Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri konusunda yazılı kaynaklardaki bilgiler kısıtlıdır. Asur kayıtlarında MÖ VIII. yüzyılın sonlarına doğru İonyalıların denizde Asur güçlerine yenildiğinden söz edilmektedir. Öyle anlaşılıyor ki İonyalılar Doğu Akdeniz'e bu tarihten önce gelmiş olmalıydılar. MÖ IX. yüzyılın sonunda Kıbrıs ve Suriye ile ilk bağlantıyı kuran

¹²⁸ Cook, *a. g. m.*, s. 80-81.

¹²⁹ Cook, *a. g. m.*, s. 80.

Yunanlar, aynı zamanda Akdeniz bölgesinde ticaretin yanında kültürlerinde kaynaşmasına yardımcı olmuşlardır¹³⁰.

Yunanların yaşantısının denizle iç içe olduğunu söylemek pek yanlış olmaz. Yerleşim yerlerinin çoğunu, genellikle yakında, gemilerin demirlemesine elverişli kıyıları seçmişlerdir. Mal alışverişinin büyük bölümü deniz yoluyla gerçekleştirilmiştir çünkü kara taşımacılığı yavaş ve pahalı olduğu gibi pek de güvenilir değildir. Atinalıların MÖ V. yüzyılın büyük bölümünde bölgeye hakim oldukları ve ortak savunma anlaşması imzaladığı çeşitli toplulukları, Atina İmparatorluğunun yönetimi altına almalarını sağlayan şey Ege'deki üstün deniz güçleridir. Bu üstünlük Atinalıların korunaklı deniz taşımacılığı yapmalarına ve birçok yerden büyük miktarda tahıl almalarına olanak vermiştir. Bu durum, Spartalıların karayolu bağlantısını kestiği ve bölgedeki ekinleri yaktığı Peloponnesos Savaşları sırasında özellikle önem kazanmıştır. Savaş bittikten sonra da deniz ticaretinin yaşamsal önemi devam etmiştir.

Deniz ile iç içe olmanın teknoloji ile ilgili önemli sonuçları da vardır. Bir şehir devletin egemenliğini koruması için gemilerinin yalnız sayıca değil, aynı zamanda tasarım ve işleyiş bakımından da üstün olması gerekmektedir. Günümüzde çoğu ahşap tekne gövdesi, “bindirme” ya da “bindirme kaplaması” olarak adlandırılan bir yöntemle yapılmaktaydı. Önce, üst kısmında ağır bir kalas bulunan gemi omurgası inşa edilir; pruva ve kıç taraftaki direkler bu omurganın içine yerleştirilir. Daha sonra, gövdenin son biçimini belirleyen dikey çerçeveler belli aralıklarla sabitlenir. İç omurganın bir yanından başlayarak kaplama tahtaları yerleştirilir. Bu tahtalardan her biri diğerinin biraz altına girer. Üst üste binen tahtaları sıkı bir biçimde bağlamak için kalasların teknenin bütün uzunluğu boyunca tek parça ve uygun esneklikte olması gerekir. Bu yöntem Kuzey Avrupa'ya, özellikle de İskandinavya'ya özgüdür. Ancak ortaya çıkış zamanı ve tam yeri belirsizdir. Yunan halkı tarafından kullanılan, Doğu Akdeniz'e ait karavela olarak bilinen daha eski bir yöntem de vardır ki bu yöntemde dış iskeletin kalasları üst üste bindirilerek değil, kenarları yan yana gelecek biçimde birleştirilir. Çok eskiden bu kalaslar, üzerlerine açılan deliklerden geçen Teknenin

¹³⁰ Nurettin Arslan, “Kilikya Bölgesindeki Grek Kolonizasyonu”, *OLBA IV*, Mersin 2001, s.3.

göreceği işe bağlı olarak gövdenin şekli ve boyutları büyük ölçüde değişiyordu. Değişik tekne türleri için kullanılan çok sayıda terim biraz gelişi güzel ve tutarsız görünmektedir. Genellikle savaş ya da korsan gemileri olarak kullanılan uzun gemilerin en önemli özellikleri, hız ve iyi manevra kabiliyetine sahip olmalarıdır. Yuvarlak gemi ise, nehirlerde ya da limanlarda kürekle hareket eden en küçük çeşitleri dışında yalnızca yelken kullanan ticaret tekneleridir; boyu eninin yaklaşık dört katı olan yuvarlak gemiler oldukça geniştir. Taşıma kapasitesini arttırmak amacıyla pruva ve kıç tarafları geniş ve yuvarlaktır. Tabanı neredeyse tamamen düzdür, suda giderken böyle bir gövde üzerine etki eden direnç çok daha fazladır, ancak ulaşmak istedikleri hız göz önüne alındığında, bu çok önemli bir sorun yaratmamıştır, halatlar ya da iplerle bir arada tutulmuştur, Yani Yunanların ifadesi ile birbirlerine dikiliyordu. Ticaret gemileri ile ilgili kanıtlar genellikle yazılı kaynaklara dayanır, son zamanlarda bulunan bazı batıklar da bu kanıtları desteklemektedir. Eskiçağa ait pek fazla çizim yoktur, bu nedenle, gemi tasarımının pek değişmediğine inanılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi bütün antik çağ kargo gemileri yelkenlidir. Yalnızca açıkta demirleyen teknelerin yükünü boşaltan liman botları ve nehirlerde kullanılan küçük tekneler küreklidir¹³¹. Anlaşılan o ki ticaretin gelişimi üzerine en büyük etki gemilerin iyileştirilmesiyle olmuştur. Ulaşımın ilerlemesi ile çeşitli bölgeler arasındaki etkileşim artmış, yeni yerler, yeni ürünlerle tanışılmış, var olan ürünlerin akışı kolaylaşmıştır. Ege adaları ve Batı Anadolu'nun girintili çıkıntılı kıyıları deniz ulaşımındaki ilerlemeleri hızlandırmıştır. İyi korunmuş limana veya gemilerin karaya çıkabilmesi için kumsal sahillere sahip yerler erken ticaret merkezleri haline gelmiştir. İlk zamanlar Fenike ticaretinin gerisinde kalan Yunan ticareti MÖ VIII. yüzyıl sonlarında ticaret ve kolonizasyon üzerindeki gücünü göstermiştir¹³².

3.1.Terim Olarak Kolonizasyon

Dorlar, Hellas'ı istila ettikten ve adalar üzerinden Anadolu kıyılarına ulaştıktan sonra, çok daha uzak ülkelere gitmeye ve bu ülkelere dair bilgi toplamaya başlamışlardır. Akalar döneminde belki de daha eski zamanlarda bilinen yolları

¹³¹ Güler, *Antik Çağ Doğu Akdeniz Ticareti ve Ticaret Gemileri*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006, s. 66-67.

¹³² Mansel, *a. g. e.*, s. 125.

kullanmak amacıyla yapılan geziler çağını MÖ 750-550 yıllarında uzak ülkelerde koloniler kurma çağı izlemiştir¹³³. Koloni çağının ne olduğu, kolonilerin işlenişi ve daha fazlasına geçmeden önce koloni kelimesinin ne olduğu üzerinde durmak, izledikleri yolun amacını ve koloni kelimesinin günümüzde hangi kelimeyi karşılayabildiğini anlamamız açısından oldukça önemlidir.

Yunan kolonizasyonu üzerine hazırlanan bu çalışmaya yönelik araştırmalarda kolonizasyon kelimesine karşılık olarak en çok “sömürge” ifadesi ile karşılaşılmıştır. Sömürgecilik yabancı bir toprağın işgalini, o toprağın işlenmesini ya da göç edenlerin yerleşmesini içermektedir. Sömürge terimi bu şekilde tanımlandığında bu anlayış Eski Yunan dönemine kadar gitmektedir¹³⁴. Sözlük anlamında ise kolonyalizm çiftlik ya da yerleşke anlamına gelen ve farklı topraklara yerleşeler de Roma vatandaşı sayılmaya devam eden Latince *Colonia* sözcüğünden gelmektedir ve yeni bir ülkedeki yerleşke, yeni ülkeye yerleşen ama ana yurtlarına tabi olan onunla bağlantısını koparmamış olan bir grup insan olarak açıklanmıştır¹³⁵. Yapılan tanımda kolonileştirme eyleminde bulunan halktan başka kimselerden, koloniler kurulmadan önce oralarda yaşayanlardan söz edilmemesi oldukça dikkate değer bir konudur. Böylelikle yapılan tanım farklı halklar arasında bir karşılaşma ya da fetih hareketini çağrıştıracak herhangi bir imayı kolonyalizm sözcüğünden çıkarmış olur. Yeni bölgenin aslında hiç de yeni olmadığı ve oradaki toplumu yok farz etmesi pek de adil bir tanım olmadığını göstermektedir. Kolonyalizm dünyanın her yerinde aynı süreç ve hallerde ilerlememiştir; aksine gerçekleştiği yerlerde bölgenin asıl sakinleri ile yeni gelenler arasındaki etkileşimden doğan travmatik olaylar yaşanmış ve tarihe farklı sonuçlarla kaydedilmiştir. Ama bizler kolonyalizmi bugün daha çok kullandığımız sömürge teriminin anlamı içine alarak; başka insanların toprakları ve mallarının fethedilmesi, denetlenmesi, hakim bir güç uygulayarak kendi ekonomik ve politik çıkarlarına uyacak şekilde kendi sistemini oluşturması anlamıyla kullanılmaktayız¹³⁶. Farklı ülkeye yerleşen kişilerin hem maddi hem bilişsel olarak uyguladığı baskı ile söz sahibi olması durumudur. Öte yandan biraz önce bahsettiğimiz gibi sömürgeciliğin

¹³³ Mansel, *a. g. e.*, s. 155.

¹³⁴ Marc Ferro, *Sömürgecilik Tarihi*, Çev: Muna Cedden, Ankara 2002, s. 20.

¹³⁵ Oxford English Dictionary, s. 18.

¹³⁶ Ania Loomba, *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, Çev: Mehmet Küçük, İstanbul 2000, s. 18-19.

birbirinden ayrılan ekonomik – politik koşullarda tarihsel dönem ve coğrafyalarda birden fazla model ile karşımıza çıkabildiğini göz ardı etmemeliyiz¹³⁷. Bir başka görüşe göre kolonyalizm ya da sömürgecilik; serüvenci ve korsan, toptancı ve gemi sahibi, altın arayıcısı ve tüccar, hırs ve güç ve bunların da ötesinde ekonomik rekabeti dünya ölçeğinde yaymaya çalışan bir medeniyetin gölgesidir. Bu anlayış, kolonizasyon eylemini daha çok ekonomik güç kaygısıyla yapılan hareket olarak nitelenmektedir¹³⁸. Yunan dünyasında görülen kolonizasyon ifadesi ise daha çok fakir ülkede yaşayan Yunan halkının doğal bir etkinliği, ihtiyaçtan kaynaklanan geniş alanlara yayılma hareketi olarak tanımlanmıştır¹³⁹. Yunan kolonizasyonu üzerindeki tartışmalar tam da bu nokta üzerine yoğunlaşmıştır. Yunanların yayılmacı hareketini karşılayan kelime bir kolonizasyon muydu yoksa bu sadece göç eyleminden mi ibaretti? Döneme dair yapılan çalışmalar neticesinde bu sorularımıza cevaplar bulmaya çalışacağız.

Yunan kolonizasyon hareketinin ne olduğu ve ne zaman başladığının anlaşılabilmesi için Yunanların daha önceki dönemlerinde yapmış oldukları denizaşırı etkinliklerine bakmak gerekmektedir. MÖ VIII. yüzyıl Yunanlar için Karanlık Çağların karmaşasından kurtulup şehir devletlerinin kurulmasının tamamlandığı ve kendilerine olan güvenlerinin arttığı bir dönem olmuştur. MÖ VIII. ve MÖ VII. yüzyıllar Yunanların ilk denizaşırı etkinliklerde buldukları tarih olmadığı açıktır. Ege Denizinin birçok yerinde Minos malzemesine rastlanmaktadır. Mikenlerin denizaşırı etkinlikleri ile ticari aktivitelerini arttırmaları, deniz yolu üzerinde özellikle Doğu Akdeniz kıyısında yerleşim kurmalarıyla sonuçlanmıştır. Mikenlerin kurdukları yerleşimler bir ticaret merkezi olanın ötesine geçememişlerdir ancak yine de bu etkinliklerin kolonizasyon olarak değerlendirilebilir¹⁴⁰. Mısır'da da Miken seramiğine rastlanması Mikenlerin kendilerinden ileri medeniyetlerle ilgilendiklerini göstermiştir Ancak Mikenler batıyı da ihmal etmemiş ve Güney İtalya ve Sicilya'da Miken malzemelerine rastlanılmıştır.

¹³⁷ Gayatri Chakravorty Spivak, "The New Subaltern; A Silent Interview", *Mapping Subaltern Studies and the Postcolonial*, Londra 2000, s. 332.

¹³⁸ Aime Cesaire, *Sömürgecilik Üzerine Söylev*, Çev: Güneş Ayas, İstanbul 2005, s. 67.

¹³⁹ Tsetskhladze, *a. g .e.*, s. xxv.

¹⁴⁰ John Boardman, *The Greeks Overseas*, Harmondsworth 1964, s. 35.

Geç Tunç çağında Hellas ve Anadolu'da birçok uygarlığın yıkımıyla sonuçlanan ve Yunan uygarlığının karanlık çağlarını yaşadığı dönemde, MÖ IX. yüzyıldan başlayarak Hellas ve Batı Anadolu kıyılarına büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Beşinci yüzyıl tarihçilerinin yanı sıra, Strabon ve Pausanias gibi Roma döneminde yaşamış tarihçiler de bu göçlerden uzun uzun bahsetmektedir. Hellas ve Batı Anadolu kıyılarına yayılan bu kolonistlerin veya yerleşimcilerin ana grubunu kendilerini Atina'ya ve efsanevi kral Kodros'a bağlayan İonlar oluşturmuştur. Mitoslarda belirtilenlerin aksine bu göç dalgasının birkaç kuşak boyunca devam ettiği anlaşılmaktadır. Smyrna'nın kuzeyi de yine aynı dönemde Aiol göçlerine sahne olmuştur. Güneybatı Anadolu'da ise MÖ IX. yüzyıl başında Dor yerleşimleri görülmektedir. Pamphylia'da arkeolojik kanıtlarla tam olarak desteklenemese bile mitoslardan ve yerel lehçelerden anlaşıldığı kadarıyla Troia Savaşı sonrası kurulan Yunan yerleşimleri vardır. Daha doğuda Kilikya'da ise Thebesli kahin Mopsus, Mopsuestia ve Mallus'un efsanevi kurucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak Yunan kavimleri XI. yüzyıldan itibaren batı ve güney Anadolu kıyılarında ve Kıbrıs dahil olmak üzere yakın adalarda yeni şehirler kurmuşlardır. Fakat bu yerleşimlerden bazılarının Yunan halkının daha önceki dönemlerde tanıdıkları yerler olduğu gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır. Mitoslar bu yeni yerleşimlerin nedenini Troia Savaşına bağlasalar da, gerçek nedeni Hellas'daki olaylarda aranmalıdır. Kolonizasyon mentalitesi açısından ise, bu hareketleri kolonizasyon yerine büyük çaplı bir göç dalgası olarak kabul etmek yerinde olacaktır.

MÖ VIII. yüzyılda başlayan, arkaik dönem boyunca devam eden ve Yunan tarihinde ikinci koloni hareketleri olarak bilinen süreçte ise Yunanlar, Akdeniz ve Karadeniz'in uzak noktalarına ulaşip ana şehir ile bağlantının sürekli olduğu, ancak bağımsız yerleşimler olan koloniler kurmuşlar ve Yunan kültürünün bu bölgelere yayılmasını sağlamışlardır. Arkaik Dönem kolonizasyon hareketlerini önceki dönemlerde meydana gelen süreçlerden ayıran özelliklerin başında, bu hareketlerinin ilerlemesinin hızlı, boyutunun geniş olması ve bağımsız *polisler* tarafından sistemli bir şekilde ve belli kurallar çerçevesinde yürütülmüş olması gelmektedir¹⁴¹.

¹⁴¹ Özlem Özgören, *Arkaik Dönemde Klazomenai'nin Denizaşırı Etkinlikler*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2007, s. 5-6.

3.2. Yunan Kolonizasyonu Üzerine Görüşler

Yunan kolonizasyon faaliyetlerinin göç hareketiyle başlayan kolonyal bir sistem olup olmadığı konusunda bugün de soru işaretleri bulunmaktadır. Ancak, bu faaliyeti gerçekleştirmek amacıyla, ana şehirden ayrılan kitleler belirlenmiş topraklara yerleşmiştir. Bu durum Yunanların ticaret yapmaktan öteye geçtiğini, koloniler kurarak aynı zamanda genişleme siyasetinde bulduklarını da işaret etmektedir. Var olan yerleşik topluluktan kopan grupların gerçekleştirdiği eylem sonucunda yeni bir yapı oluşmuştur.

Kolonizasyon hareketinin bir sömürge faaliyeti olduğu yönünde de farklı görüşler vardır. Ancak gerçekleştirdikleri eylemler gittikleri bölgenin halkını olumsuz etkilese de bu durumu sömürge olarak adlandırmak olayın araştırılmasında dönemin koşullarını göz ardı etmek demek olacaktır. Nitekim sömürge ifadesi XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadarki dönemde çok daha farklı yollarla ve neticesinde büyük eşitsizlikler meydana getirerek gerçekleşmiştir. Sömürgeci devletler, sahip olmak istedikleri üstünlük ve eşitsizlik zemini üzerine kurdukları kolonyal ilişkilerde var olan zenginlikleri kendi ülkelerine taşımış hammadde kaynaklarını ise tamamıyla ele geçirmişlerdir. MÖ VIII. yüzyıl ortalarından VI. yüzyıl ortalarına kadarki dönemde ise Yunan şehir devletleri gittikleri bölgelerin kaynağını ele geçirme ya da zenginliklerini ülkelerine taşıma politikasından ziyade ticaret merkezleri kurma, ticaretin devamlılığı için bir köprü arama niyetindeydiler. Elbette ki sömürge kavramına dahil unsurlar da vardır. Kısa zamanda bereketli topraklara sahip olan şehir devletleri sonrasında yerel halka baskı uygulama eylemlerinde bulunmuş halk üzerinde otorite kurmuştur. Ancak yine de XVI. yüzyıldan sonra yaşanan sömürge anlayışı ile tamamen aynı yapıda değildir.

Yunanların Yakın Doğu ve Mısır merkezli gerçekleştirdikleri kolonizasyon hareketliliği günümüzde akademik yayınlara konu olmuş ve Yunan kültür dünyasında yarattığı etkinin oldukça önemli olduğu kabul edilmiştir. Karadeniz, Batı Akdeniz ve Sicilya coğrafyasında gerçekleşen koloni faaliyetlerinin Mısır ve Yakın Doğu'daki hareketlilik ile arasında kategorifik bir ayırım olsa da her ikisi de ekonomik düzlemde gerçekleşen hareketlilik anlamı taşımaktadır.

Kolonizasyon ifadesi Latin merkezli bakış açısının ötesinde anlam ve formlara sahiptir. Sadece, başka bölgelere yerleşerek ticari alan oluşturmak ya da basit bir yer değişikliği olarak tanımlamak farklı toplum ve tarihsel süreçlerde gerçekleşen bu eylemin sebep-sonuçlarını anlama ve açıklamada yeterli değildir. Farklı dönem ve şartlarda kitleler halinde tanıdığı veya tanımadığı bir gruba dahil olmak ve kendi sistem algısı içinde yaşam alanı oluşturmak oldukça zor ve önemli iştir. Yunan kolonizasyonunun özellikle MÖ 750-550 tarihlerinde gerçekleşen koloni hareketliliği Yunanların, kendi ihtiyaçları, yönetsel arzuları, keşfetme eğilimlerini ortaya çıkarmış ve gittikleri coğrafyada yaşayan toplumu kendi politik sahalarına katabildikleri bir dönem olmuştur.

3.3. Kolonizasyon Hareketinin Gelişimi

Dor göçlerinin ardından Akhalar Hellas'ı terk etmiş, yeni gelenler de kuzeye yerleşerek önce Doris ardından Peloponnessos, Girit, Anadolu'nun güneybatısı ve adaların bir bölümüne yerleşmiştir. *Polis*lerde şehirlerde yaşayan halkların birçoğu yerel bağlılıkla güçlenmiş ve Yunan olma bilinci ortaya çıkmıştır¹⁴².

MÖ 750'ye gelindiğinde Dorlar, kıta Yunanistan'da hakimiyet sağlamıştır. Anadolu'nun batı, güney kıyılarının bir kısmında ise Ion ve Aeoller Dorlarla birlikte yaşamıştır. Ionlar Attika, Euboia, Khalkidike, Ege adalarının bir kısmı ile Batı Anadolu'nun ortasında yer alan Kolophon, Myus, Priene, Miletos, Ephesos, Lebedos, Teos, Klazomenai, Erythrai, Phokaia Samos ve Khios üzerinde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Dorlar Hellas'ın orta kısmında, Peloponnesos yarımadasının büyük bir bölümü ile Ege Denizi'nin güneyindeki adalar, Girit ve Güney Batı Anadolu'daki Lindos, Ialysos, Kameiros, Kos, Knidos, Halikarnassos bölgesinde yerleşik iken, Akha kökenli Aieoller, Thessalia, Arkadia, Akhaia, Lesbos, Kıbrıs ve Kuzeybatı Anadolu'daki Kyme, Larissa, Neonteikhis, Temnos, Killa, Notion, Aigiroessa, Pitane, Aigai, Myrina, Grynaion ve Smyrna bölgesine yerleşmişlerdir¹⁴³. Bu üç yapının oluşturduğu Yunan kültürü zamanla bu bölgelerle sınırlı kalmayarak genişlemeye

¹⁴² Freeman, *a. g. e.*, s. 115.

¹⁴³ Herodotos, *Herodotos Tarihi*, Çev: Müntekin Ökmen, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1973 s. 56.

başlamış ve ilk hareketi Karanlık Dönem sonrası başlatan bu halklar asıl kolonizasyon hareketini ikinci göç dalgasıyla gerçekleştirmişlerdir.

Yunan coğrafyası yapı bakımından oldukça engebeli bir yerdir, koloni hareketlerini başlatan da biçimlendiren de esasen bu özellik olmuştur. Daha önceki bölümde de bahsedildiği gibi, bölgenin yapısı sebebiyle tarım alanları dardır ve yeterli ürün elde etmekte sıkıntılar yaşanmıştır. Bu durum ticaretin deniz yolu ile yapılması gerekliliğini doğurmuştur. Tüm bunlar Yunanları kolonizasyon sürecine hazırlayan temel etkenlerdir ve ilk koloni hareketleri Ege ve Akdeniz daha sonra ise Marmara ve Karadeniz kıyılarında görülmüştür¹⁴⁴. MÖ 750 ve 650'de sınırlı sayıda şehir koloni faaliyetlerinde bulunmuş; Euboia adasında Eretria ve Khalkis ile Megara ve Korinthos'tan gelenler Sicilya, Güney İtalya ve Khalkide'ye yerleşerek I. koloni evresini oluşturmuştur. Yine M.Ö. 650-550'de ise koloni hareketleri hız kazanmıştır; Ege'nin kuzeyinde Trakya, Marmara, Çanakkale ve Karadeniz bölgesine gelmiştir. Ama asıl bölge Güney İtalya ve Sicilya'dır. II. Evre dediğimiz bu dönemde koloniler Kuzey Afrika, Fransa ve İspanya'ya kadar genişlemiştir¹⁴⁵.

3.3.1. Kolonilerin Kurulma Nedenleri

MÖ VIII. yüzyılda başladığı düşünülen Yunan kolonizasyonunun sebepleri arasında farklı fikirler olsa da bu nedenler içerisinde kabul gören ortak görüş, daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, Yunanların yaşamış olduğu coğrafyanın fiziki özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Birçok körfez ve koya sahip olan bölge aynı zamanda dağlıktır, taşlık alanların çok olması otlak için uygundur. Tarım için pek de geniş imkan sunmayan bölgede, yine de arpa, buğday, zeytin ve üzüm yetiştirilebilmiştir hatta öyle ki yetiştirilen üzüm ve zeytin ürünleri bugün bile Yunan mutfağının kültürü haline gelmiştir. Ancak genel olarak arazilerin yapısı tarımsal ürünlerin çeşitli ve fazla üretilebilmesi için gereken şartlara uygun değildir ve özellikle batı tarafı arazi yapısı ve tarım üretimi için oldukça dağlıktır. Nüfusu gittikçe artan Yunan toplumu için bu durum daha da zorlayıcı hale gelmiştir ve bölgenin topografik özelliği Yunanları kendi coğrafyalarının dışına iten önemli bir sebep olmuştur. İlk

¹⁴⁴ A. J., Graham, "Patterns in Early Greek Colonisation", *JHS*, C.91, 1971, s. 36.

¹⁴⁵ Tekin, a. g. e., s.. 77.

koloni kuran şehirlerinin geçimlerini tarımdan sağladığı ve ekonomik hayatı ticaretle canlandırmaya çalıştıkları görüşü de¹⁴⁶ coğrafi faktörlerin etkisine dayanmaktadır.

Antik Dönem batı ekonomisi üzerine yapılan çalışmalar Yunanların kolonizasyon dönemine giden süreçte, ekonominin tarım dışındaki sektörlere dikkat çekmektedirler. Tarım ekonomisinde görülen boşluklar, ürünlerin artan nüfus karşısında yetersiz kalması sorununu gidermek için ticaret üzerinde yoğunlaşma ve ticaret potansiyelinin artmasına etkili olmuştur. Ancak üzerinde durulması gereken bir nokta var ki o da kolonizasyona konu olan şehirlerin çoğunun ticari hayatlarının kolonizasyon öncesi dönemde de var olduğudur. Şehrin tarıma elverişli topraklarının olduğunun bilinmesine karşılık bölgede yer alan maden kaynaklarının kolonizasyona sebep olduğu Pithekussai şehri¹⁴⁷ ve Korinthos ve Miletos gibi ticaretle uğraşan şehirlerin de koloni hareketlerinde bulunması bu duruma örnektir.

Ticaret, taşımacılık olanakları, liman, ırmak, yolların durumu ve niteliklere göre değişiklik gösteren bir ekonomi formudur. MÖ 950-750’lerde Fenike şehirleri özellikle Akdeniz bölgesinde ticari özellik açısından belirli bir üstünlüğe sahiptir ancak MÖ 750’lerden itibaren Yunanlar ticaret konusunda Fenikelilerin rakibi olacak güce ulaşmıştır¹⁴⁸.

Ticaretin kolonizasyon faaliyetlerine sebep olan başlıca etken sayılabilmesi için ana şehirlerin kendine yeten bir ekonomik güce sahip olması gerekir ancak daha önce de bahsi geçtiği gibi, bu durum erken dönem kolonileri için söz konusu değildir. Çoğu koloninin kuruluşunun ana şehirdeki zorlayıcı bir öğeden kaynaklandığı kabul edilmektedir. Zorlayıcı sebepler ticarete teşvik etmiş olabilir yine de bu tek başına kolonizasyona sebep olarak görülmemelidir¹⁴⁹. Ekonomi ve siyasi yapı arasında her zaman bir bağ vardır dolayısıyla ana şehirlerin bulunduğu coğrafyalarda yaşanan siyasi karışıklıklar da kolonizasyon hareketlerinde etkili olmuş olabilir. MÖ VIII. yüzyılda Euboiya’da meydana gelen Lelantine Savaşının taraflarının Khalkis ve Eretria

¹⁴⁶ Aubrey Gwynn, “The Character of Greek Colonisation”, *JHS*, C.38, 1918, s. 121.

¹⁴⁷ Boardman, *a. g. e.*, s. 166.

¹⁴⁸ İplikçioğlu, *a. g. e.*, s. 130.

¹⁴⁹ Elias K. Petropoulos, *Hellenic Colonization in Euxeiros Pontos*, Oxford 2005 s. 76.

olması ve ilk kolonizasyon hareketlerinin bu iki şehir tarafından gerçekleşmesi dikkate değerdir¹⁵⁰. Her iki şehir de verimli Lelantine ovasını kontrol altına almak istemiştir böylelikle bölgeyi kontrol altına alan şehrin gelişmesine katkı sağlayacak mahsulleri yetiştirebilecektir. İon koloni hareketlerinin tetikleyici unsuru ise bölgedeki siyasi karışıklıklar olmuştur.

Bir başka düşünceye göre, şehirler büyümüş, ticari ilişkiler gelişmiş ve MÖ VIII. yüzyılda gelişen sanayi ürünleri için yeni pazar arayışında olanlar koloni faaliyetlerinde bulunmuştur. Ekonomik açıdan daha rahat bir döneme girilmiş ve uygun ticaret ortamı hazırlanmıştır. Bu dönemde yapılan çanak, çömlek gibi malzemeler sadece kendi bölge özellikleri ve zevk anlayışına göre değil de ticari anlayışa uygun olarak farklı mekanların zevkleri de düşünülerek üretilmiştir. Korinthos, Kypselos gibi şehirler ticari olarak önde gelen merkezler olmuştur. Korinthoslu keramik ustaları boyalı keramik ticaretinde kendilerine özgü ürünlerini döneme uygun şekilde süslemiş, esanslı zeytinyağı ile doldurulan minik parfüm kaplarının¹⁵¹ ticaretini gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda gemilerin boyutu büyütülmüş bu da yeni limanların yapılmasını gerektirmiştir. Daha gelişmiş gemi ve limanlara sahip olunmasıyla ticaretle uğraşanlar yeni pazar yerleri bulmak amacıyla farklı bölgelere yönelmiştir.

3.3.2. Kolonilerin Kuruluş Tarzı ve Karakteri

Kolonilerin kurulma sebepleri kadar önemli olan bir özellik de kuruluş tarzlarıdır; yerleşimler çeşitleri açısından iki evrede yoğunlaşmıştır. Bunlardan birincisi MÖ. VIII. yüzyıl ortalarından başlayıp MÖ VII. yüzyıl ortalarına kadar süren, Batı Ege'deki Megara, Korinthos, Eretria şehirlerinin Kuzey Ege'de, Sicilya'da, Güney İtalya'da ve Adriyatik kıyılarında çok sayıda tarımsal nitelikte koloni kurdukları evredir (Har: 7). MÖ VII. yüzyıl ortalarından başlayıp MÖ VI. yüzyıl ortalarına kadar süren ikinci evrede ise bu kez kolonileri kuranlar daha çok Batı Anadolu'da Miletos ve Phokaia şehirlerinden yola çıkan kolonistlerdir. Kurulan koloniler için ise çoğunlukla Marmara Denizi, Karadeniz ve Kuzey Afrika kıyıları

¹⁵⁰ Özlem Özgören, *a. g. e.*, s. 11.

¹⁵¹ Pomeray, *a. g. e.*, s. 96.

seçilmiştir. Bazı araştırmacılar, Batı Ege şehirlerinin bu sürece erken bir tarihte başlamasının nedeni olarak yörenin demir ve diğer madenler açısından genelde fakir, tarım toprağının ise dar olmasını, İonia'daki şehirlerin bu sürece geç katılımının nedeni olarak, İonia'da tarıma elverişli toprakların yeterince geniş olmasını göstermektedir. İkinci evrede kurulan kolonilerin kuruluş amacı da farklıdır. Yerleşmeye uygun yerler seçilirken, iyi tarım alanlarının yanı sıra iyi liman olanakları da dikkate alınmıştır. Tahılın, madenlerin ve diğer ürünlerin ticaretini yapanlar çoğunlukla Miletos'tan ve diğer İonia şehirlerinden gelen kolonistler olmuşlardır¹⁵².

Ana şehirden koloni bölgesine gidecek olan nüfus belirlenirken gitmek isteyen ya da çeşitli sebeplerle zorla gönderilecek olan ailelerden birer üye seçilmiş ve yola çıkacak olan grubun birkaç yüz kişiden fazla olmamasına dikkat edilmiştir. Yerleşimcilerin sayısı belirlendikten sonra yerleşilecek topraklar eşit şekilde parsellere ayrılarak kura yöntemi ile bu toprakların dağıtımı gerçekleştirilmiştir¹⁵³. Kolonicilerin liderliğini yapmak, kurulan yeni şehirlerin güvenliğini sağlamak, kuruculara arazilerini dağıtmak *oikistes*'in görevidir. Liderlik görevini başarıyla yönettiği takdirde oikistes ölümünden sonra yeni şehrin koruyucu kahramanı olmuştur aslında kahramanlık imgesi ile koloni şehri ve metropolis arasında bağ kurmak, böylece koloni ve ana şehir arasındaki akrabalık ve dini bağlar sürdürülmek istenmiştir. Dini uygulamaların kurallara uygun halde yerine getirilmesi için yeni şehre gelen topluluk içinde rahip ve rahibeler de yer almıştır¹⁵⁴. Bunun dışında her koloni aslında *polise* benzer olarak kurulmuştur ve ekonomik – siyasi açıdan ana şehirden bağımsızdır. Kolonilerde üretilen ürünler ana şehirde üretilenler ile aynı ya da onların devamı değildir¹⁵⁵.

Koloniler genellikle bir yarımada üzerine kurulmuştur, deniz kenarında doğal limanı bulunan yüksek bir tepe ya da tepelerle çevrili kolay savunulabilen mevkilere yerleşmişlerdir. Yer seçiminde savunma kaygısı ve arazinin doğal özelliklerinin korunma amacıyla kullanılması esas alınmıştır¹⁵⁶. Tarımsal amaç için kurulan koloni

¹⁵² Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Demir Çağı Kentleri*, Yurt Yayınları, 2003, s. 211-212.

¹⁵³ Aktüre, *a. g. e.*, s. 221.

¹⁵⁴ Pomeray, *a. g. e.*, s. 84.

¹⁵⁵ Aktüre, *a. g. e.*, s. 222.

¹⁵⁶ E. J. Owens, *The City in the Greek and Roman World*, London and New York 2000, s. 34.

şehirlerinde kolay ve hızlı uygulanabilir planlama tarzı olan ızgara planı kullanılmıştır¹⁵⁷. Akragas, Gela, Himera, Megara Hyblai, Metapontum, Naksos, Poseidonia (Paestum), Selinus, Syracuse ve Camarina gibi şehirler buna örnektir.

Elverişli bir ya da iki limana sahip olan koloni şehirleri surlarla çevrilidir ve çevresinde eşit olarak parsellere ayrılmış topraklar vardır¹⁵⁸. Özellikle ticaret yoluyla daha önceden öğrenilmiş yerlere kurulan koloniler yeni kaynaklara ulaşılması ve bu yolla yeni halklar ile kurulan ilişkiler ticaretin kolaylaşmasını ve yayılmasını sağlamıştır.

Kolonizasyon sürecinde metropolis, yani ana yerleşimlere bağlı olarak kurulan koloniler *apoikia*'lar olarak adlandırılmış; belirli bir *polisten* belirli bir zaman diliminde gönderilen aynı etnik kökenden olan insanlarca kurulmuş, başlangıcından itibaren inanç ve düşünce bakımından ana yerleşimlere bağlı, ancak ekonomik ve politik olarak bağımsız yerleşimler olmuştur. Yunan kolonilerini tanımlamak için kullanılan bir terim olan *apoikia*'lar anlam olarak siyasi ve sosyal açıdan bağımsız bir *polisi* de ifade etmiş olabilir¹⁵⁹. Ancak *apoikia* teriminin koloni anlamında kullanılması bazı bilim adamları tarafından doğru bir açıklama olarak kabul görmemiş; koloniden ziyade “göçmen topluluğu” oldukları iddia edilmiştir. Bu yeni yerleşimler, antik kaynaklarda fiziksel ve politik açıdan *polis* olarak değer bulmuş; yapılan arkeolojik çalışmalar da bu verileri desteklemiştir. *Apoikiaların* özellikle Akdeniz, Batı Anadolu ve Karadeniz kıyılarında kurulmuştur¹⁶⁰.

Apoikialardan sonra kurulmuş olan *kleruhia* da daha çok MÖ VI. yüzyılda kolonizasyon topraklarına gönderilen yerleşimcilerdir. Kelimenin sözlük anlamı, ad çekmeye yarayan şey; taş veya toprak parçası olan *kleros* kelimesi, yabancı bir ülkedeki ekilebilir topraklardan pay edilmiş küçük bir toprak parçasını; *klerukhos* kurayla dağıtılan bir toprak parçasına sahip olan kişiyi; *klerukhia* veya *kleroukhia* ise kurayla dağıtılan toprak parçasına göç eden grubun yerleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Kendisine farklı bir coğrafyada toprak tahsis edilen Atina

¹⁵⁷ Akarca, *a. g. e.*, s. 60.

¹⁵⁸ Mansel, *a. g. e.*, s. 160.

¹⁵⁹ Magens Herman Hansen and Thomas Heine Neilsen, *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford 2004, s. 150.

¹⁶⁰ Magens Herman Hansen and Thomas Heine Neilsen, *a. g. e.*, s. 151.

vatandaşlarının bağımsız bir devlet oluşturmak yerine ana devletin vatandaşları olmaları açısından *Apoikia*'dan farklıdır. *Klerukhoslar*, kolonilere gönderilenlerden farklı olarak tüm yurttaşlık haklarını korumakta ve devletiyle siyasi bağlılığını sürdürmektedir. Kurulma amacı, deniz aşırı bölgelerde karakol ve garnizon görevi üstlenerek Atina'nın güvenliğini sağlamak ve mülkiyet sahibi olan yurttaşlarına vergi yükümlülüğü getirerek ekonomik gücünü artırmaktır. Bu iki yerleşimin ortak özelliği ise yoksul köylülerin, yasayla belirlenmiş olan bir toprak parçasına bağlanmış fiili çalışanlar olmalarıdır. Bir *klerukhia* kurulduğu zaman kimlerin *klerukhos*¹⁶¹ olacağı başvuranların arasından kurayla belirlenmiş veya tahsis edilecek topraklarda sınırlandırma yoksa tüm başvuranlar kuraya gerek kalmadan kabul edilmiştir¹⁶². *Klerukhiaya* dair en erken bilgiler Herodotos tarafından anlatılmaktadır¹⁶³. Herodotos; MÖ 506 yılında Euboa Adası'ndaki Khalkis devletinin Hippobotai topraklarına dört bin *klerukhos* gönderildiğini anlatmıştır. MÖ 490 tarihi olaylarını anlatan Herodotos *klerukhiaları* "Atinalılar" olarak adlandırmış ve Perslere karşı yardım talebinde bulunan Eretrialılara Atina'nın söz konusu bu dört bin *klerukhosu* destek olarak gönderdiğini yazmıştır. Ancak MÖ 480'de Artemision savaşından önce, Salamis Adası'nda yaşanan olayları anlattığı bölümlerde bu kez onlardan "Khalkidikeliler" olarak söz etmiştir¹⁶⁴. Herodotos'un anlatımından Atina yurttaşlığını koruyan *klerukhosları* Atina'nın askeri hizmetlerde kullandığı anlaşıldığı gibi, aynı zamanda onları tanımlarken *klerukhos* ve *klerukhia* kelimelerini kullanarak farklı bir yerleşim türü olan *klerukhia* ile koloni anlamına gelen "*apoikia*" arasındaki farka da dikkat çekmiştir¹⁶⁵. Bu iki kelime arasındaki anlamsal fark Attika yazıtlarında korunabilmişken ne yazık ki edebi kaynaklarda korunmamıştır. *Klerukhianın* oldukça iyi tanımlanan en eski kanıtları "Myrina'da yaşayan Atinalı", Imbros'taki Atina demosu" ve benzeri ifadelerin geçtiği yazıtlar aracılığıyla günümüze ulaşabilmiştir. *Klerukhia* ile *apoikia* arasındaki asıl sorun Thukydides anlatımlarında ortaya çıkmış; yazar sık sık "*klerukhia*" yerine "*apoikia*" ve "*klerukhos*" yerine de "*apoikos*"

¹⁶¹ *Corpus Inscriptionum Atticarum II*, 960'ta *klerukhosların* listesi bulunmaktadır.

¹⁶² Ayşen Sina, "Antikçağ'da Bir Göç Modeli: *Klerukhia*", *Geçmişten Günümüze Göç I*, Samsun 2017, s. 18.

¹⁶³ Sina, *a. g. m.* s. 18.

¹⁶⁴ Sina, *a. g. m.* s. 19.

¹⁶⁵ Sina, *a. g. m.* s. 19

ifadelerine yer vermiştir. *Klerukhos* kelimesinden yalnızca bir defa, “*Mytilene toprakları dışında, üç bin parsele bölündü. Bu parsellerin 300’ü tanrılara ayrıldı; gerisi kurayla Atinalı klerukhoslara dağıtıldı*¹⁶⁶” diyerek Mytilene İsyanından sonra Lesbos’ta *klerukhiaların* kurulmasını anlatırken kullanmıştır¹⁶⁷.

Kolonizasyon süreci içinde görülen, kolonistler tarafından oluşturulan başka bir şehir tipi olan *emporium* da deniz yoluyla gelen malların alım satım işlerinin yapıldığı pazar yeridir. Daha çok kıyı bölgelerde kurulan ve bazen liman kasabası olarak da tanımlanmış olan *Emporium* özel bir yerdir ve buradaki denetim yıllık olarak seçilen görevli memurlar tarafından sağlanmıştır¹⁶⁸. *Emporium* daha çok yeni kurulan bölgeyi araştırmak, burada toprak sağlamak ve yerli halk ile ilişki kurulmasında yardımcı olmakla görevlidir. Ana şehirden yeni gelecek olanlar için hazırlık yapması ve temel ihtiyaçların karşılanması gibi işleri halletmesi yerleşimlerin kısa süreli değil de kalıcı ve uzun süreli bir amaç içerdiğini göstermektedir¹⁶⁹.

¹⁶⁶ Thukydides, *a. g. e.*, s. 50.

¹⁶⁷ Sina, *a. g. m.* s. 19.

¹⁶⁸ H.T. Peck, *Harpers Dictionary of Classical Antiquities*, New York 1898, s. 919.

¹⁶⁹ Oswyn Murray, *Early Greece*, Harvard University Press 1978, s. 102.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MÖ 750 ve 550 TARİHLERİNDE GÖRÜLEN KOLONİ FAALİYETLERİ

Avrupa tarihi araştırmalarına bakıldığında batılı ya da batılı olmayan birçok katılımcının yer aldığı koloni faaliyetlerinin yaşandığı görölmektedir¹⁷⁰. Geriye doğru gittiğimizde en erken tarihlerde özellikle MÖ 750-550’de yaşanan Yunan kolonizasyonunun ve koloni bölgelerinin bu faaliyetler içerisinde oldukça önemli bir yeri vardır. Birçok değişikliğin ve gelişmenin yaşandığı bu dönemde İtalya’nın güneyi ile Sicilya bölgesine gelen Yunanlar buraya kendi dil ve kültürlerini getirerek¹⁷¹ *Megale Hellas*’ı oluşturmuştur.

Güney İtalya ve Sicilya’da gerçekleşen kolonizasyon faaliyetleri üzerine yapılan çalışmalarda birçok sitenin uzun süre kazıldıđına¹⁷² dair bilgiler yer almaktadır. MÖ VIII. yüzyılın sonlarına ait olan ve koloni bölgelerinde bulunan seramiklerin ve MÖ VII. yüzyıla ait olduğu düşünölen surların¹⁷³ ortaya çıkarılması da araştırmanın bu mekanlar çevresinde yoğunlaşmasında etkili olmuştur.

¹⁷⁰ Chris Gosden, *Archaeology and Colonialism. Cultural contact from 5000 BC to the present*, Cambridge University Press 2004, s. 3.

¹⁷¹ Sarah Davis Secord, *Sicily and the Mediterranean: Communication Networks and Inter-Regional Exchange*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Notre Dame 2007, s. 18.

¹⁷² Marjolein Orriens, “The Greek colonization in South Italy and Sicily”, *Researchmaster Art, History and Archaeology*, Masterthesis 2012, s. 6.

¹⁷³ Akarca, *a. g. e.*, s. 190.

4.1.Koloni Öncesi Dönemde İtalya Bölgesi

Kuzeyde Po Vadisine 100 km, güneyde Orta Akdeniz'e kadar uzanan Güney Avrupa'nın üç yarımadasından biri olan ve batıda Tiren Denizi, güneyde İyon Denizi ve doğuda Adriyatik Denizi ile sınırlı İtalya Yarımadası zengin bir tarih geçmişine sahiptir (Har: 8). Bölgede insan varlığının izleri ilk olarak, İtalik kavimlerin yarımadaya gelmelerinden 200 bin yıl öncesi olarak tarihlendirilmiştir. MÖ 1500 ile 1100 yılları dolaylarında Kuzey İtalya'da Tunç Çağına ait balta, kılıç, hançer gibi eşyalar bulunmuş ve bunlarla Terramare kültürüne dair bilgiler günümüze kadar ulaşmıştır. Bu kültüre mensup kişiler kulübelerini kazıklar üstünde yükselen topraktan teraslar üstüne inşa etmiştir. Hemen yakınlarında da kremasyon gömülerin yapıldığı mezarlıklar vardır. Daha güneyde Apenin kültürünün temsilcileri oldukları düşünülen insanlar vardır, onlar da yarı göçebe yaşam tarzını benimsemiş ve hayvancılıkla uğraşmışlardır¹⁷⁴.

MÖ 1700'lerden 1200'lere kadar uzanan Bronz Çağında büyük bir olasılıkla, kuzeyden ya da Balkan Yarımadası'ndan gelen yabancı göçmenlerin istilası sonucu bölgede farklılaşmalar yaşanmıştır. İtalya'nın Sicilya bölgesi bu devirde Miken Dünyası ile ilişkiler içine girmiştir. Yeni gelişmelerden etkilenmeyen Sardinya Adasında Nuragh kültürü doruk noktasına ulaşmıştır. Apeninler yarımadasında ise Padan ve Apenin kültürleri oluşmuştur. MÖ 1200'lerde Erken Demir Devrinde İtalya'da "Ege Göçleri" denilen kavim hareketlerinin etki alanı içine girmiştir. Ege Denizi'nden taşan bu hareketle kavimler Küçükasya ve Mısır'a kadar ulaşmıştır. MÖ 1200'den 800'e kadar uzanan sürede ise kavimler İtalya'ya girerek kaynaşma ve karışma dönemini yaşamıştır¹⁷⁵.

MÖ I. bin yılın başlarında yeni göçlerin yaşandığı bir evrede; Tiber Nehri'nden güneyde Campania'ya kadar uzanan Latium bölgesine yerleşen, Latince'nin ilkel bir şivesini konuşan göçebeler tunç işçiliğinde ileri düzeydeydiler. Demir Çağı'nın bu Latin topluluklarında göçebeliğin yerini giderek tarıma dayalı yerleşik yaşam biçimi

¹⁷⁴ Tekin, *a. g. e.*, s. 186.

¹⁷⁵ Bülent İplikçioğlu, *Hellen ve Roma Tarihi*, İstanbul 2017, s. 60-61.

almış, yerleşik yaşama müsait olan bölge, başka göçmenlerin de dikkatini çekmiştir. Tiber Nehri'nin Roma'ya yakın olan kesiminde yer alan tepeler iskan edilmeye başlamıştır¹⁷⁶.

MÖ XI-VII. yüzyıl arasında Toskana civarında Villinova kültürüne ait Demir Çağının örneklerine rastlanılmıştır. MÖ 800 yılından sonra ise Antik Roma kültüründen daha önce ortaya çıkmış olan Etrüksler dönemin en önemli gelişmesi olmuştur¹⁷⁷. MÖ VIII. yüzyıl başlarında, yeni göçmenler Etruria'ya gelip yerleşmiş; yerlileri bazen baskı uygulayarak bazense barışçıl yollarla ikna ederek buradaki tepelerde şehir-devletleri kurmuşlardır. O sıralar Etrüskçenin ilkel bir şivesini konuşan halk Romalılar tarafından "*Etrusci*" olarak adlandırırken, Etrüksler kendilerini "*Rasenna*" olarak adlandırmıştır¹⁷⁸.

Kuzeye ve güneye doğru genişleyen Etrüksler çeşitli ticari şehirler kurmuşlardır. Kuzeyde Etruria - Padana bölgesinde; Felsina, Mantova, Adria, Spina; güneyde, Campania bölgesinde; Nola, Capua, Ercolano bu şehirlerdendir¹⁷⁹.

Ayrıcalıklı bir sınıf gibi görünen Etrüksler ileri bir şehircilik anlayışına sahiptir. Monarşi sistemine dayalı olan şehirler "*lukume*" adı verilen idareciler tarafından yönetilmiştir¹⁸⁰. Yunanlar ile sıkı ticaret ilişkisi içinde olan kıyıya yakın şehirler Yunan kültüründen de etkilenmiştir. Kuzeye ve batıya doğru yayılmaya devam eden Etrüksler güneyde Campania bölgesinde ise zayıflamıştır¹⁸¹.

4.2.Güney İtalya'nın Koloniler Açısından Önemi ve Koloni

Şehirleri

Kuzey İtalya ile Güney İtalya arasında hem fiziki hem de ekonomik bir ayrım görülmektedir. Daha ziyade Orta Avrupa bünyesine sahip olan Kuzey İtalya'nın aksine Campania, Samnium, Apulia, Lucania, Bruttium ve Calabria bölgelerini içine alan¹⁸² Güney İtalya bölgesi Akdeniz karakterini taşımaktadır. Güney İtalya'nın Campania

¹⁷⁶ Tekin, *a. g. e.*, s. 187.

¹⁷⁷ İtalya, <http://www.turkcewiki.org/wiki/İtalyaEtimoloji>, (Erişim Tarihi: 02. 10. 2018, 12:40)

¹⁷⁸ Tekin, *a. g. e.*, s. 188.

¹⁷⁹ Strabon, *Geographika V*, 2,2.

¹⁸⁰ Giancarlo Buzzi, *Guida alla Civiltà Etrusca*, Milano 1984, s. 34.

¹⁸¹ M. Cristofani, *Gli Etruschi del Mare*, Milano 1983, s. 71.

¹⁸² Tekin, *a. g. e.*, s. 182.

bölgesinin büyük bir kısmı dağlık olmasına rağmen köşe diye belirlenen noktalarında tarım ürünlerinin kalitesi ve verimliliğini belirlemiştir. Üzüm yetiştiriciliği için geniş düzlüklerin de bulunduğu Güney İtalya aynı zamanda Yunan anakarasının aksine yeterli ormanlık alana sahiptir.

Yazların sıcak ve kurak, kışların ılık ve yağışlı olması bölgenin yaşanılacak yer olarak tercih edilmesi açısından önemli bir özelliktir. İklima bağlı olarak yetişen sebze ve meyveler, verimli topraklar üzerinde yetişen hububat, üzüm ve zeytin, daha çok küçükbaş hayvancılığa müsait otlakların bulunması¹⁸³ Yunan halkını İtalya ile buluşturan temel etkenlerdir. Ancak asıl yerleştikleri bölge olan Güney İtalya geniş kıyısal yapısı ve doğal limanlara sahip olması,¹⁸⁴ limanların rüzgarlardan korunaklı yapısı ve gemilerin yanaşmasına elverişli körfezlerin olması¹⁸⁵, hem uzak hem yakın yerlere erişimin kolaylığı sebebiyle dışarıdan gelen göçmenlerin daha çok dikkatini çekmiştir¹⁸⁶.

Tarım alanlarına duyulan ihtiyacın yanı sıra ticaret yapmak için gereken özelliklerin gidilecek bölgede var olması da koloni kurmak için gerekli bir durumdur. Güney İtalya'nın ticaret ihtiyacına ne kadar cevap verebildiğine dair geniş bilgiler olmasa da Yunanlar ile oluşturdukları ticari bağların çok yeni olmadığını ve lüks ürünlerin ticari malzemelere dahil olduğunu söylemek mümkün¹⁸⁷. Koloni bölgelerinde bulunan çömlekler de aralarındaki ticari ilişkiyi belgelemektedir.

Sonuç olarak bölgelere dair yapılan araştırmalarda Güney İtalya bölgesi, Yunan halkının koloni kurma girişimlerinde bulunmasına sebep olan ekonomik, politik ve sosyal durumun olumsuz sonuçlarından kurtuluş için uygun bulunmuştur. Ürünlerinin ticaretini yapabilecek pazar yerine sahip olmalarıyla da kısa sürede karlı işler yaparak geniş alanlara yayılma imkanı bulmuşlardır. Güney İtalya'da Sybaris, Metapontum, Kroton, Tarentum, Sicilya adasında ise Syrakusai, Naksos, Corinth, Catane, Zancle, Megara Hyblea gibi önemli koloniler kurulmuştur.

¹⁸³ M. I. Finley, *Antikçağ Ekonomisi*, Çev. Hatice Palaz Erdemir, İstanbul 2007, s. 16

¹⁸⁴ Charles Killinger, *The History of Italy*, California 2002, s. 15.

¹⁸⁵ Tekin, *a. g. e.*, s. 182.

¹⁸⁶ Tsetskhladze, *a. g. e.*, s. 148.

¹⁸⁷ Carl Roebuck, "The Economic Development of İonia", *Classical Philology*, Vol. 48, No. 1, 1953, s. 13.

4.2.1.Rhegium

İtalya'nın çizme şeklindeki görüntüsünün hemen aşağısında, ayak parmağının ucunda yer almaktadır. Messina Boğazı'nın doğusunda ve Sicilya'nın tam karşısındadır. Rhegium ismi Sicilya'nın anakaradan koptuğu noktaya atıfta bulunmak amacıyla “parçalanmak, kırmak” anlamına gelen sözcükten türemiştir. Strabon ise Rhegium kelimesinin “kraliyet” sözcüğünden geldiğini iddia etmiştir¹⁸⁸. Güney İtalya'nın kolonileşmesinde önemli rol oynayan Rhegium Khalkis şehrinden gelenler tarafından kurulmuştur¹⁸⁹.

4.2.2. Sybaris

Sybaris, Akhalar tarafından MÖ 720 ile 708 yılları arasında Trozen şehrinden başlayarak göçmenlerin varış noktası olmuştur (Res: 8.). Hızlı bir şekilde ilerleyen şehir bölgede dört kabile ve yirmi beş şehri yöneten egemen bir güç haline gelmiştir¹⁹⁰. Şehrin yerleşim alanı yaklaşık 500 hektarlık bir alan işgal etmiştir ve Sybaris'in gelişimine katkı sağlayan şehrin kendisi olmuştur. Tahıl yetiştirmek için uygun geniş ovalar, üzüm bağları ve ahşap, gümüş gibi maddelerin varlığı ile bal ve yün gibi ürünlerin bulunması açısından ideal bir ortamdır. Sybaris aslında bolluğun¹⁹¹ ve lüks yaşamın anlamı olmuştur. Tarih boyunca, sonsuz ziyafetler için kullanılan “tatlı hayat” şehridir¹⁹² (Res: 9).

Kroton ve Tarentum arasında büyük körfezin kıyısına çok da uzak olmayan Güney İtalya'nın en eski şehirlerinden Sybaris, göçmeler için akıllı bir entegrasyon politikasının en önemli şehridir ve Kroton'daki yerleşimden on yıl, Tarentum'un kurulmasından on iki yıl önce kurulmuştur. Strabon'a göre şehrin kurucusu Akha'dan biridir. Burayı Akha ve Troezenlilerden oluşan bir grup yönetmiştir. Ancak çok geçmeden şehir Akhaların olmuştur¹⁹³. Göçmenlere verilen statü sayesinde genişleme

¹⁸⁸ Rhegium, <https://www.bibleplaces.com> , (Erişim Tarihi: 05.10.2018, 10:40)

¹⁸⁹ Özlem Özgören, *a. g. e.*, s. 119.

¹⁹⁰ Tsetskhladze, *a. g. e.*, 194.

¹⁹¹ Freeman, *a. g. e.*, s. 128.

¹⁹² Soprintendenza Archeologia della Calabria, s.?

¹⁹³ Alfred Watson Hand, *Coins of Magna Graecia- the Coinage of the Greek Colonies of Southern Italy*, London 1909, s. 85.

kabiliyetleri ilerlemiş, Güneyde Traton Nehri'nin ağzına, Kroton sınırına ve kuzeyde Sinni Nehri'nin ovalarına kadar uzanan bir bölgeyi kontrol etmiştir.

Yazılı kaynaklar antik şehirler hakkında genelde sessizdir bu yüzden şehrin düşüşünden önceki bilgiler oldukça azdır. Ancak Sybaris'in etkisi göz önüne alındığında Yunanlar ve çevresindeki toplulukların siyasi güçleri, arasındaki ilişkiler daha iyi anlaşılabilir. Herodot, Sybaris'in gücünün yüksek olduğu dönemde Kroton şehri ile ticari bir ittifak kurduklarından¹⁹⁴ ve bu döneme ait paraların varlığından bahsetmiştir. Sybaris sikkelerinin nadirliğinden ticari faaliyetlerin uzun bir süre para ile yapılmadığı anlaşılmaktadır (Res: 10).

Sybaris şehrinin çöküşü içsel anlaşmazlıklardan kaynaklı, muhalefet tarafından gerçekleşmiştir. Oligarşi partisi Telys adında bir liderin beraberliğinde demokratlar tarafından yenilerek sürgün edilmiştir ve sürgün edilen parti mensupları Kroton şehrine kaçmıştır. Telys Kroton'a kaçanların teslim edilmesi için çağrıda bulursa da ret cevabı ile savaş ilan etmiştir. M.Ö. 510'da Sybarilerin Trois Nehri kıyısında mağlup olmasıyla¹⁹⁵ şehrin yıkımı gerçekleşmiştir.

4.2.3.Kroton

Güney İtalya'da Akhalar tarafından MÖ 710 'da kurulan Yunan koloni şehri Megale Hellas'ın en güzel şehirlerinden biridir (Res: 11)¹⁹⁶. Alan araştırmaları neticesinde bulunan şehre ait sikkeler (Res: 12) Yunan yerleşimleri hakkında bilgiler sunmaktadır. Özellikle Metapontum paraları üzerinde yapılan çalışmalarda Kroton şehrinin erken tarihlerine dair mevcut bilgiler artmıştır (Res: 13). Tarih öncesi döneme ait çok sayıda şehrin ortaya çıkarıldığı kazılarda karşılaşılan Yunan çiftlik evine ait kalıntılar, (Res: 14) Metapontum'un aksine yaygın yerleşimin çok erken tarihlerde başladığı anlaşılmıştır¹⁹⁷. Ancak Kroton isminin kökeni ve Kroton ile ilgili efsanelerin karakterleri hakkında net bilgiler verebilmek pek de mümkün değildir. Kroton'a dair

¹⁹⁴ Herodotos, *a. g. e.*, s. 381.

¹⁹⁵ Hand, *a. g. e.*, s. 87.

¹⁹⁶ A. Jarde, *The Formation of the Greek People*, Routledge 2013, s. 217.

¹⁹⁷The Chora of Croton 1983-1989, The University of Texas at Austin, 1990, https://liberalarts.utexas.edu/ica/files/pdf/1983-1989AnRpt_Croton, (Erişim Tarihi: 17.10. 2018, 12:30)

efsaneler belki de en çok Ovidius¹⁹⁸ ve Strabon'un yazılarından bilinmektedir. Strabon'un verdiği bilgilere göre; Kroton ilk önce Yunan şehirlerindedir. Lancinium ve Esatus nehrinden 150 *stadion* uzaktadır. Strabon şehrin isminin daha önce Truva'yı kuşatmış Akhalar'dan geldiğini ve buraya gelenlerin şehri araştırmaya başladığını onlara eşlik eden filodaki kadınların ise erkek sayısının az olduğunu gözlemleyerek gelenlerin gemilerini yaktığını belirtmiştir¹⁹⁹. Erkekler bu durumu kabullenerek burada kalmıştır. Kroton'un kuruluş efsanesi şu ifadelerle devam etmektedir Syracuse Antichous'u Kroton'u kurma emri veren Myskellus burayı görmeye gitmiş ve Sybaris şehrinin komşu bir nehre inşa edildiğini görmüştür. Sonra tanrıya dönerek "burayı kurma işini başkalarına değil bana verebilir misin?" diye sormuştur. Ancak bir kahin ona kendisini kusurlu gösteren bir sıfat takarak talihsizlik peşinde koştuğunu ona verilen ile yetinmesi gerektiğini söylemiştir. Myskellus da Kroton şehrine dönerek burayı inşa etmiştir. Syrakusai kolonisine doğru ilerleyen kurucu Arkhias'ta Kroton'un kurulmasında Myskellus'a destek vermiştir. Yani Myskellus aslında Lapyges ve Euphoros'un anlattığı gibi zaten Kroton şehrine sahiptir. Myskellus'un Kroton'un resmi kurucusu olduğu kesin olmamasına rağmen kısmen kurucu olduğu düşünülmektedir²⁰⁰.

Kroton, Güney İtalya'da Calabria bölgesinde aynı ismi taşıyan Kroton ilinin merkez şehridir, coğrafi konumu, doğası itibariyle doğal limana sahip olması ve güvenli bir yer olması, verimli toprakların bulunması²⁰¹ sebebiyle gemiler açısından ideal bir yerdir. Şehir daha sonra dövüş sporu sayesinde ve atletik egzersizleri büyük ölçüde geliştirmesiyle ünlenmiştir. MÖ VI ve MÖ V. yüzyılda güreş sporundaki başarısı ve bu alanda da özellikle kuvvet üzerine en çok epigramı olan Krotonlu Milo²⁰² ile adını duyurmuştur.

¹⁹⁸ Yazar Ovidius on beş kitaptan oluşan eserinde Yunan ve Roma efsanelerine yer vermiştir. *Metamorphoses*'te Croton'un kuruluşundan bahsederek; Hercules'in, Jüpiter'in oğlu denizden, İspanya'nın zengin sürüleriyle geri döndüğü, mutlu bir şekilde Lacinium kıyılarına geldiği ve sığırları çimlerinden geçerken dinlendiği, gelecek bir zamanda burada onun torunlarının bir şehir kuracağı anlatılmıştır.

¹⁹⁹ Strabon, *Geographica*, VI, 1.1.

²⁰⁰ Hand, *a. g. e.*, s. 154-155.

²⁰¹ Hand, *a. g. e.*, s. 156.

²⁰² Hand, *a. g. e.*, s. 157.

4.2.4. Metapontum

Basilicata'nın güney sahilinde yer alan Metapontum MÖ VIII. yüzyılda Akhalar tarafından kurulan Yunan kolonisidir. Basilicata'nın güney kıyı şeridi boyunca uzanan verimli bir ovaya sahip olan bölge, Megale Hellas içerisinde tarım, ticaret ve yaşam şekli açısından en rahat imkanı sunmuştur. Arkası dağlarla çevrili geniş bir ovanın kenarına kurulan şehir zengin ziraat topraklarına sahiptir sikkeler üzerinde yer alan başak sembolü de (Res: 15) bu zenginliği resmetmek için kullanılmış olmalıdır²⁰³. Bradano ve Basento nehirleri ağzında yer alır ve koloniler içindeki en zengin şehirlerdendir. Çevresindeki arazileri geniş bölümlere ayırarak hem bölgenin hem zenginliğin kontrolünü elinde tutmaya çalışmıştır. Metapontum'daki ortalama arsa genişliği Antik Akdeniz'de tek bir aileye gerekenden çok daha fazladır ve belki de bu yüzden Yunan kolonistlerine cazip görünmüştür. Büyük ölçüde tarım, balıkçılık ve at yetiştiriciliğine dayanan yapısı ile birkaç nesil boyunca kullanılan çiftlikler kurulmuştur²⁰⁴.

Antikçağda kırsal ve kentsel nüfus çalışmaları için önemli bir bakış açısı sunan Metapontum²⁰⁵ iki nehir arasında kalan araziyle kamu, dinsel mekanlar ve konut alanları gibi farklı fonksiyonel bölümlere ayrılmıştır²⁰⁶ (Şek: 1). Bu ayırım kuzeybatı ve güneydoğu yönelimli bir yol ile sağlanmış, aynı yol merkez alınarak ızgara planlı şehirler kurularak konut için ayrılan bölümlere iskan gerçekleşmiştir. Şehrin ortasında kuzey güney yönünde uzanan alanda ise şehir agorası ve kutsal bölümlere yer verilmiştir²⁰⁷(Res: 16).

1964'ten beri yoğun olarak arkeolojik çalışmalara konu olan şehir²⁰⁸,1974-1993 yılları arasında Texas Üniversitesi Klasik Arkeoloji Enstitüsü tarafından kazılmıştır, kazı sonuçlarına göre, şehirde yer alan bir kutsal alan toprağın iki metre

²⁰³ Akarca, a. g. e., s. 64

²⁰⁴ Metapontum, <https://www.ancient.eu>, (Erişim Tarihi: 08.07.2018, 13:40)

²⁰⁵ Brittany Jean Viviani, "Stasis in the Population of Metaponto: Anaylsis of Enviroment, Health and Political Unrest", *University of Wisconsin Crosse*, 2013, s. III.

²⁰⁶ D. Mertens, E. Greco, "Urban Planning in Magna Graecia", *The Western Greeks, Classical Civilization in the Western Mediterranean*, London 1996, s. 248.

²⁰⁷ D. Mertens, E. Greco, a. g. m. s. 248-249.

²⁰⁸ A. De. Siena, F. Gaballone, Discovering Ancient Metaponto, Technologies and Methodologies from past to present for a Virtual Visit Propasal, *Internatonal Conference on Cultural Heritage and New Technologies*, Vienna 2012, s. 1.

altında gömülü ancak iyi korunmuş olarak bulunmuştur (Res: 17). Bu alan hem İtalya'nın güneyindeki koloniler hem de koloni dışındaki bölgelere dair bilgiler önemli sunmaktadır²⁰⁹. Pek çok farklı kültürü yansıtabilen şehir aynı zamanda antikçağ için önemli çekişme bölgesi olmuştur; şehir birçok kez hem Tarentum hem de Oinotrialara karşı kendini korumak zorunda kalmıştır²¹⁰.

4.2.5. Tarentum/Taras

Tarentum veya modern ismiyle Taranto MÖ VIII. yüzyılda Yunan şehri Sparta tarafından kurularak Megale Hellas'a dahil olan koloni şehridir. Tarentum'da bulunan Yunanlara ait kupa (Res: 18) ve kaplar (Res: 19) da şehirdeki Yunan varlığını doğrulamaktadır. Denizcilerin yelken açmayı tercih ettiği en güvenilir ve mükemmel limanı antik dönemlerde stratejik olarak oldukça önemli bir şehirdir²¹¹ (Şekil: 2)

Sparta MÖ VIII. yüzyılda Hellas'da diğer bölgelerde yaşanan gelişmelerin benzerlerini yaşamış; yavaş yavaş artan nüfusla yeni köyler kurulmuş beraberinde Sparta'ya özgü bir form oluşmuştur. Ancak Sparta'da toprak ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiş Khalkis gibi uzaklara gitmiştir. Güney İtalya'ya gelerek o zamanki adı Taras bugün daha çok bildiğimiz isimle Tarentum kolonisini kurmuştur. Ancak bunun öncesinde Sparta halkını Tarentum'a götüren bazı sebepler vardır. Sparta'da yer alan daimi köleleri *heilot* ile Sparta etrafında yaşayan *perioikoi*'ler... *perioikoi*'ler *heilot*'ların aksine özgürlüklerini muhafaza etmiştir. Messenialıların topraklarına göz diken Spartalılar MÖ VIII. yüzyılda buraya gelerek toprağı ele geçirmiş ve Messenia'da yaşayanlar da *perioikoi* statüsüne girmiştir. Fakat çoğunluğu *heilot*'lar oluşturmuştur. Spartalılar için çalışmak zorunda kalsalar da Sparta'nın refahı sağlam olmayan temeller üzerine yükseldiğinden MÖ VIII. yüzyıl sonları MÖ VII. yüzyıl başlarında ayaklanmalar yaşanmış ve bu ayaklanmada yer alanlar sürgün edilmiştir. Sürgün edilenler de Taras kolonisini kurmuştur²¹².

²⁰⁹ C. Carter, *Discovering the Greek Countryside at Metaponto*, University of Michigan Press. 2005, s. 5.

²¹⁰ John K. Papadopoulos, "Magna Achaia: Akhaian Late Geometric and Archaic Pottery in South Italy and Sicily", *Hesperia* 70, 2001, s. 416.

²¹¹ Hand, *a. g. e.*, s. 2.

²¹² Pomeray, *a. g. e.*, s. 113-115.

Şehrin kuruluşundan bahseden Antiokhos, Messenia Savaşından kaçan Spartalı Phalanthus'un Tarentum'un kurucusu olduğunu ileri sürmüştür²¹³. Bölgeye ilk gelenler Spartalılara hizmet etmiş olan yarı köleleştirilmiş tarım işçileri sonrasında ise Spartalı kadın ve çocuklardır. Heredotos'a göre ise şehri Aristophilides idare etmiştir²¹⁴.

Güney İtalya'nın en büyük şehirlerinden olan Tarentum MÖ VI. yüzyıl sonlarında bastığı sikkelerde incus tekniğini kullanmıştır. Sikkede yer alan yunus sırtındaki genç erkek figürü uzun yıllar şehrin sembolü olmuştur (Res: 20). Bu figürün ya şehrin kurucusu Phalantos ya da Poseidonia'nın oğlu Taras'a ait olduğu düşünülmektedir²¹⁵.

4.2.6.Poseidonia/Poestum

Günümüz Napoli'nin 80 kilometre güneyinde yer alan Poseidonia eski bir Yunan kolonisidir. Latince ismi *Poestum* olan şehir MÖ 600'lerde Sybarisli kolonyalistler tarafından kurulmuştur. Strabon'a göre Lucian tepelerinden karaya erişimin kolay olduğu, liman açısından iyi bir noktada yer alan şehre yerleşim önce kıyılarda olmuş sonrasında şehirlerini uygun bir biçimde inşa etmek için iç bölgelere taşınmıştır²¹⁶. Yunan tanrıçaları, Hera ve Athena'ya adanmış kutsal alan ve anıtsal tapınaklar (Şek: 3) bulunduğu için zenginleşen şehir aynı zamanda kendi madeni parasını da geliştirerek bölgenin kontrolünü geniş kırsal alanları da içine alacak kadar arttırmıştır. Günümüz antik Yunan mimarisinin en iyi üç örneği arasında yer alan tapınaklara sahip Poseidonia'da kahverengi kireç taşı kullanılarak inşa edilen Hera tapınağı en eski tapınaklardandır²¹⁷ (Res: 21). Hera ve Athena tapınağı arasında agora yer almaktadır ve tapınakların yönünü güneşin doğuşu ya da batışı belirlemiştir²¹⁸.

Üç uçlu mızraklı sembole sahip deniz tanrısı (Res: 22) Poseidonia'nın şehir ismi olarak kullanılması muhtemelen Yunanlar için denizin önemli olduğu gerçeği ile

²¹³ Hand, *a. g.e.*, s. 4.

²¹⁴Tarentum,<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-tarentum-antik-kenti-9756>,(Erişim Tarihi: 09.11.2018, 00.32)

²¹⁵ Feridun S. Şahin, "Antik Sikkeler Üzerinde Görülen Yunus Betimlemeleri Üzerine Bazı Gözlemler", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 13, Diyarbakır 2009, s. 7.

²¹⁶ Strabon, *Geographica*, VI, 1.1.

²¹⁷ Poseidon, <https://www.ancient.eu>, (Erişim Tarihi: 10. 07. 2018, 12:30)

²¹⁸ J. Bradford, *Ancient Landscapes*, London 1957, s. 222.

alakalıdır. Yunan toplumunun denizcilikle uğraşması ve adalarda yaşaması sebebiyle bolca dua ettikleri Poseidonia aynı zamanda gücün de simgesidir. MÖ V. yüzyılda Luciania halkı tarafından istila edilen şehrin ismi daha sonra Poestum olarak kullanılmıştır. Bugün bütün güzelliği ile ayakta duran şehir surlarının büyük kısmı da Luciania dönemine aittir²¹⁹.

4.3.Sicilya'da kurulan koloni Şehirleri

İtalya'nın Sicilya Adasında yer alan Megara Hyblaea şehri Syrakusai'nin 19 km kuzeyinde yer almaktadır. En erken dönemlere kadar şehir planlaması ve arazi tahsisine dair bilgiler sunan son derece önemli bir koloni şehridir. Thukydides'e göre Trotilon ve Thapsos'ta barınamayan Megaralılar tarafından²²⁰, Sike kralının kendilerine verdiği topraklarda kurulmuştur. Kuruluş tarihi olarak MÖ 728 tarihi gösterilse de öncesine ait buluntuların ele geçmesiyle tam tarih için MÖ VIII. ortaları olduğunu belirtmek daha uygun bulunmaktadır. Bölgede erken dönem Ion, Dor, Korinth düzenlerini de rastlanılmıştır. Ancak MÖ VII. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Yunan ve Etrüks vazoları ortaya çıkmıştır. MÖ VI. yüzyıl ise Attika malzemesinin ağırlıkta olduğu bir dönemdir²²¹.

Ege'de Kiklad Adalarının en büyüğü olan Naksos'ta Khalkisliler tarafından MÖ 735'te kurulan Yunan koloni şehridir (Şek: 4). Neolitik dönemden beri iskan izlerine rastlanılmış olan şehrin ismini adaya yerleşen Karyalıların kralı Naksos'tan aldığı düşünülmektedir. MÖ VIII. yüzyılda mermer, zımpara ihracatı ile oldukça hareketli bir ticari geçmişi vardır²²².

Sicilya'nın en erken kolonilerinden olan Syrakusai, Sicilya'nın güneydoğusunda aynı zamanda Ion Denizi'ne kıyısı olan²²³ ve Korinth ve Tenea tarafından Arkhias adında bir *oikistes*'in 734'te kurduğu bir koloni şehridir (Şek: 5). Verimli tarım arazileri ve bunun yanı sıra en elverişli limana sahip olan Syrakusai kısa bir zamanda zenginleşerek MÖ VII. ve MÖ VI. yüzyıllarda Akrai, Kamarina ve

²¹⁹ Akarca, *a. g. e.*, s. 62.

²²⁰ Thukydides, *Peleponnessos Savaşı*, VI. 4.1. çev. Furkan Akdemir, İstanbul 2000, s. 24.

²²¹ Özgören, *a. g. e.*, s. 128.

²²² Naksos, <https://www.ancient.eu>, (Erişim Tarihi: 12.07.2018, 18:45)

²²³ Mansel, *a. g. e.*, s. 172.

Kasmenae'de kendi kolonilerini kurmuştur. Oldukça derin bir körfeze sahip olan şehirde ilk yerleşim Ortygia adasında olmuş ve Yunan yerleşiminden önce adada Sikel halkı yaşamıştır. MÖ VIII. yüzyılda Syrakusai'de Korinth ve Euboia varlığının buluntuları ortaya çıkarılmıştır. Şehrin nekropollerinde gözlenen taş lahitlerin kullanımını ana şehir Korinth'in ölü gömme gelenekleriyle oldukça uyumludur²²⁴.

Gela, Girit ve Rhodos'un ortak kolonisi olarak MÖ 689'da Sicilya'nın güneyinde kurulmuştur. Gelas Nehri'nin kenarında yer alan ve alçak bir tepede kurulan şehir aynı zamanda verimli bir ovada yer almaktadır. İlk yerleşenler büyük ihtimalle alçak tepenin üzerine yerleşim kurmuştur²²⁵. Ticaret konusunda zenginleşen kolonyalistler topraklarını genişleterek Agrigento'yu kurmuştur. Gela'nın kuruluşu, Yunanların Sicilya'daki koloni teşebbüsleri içinde yer alan önemli bir harekettir. Yerli halkın kültürünü kendi kültürleriyle birleştirmeleri de bu hareketin önemli bir sonucu olmuştur²²⁶.

Agrigento ise Sicilya'nın güney kıyısında yer alan, zenginlik ve kalabalığı ile bilinen antik dünyanın güzel şehirlerinden biridir. Bölgenin coğrafyası Akragas'ın seçkin, iyi korunmuş bir şehir olmasını sağlamıştır.

4.4.Yerli Halk ile Olan İlişkileri

Kolonyalistler yerel halk ile etkileşime girme tarzı açısından farklılıklar göstermiştir. Kendi gücünün farkında olan, denizcilikte ileri gitmiş olanların buldukları bölgelerde koloni kurulması güç iken, kıyı bölgelerine gelenlerin sadece ticaret hareketi olduğunu düşünenler karşı koymanın aksine kolonyalistler ile dostça geçinmeye çalışmıştır. Zor bir şekilde ya da kolayca yerleştikleri bölgelerde her şeyden önce kendi ırklarının saflığını korumaya dikkat eden kolonyalistler²²⁷ bu çabalarıyla da ırk kavramının eskiçağdan beri insan kimliğinin en güçlü ama aynı zamanda en kırılgan düşünce biçimi olduğunu göstermiştir²²⁸. MÖ 750-550 tarihlerine baktığımızda Yunanların kendi kimliklerini koruyabilme adına yerli kadınlarla evlenmelerinin yasak olduğu konusu dikkat çekmiştir, anlaşılana o ki Yunanlar

²²⁴ Özgören, *a. g. e.*, s. 127.

²²⁵ Boardman, *a. g. e.*, s. 178.

²²⁶ Gela, <https://www.ancient.eu>, (Erişim Tarihi: 13.07.2018, 14:20)

²²⁷ Mansel, *a. g. e.*, s. 161.

²²⁸ Loomba, *a. g. e.*, s. 146.

yaşadıkları bölgelerden göç ederken sadece coğrafi, ekonomik ve sosyal sebepler ile farklı bölgelere yerleşmemiş, gittikleri yerlerde bir de ırk anlayışını koruma ve güçlü olma içgüdüsünü beraberinde getirmiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda bu anlayış yerini ticari kazanç anlayışına bırakmış, kendilerinden olmayan yerlilerle evlilik bağı kurarak toprakları uzlaşarak paylaşma yoluna gitmişlerdir²²⁹.

Yunan halkı ile koloni bölgeleri yerli halkı arasında ne derece bir birlik olduğu günümüzde hala net değildir, ancak erken dönem koloni şehirlerinde ilişkilerin genellikle barışçıl olduğu düşünülmektedir²³⁰. Bu düşünceyi destekleyen Gocha Tsetskhladze Yunanların koloni kuracakları bölgeye geldiklerinde “uygar oldukları” inancıyla yerel halk tarafından tepkiyle karşılanmadığını; dışarıdan gelen bu halkın onları daha da yükseltecekleri inancına sahip olduğunu belirtmiştir²³¹. Megara Hyblea'nın kuruluşunda yerel halkın oynamış olduğu rol de buna örnektir. Antik Yunanların kendi ülkelerinden çıkararak uzak yerlere gelip koloniler kurmaları ile yerli halk ile koloni kuranlar arasında iki yönlü kültürel bir ilişki yani farklılıklardan doğan yeni bir nesil yeni bir kültür algoritması yaşanmıştır. Örneğin Metapontum'da ilk kolonistler mimari açıdan yerel halk mimarisinden etkilenmiş ve konutlarını yerel halkın basit yapım tekniklerini kullanarak yapmıştır. Sybaris'te de Yunanlara yabancı olan direkler tapınak binalarında kullanılmıştır. Çoğu zaman yerli halk ile kolonistler bir arada yaşayabilmiştir. Ancak yerli halk ile kolonistler arasındaki ilişki her zaman aynı şekilde devam etmemiş; Yunanlar büyük ve küçük topluluklar halinde gittikleri bölgelerde iskan ettikleri toprakları kendi aralarında paylaşarak yerli halkı toprak sahiplerine bağlı olarak çalışanlar durumuna getirmiştir²³². Aynı zamanda gittikleri bölgelerin kaynaklarından faydalanarak gittikçe zenginleşmiş buralara egemen olmayı başarılabilmişlerdir.

²²⁹ Pomeray, *a. g. e.*, s. 86.

²³⁰ Petropoulos, *a. g. e.*, s. 27.

²³¹ Tsetskhladze, *a. g. e.*, s. 52.

²³² Mansel, *a. g. e.*, s. 161.

SONUÇ

Antik dönem kaynakları ve arkeolojik veriler ışığında yapılan araştırmalar Yunan halklarının, MÖ VIII. yüzyılda Karanlık Çağlar olarak bilinen dönemden uzaklaşarak hızlı bir gelişme yaşadığını, çeşitli sebeplerle denizaşırı etkinliklerde bulunarak kolonizasyon faaliyetlerine giriştiğini göstermektedir.

MÖ II. bin yılsonunda yaşanan siyasi gelişmelerle, büyük krallıklar çökmüş ve beraberinde toplum sosyal, ekonomik ve kültürel bunalımın içine girmiş böylelikle yeni bir süreç yaşanmıştır. MÖ XII. yüzyıl boyunca devam eden göçler Akha gücünü zayıflatmış ve Dor göçü sebebiyle Akhalar Hellas'ın bir bölümünü terk etmiştir. Dorlar önce Doris sonra Peleponnesos ve Ege Denizi'nin güneyindeki adalara yerleşmiş ve yerleşim süreci MÖ X. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Bundan sonra Yunan unsurları bildiğimiz bölgelere yerleşmiştir.

MÖ X. - IX. yüzyılda ise Ege krallıklarının bir bölümü *Basileus* adı verilen yöneticinin idaresindeki beyler yönetimden uzaklaşmış ve yerini zengin sınıfların yönetimi almıştır. Bu dönemde siyasi açıdan değişiklikler yaşanırken; saray merkezli siyasi yapının yerini Ege ve Batı Anadolu'daki şehir devletleri almış idari ve kontrol merkezinde değişiklik görülmüştür. *Polis* adı verilen şehir devletleri ve onun etrafındaki toprakları kapsayan belirli bir alan ve kendini idare eden siyasi bir birim olmuştur. Şehir ve devlet birbirinden ayrılmaz iki kavram olduğundan *polis*ler siyasal, sosyal yaşamın en karakteristik örgütleniş şekli olarak gelişmiş; hem politik hem kültürel beraberliği güçlü tutmaya çalışmıştır. Kurulan şehir devletlerinin güçlü olabilmesi ve ortaya çıkabilecek başka şehir devletleri ile rekabet edebilecek durumda olabilmesi için de kendinden önce var olan yönetim anlayışından daha güçlü ve birbirine çok daha fazla bağlı bir anlayış sergilemesi gerekmektedir. Fakat artan nüfus ve bunun karşılığında azalan topraklar, az gelen üretim, ihtiyaçlara karşılamayan hammadde, hacmi büyüyen ticaret ve komşu şehirlerle yaşanan sıkıntılar Yunan halkını yeni yollar, yeni coğrafyalar aramaya zorlamıştır. Ülkelerinden çıkarak ihtiyaçlarına cevap verebilecek bölgelere giderek yerleşim için şehirler kurmuşlardır.

MÖ 750'lere gelirken Dorlar kıtaya hakim olmuş Anadolu'nun batı ve güney kıyılarından Ion, Aiol ve Dorlar birlikte yaşamıştır. Ionlar Attika Euboia, Khalkide, Ege Adalarının bir kısmı ile Batı Anadolu'nun ortasındaki Kolophon, Miletos, Myus, Priene Ephesos, Lebedos, Teos, Klazomenai, Erythrai, Phokaia, Samos Khios üzerinde varlıklarını devam ettirmiştir. Akha kökenli Aeoller, Thessalia, Arkadia, Lesbos, Akha, Kıbrıs ve Kuzeybatı Anadolu'da Kyme, Larissa, Neonteikhis, Temnos, Killa, Notion, Aigiroessa, Pitane, Aigai, Myrina, Grynaion ve Smyrna'da yaşamıştır. Dor, Ion ve Akhia'nın oluşturduğu Yunan kültürü zaman içinde bahsi geçen topraklara bağımlı kalmayarak daha çok ekonomi göçü olarak da bilinen hareket dalgaları başlatarak genişlemiştir ve bu genişleme hareketi de tarihte "kolonizasyon" ifadesi ile yerini almıştır.

Kelime olarak karşılığı sömürge olan kolonizasyon bir toprağın işgali, o toprağın işlenmesi olarak sözlük anlamına sahip olsa da Yuanlar için yeni bir ülkedeki yerleşke, yeni ülkeye yerleşen fakat ana yurtlarına tabi olan onunla bağlantısını koparmamış olan bir grup insan olarak açıklanmıştır. Farklı ülkeye yerleşen kişilerin hem maddi hem bilişsel olarak uyguladığı baskı ile söz sahibi olması durumu ise her zaman aynı olmamış yerli halk ile olan durumları bu konuda belirleyici olmuştur. Bu yüzden Yunan kolonizasyon hareketinin bir sömürge faaliyeti olup olmadığı üzerine farklı görüşler mevcuttur.

Yunan kolonizasyon hareketinin gelişimi MÖ VIII. yüzyılda Yunanların yaşamış olduğu coğrafyanın fiziki özelliklerinin etkisiyle gerçekleşmiş; coğrafi özelliklerin tarımsal üretim ihtiyaçlarına yeterli olmayışı, kuraklığın etkisiyle üretim koşullarının zorlaşması ve gittikçe artan nüfus hareketleri Yunanları koloni kurmaya iten birincil sebepler olarak görülmüştür. Bunun dışında "Göç Tarihi" üzerine çalışan araştırmacılar tarafından yapılan klimatoloji çalışmaları kolonizasyon dönemine yakın tarihlerde Anadolu, Mezopotamya, Ege Denizi ve Hellas'da belirgin kuraklık izlerini ortaya koymuştur ancak bu izlerin böylesine bir göç dalgasına sebep olacak kadar güçlü olduğu konusunda kesin bilgiler yoktur. Hatta Fernand Braudel Atlas Okyanusu'ndan gelen yağışların bazı alanları kuraklıktan koruduğunu; Hellas'ın batı tarafında dağlık ve rüzgarlara açık bölgelerin, Korinthos Körfezi'nin ağız kısmında yer

alan Attika gibi yerlerin iklimsel değişiklik ve kuraklıktan kurtulabildiğinden bahsetmiştir.

Coğrafi sebeplerin dışından politik olayların da kolonizasyonda etkili olduğuna dair düşünceler de vardır. Soyluların elinde bulunan topraklar çiftçileri mülksüzleştirmiştir. Soylularla tüccar ve zanaatkarlar arasında yaşanan çıkar kavgaları da bir takım çatışmaların yaşanmasına sebep olmaktadır. Aynı zamandan siyasi hoşnutsuzların yaşanması, toprak üzerindeki kontrol çekişmesi de halk topluluklarının farklı bölgelere giderek orada yaşama isteğini ortaya çıkarmıştır. Khalkis ve Eretria örneğinde olduğu gibi, ana şehirlerin bulunduğu bölgelerde yaşanan siyasi karışıklıklar şehirleri kolonizasyon faaliyetlerine iten sebeplerden biri olarak görülmüştür.

Koloni kurma kararı bir kişi ya da bir grup tarafından alınabileceği gibi genel olarak ana şehir halkının isteği ile olmuş, *oikist* adı verilen koloni kurucularının seçimi ise Parnassos Dağı'nın eteklerinde, Yunanlar tarafından *omphalos*, yani evrenin göbeği olduğuna inanılan her şeyin merkezi olan Delphoi'deki kehanet merkezinin onayı ile gerçekleşmiştir. Koloniler gelişigüzel bir anlayışla değil sistemli bir hazırlık neticesinde kurulmuştur. Koloni kuracak şehirler için öncelikli yerler belirlenmiş *okistes* tarafından yeni bir yerleşim planı yapılmıştır. Yine ana şehirden koloni bölgelerine gidecek olan nüfus sayısı ve şeklinde de belli bir düzen oluşturulmuş, yola çıkacak nüfusun birkaç yüz kişiden fazla olmamasına dikkat edilmiştir. Genellikle yola çıktıklarında ilk önce kadınları beraberinde götürmemişlerdir. Kadınlar koloniler kurulduktan sonra gitmiştir. Koloniler genellikle kıyılarda kurulmuş ve kuracakları şehrin toprakları da kolonistler arasında ad çekme yani kura yolu ile paylaştırılmıştır. Bu şekilde bölgenin yerel halkını toprak sahiplerine bağlı çalışanlar haline getirmişlerdir.

Koloni şehirleri ve ana şehir ile koloni şehri arasındaki ilişkiler hakkında bilgilerimize bakacak olursak; İlk önce *apoikia* 'lardan başlayalım, bu yapı *metropolis* yani ana yerleşimlere bağlı olarak kurulan koloniler olarak adlandırılmış; aynı etnik kökenden olan insanlarca kurulmuş, inanç ve düşünce açısından ana yerleşimlere bağlı, ekonomik ve politik olarak bağımsız yerleşimler olmuştur. Ancak bazı kaynaklarda *apoikia* 'lar anlam olarak siyasi ve sosyal açıdan bağımsız bir *polis*i de

ifade etmiştir. Bazıları ise *apoikia* teriminin koloni anlamında kullanılmasını doğru bir açıklama olarak kabul etmemiş ve daha çok “göçmen topluluğu” olduklarını iddia etmiştir. *apoikia*’lardan sonra, yabancı topraklardan gelenlere ekilebilir toprakların verilmesiyle *kleroukhia* denilen ve kurayla dağıtılan toprak parçasından bahsedilmektedir. Kolonistler tarafından oluşturulan, deniz yoluyla gelen malların alım satım işlerinin yapıldığı pazar yeri olan başka bir şehir tipi de *emporium*’dur. Liman kasabası olarak da tanımlanan şehir tipi daha çok kıyı bölgelerde kurulmuştur ve yeni kurulan bölgeyi araştırmak, burada toprak sağlamak ve yerli halk ile ilişki kurulmasında yardımcı olma görevini üstlenmiştir.

Kolonizasyon çalışmalarında akla gelen sorulardan biri de koloni bölgelerinin nasıl belirlendiği sorusudur. Megale Hellas olarak bilinen Güney İtalya ve Sicilya’ya gitmeye karar verdiklerinde bir bilinmezliğe mi gitmişlerdir? Daha önce de belirtildiği gibi koloni kurma işi sistemli gerçekleşmiştir. Yunanları kolonizasyona götüren sebepler düşünüldüğünde gidilecek bölgelerin yaşamış oldukları sıkıntıların çözümü için imkan sunması gerekmektedir ve nitekim de öyle olmuştur. Güney İtalya ve Sicilya Yunanların yaşadığı coğrafyanın aksine oldukça geniş kıyısal alanlara, tarım ürünlerinin yetiştirilebilmesi için gereken ılıman iklime ve korunaklı limanlara sahiptir. Zaten Yunanlara yabancı olmayan bölge daha önce ticari amaçlarla gidenler tarafından keşfedilmiştir. Ülkelerinden yola çıkan topluluklar da hem coğrafi hem ticari-ekonomik açıdan fayda sağlayacak olan bu bölgeye gelerek koloni şehirlerini kurmaya başlamışlardır.

Güney İtalya ve Sicilya’da çok sayıda koloni şehri kurulmuştur. Akhaia yerleşimcileri tarafından kurulan Sybaris tahıl yetiştirmek için gereken bereketli ovalara sahiptir, üzüm bağları ve ahşap, gümüş gibi madenlerin varlığı ile bal ve yün gibi ürünlerin bulunması sebebiyle oldukça zengin olan şehir aynı zamanda lüks yaşamın merkezi olmuştur. MÖ 710’da Akhaialılar tarafından kurulan Kroton da Calabria bölgesinde yer alan doğal liman ve verimli toprağı açısından Megale Hellas’ın en güzel şehirlerinden biri olmuştur.

MÖ VIII. yüzyıl sonlarında kurulan Metapontum da Akha kolonisidir. Antik Dönem kolonileri içinde hem tarım hem ticaret açısından rahat bir imkan sunan şehir, güney şeridi boyunca uzanan verimli ovalara sahiptir. Oldukça geniş bir alanın

kontrolünü sağlayan Şehir Akdeniz'deki tek bir aileye yetecek olan arsanın çok daha fazlasına sahiptir. Toprağın verimliliği sayesinde ve özellikle tahıl ve mısır üretimi ile de oldukça zenginleŐmiŐtir. KullanmıŐ oldukları madeni paralarda yer alan sembol de bu zenginliğin göstergesidir.

Şehir etrafını saran bir sur duvarı ile çevrilidir. Arkeolojik açıdan önemli bilgiler sunan Şehrin kuzey güney yönüne uzanan kutsal bölümler de yer almaktadır. Kutsal alan demiŐken Metapontum tarihi açısından önemli olan Hera Tapınağını unutmamak gerek. Bu tapınak Metapontumun birkaç kilometre kuzeydoğusundan Tarentum yoluna uzanmakta ve Yunan mimarisinin en etkileyici örneğini oluşturmaktadır. İlkçağda daha çok Taras olarak bilinen Tarentum ise M VIII. Spartalılar tarafından kurulan bir koloni Şehridir. Stratejik olarak önemli bir bölgede kurulan Şehir güvenli ve gemicilerin tercih ettiği iyi limana sahiptir. Sahip olduğu iyi korunmuş limandan ötürü erken bir ticaret ve sanayi merkezi olmuştur. Bu Şehirler dışından Poseidonia ve Sicilya'da kurulan diğer koloni Şehirlerini de Yunan tarihinin kolonizasyon geçmişine dair oldukça önemli bilgiler sunmuştur. Megara Hyblea, Naksos, Syrakusai, Gela, Agrigento gibi Şehirler kolonizasyonun nasıl zincirleme gelişen bir hareket olduğunu göstermektedir. Bu zincirler kolonilerin sayısının artmasına ve dolayısı ile ticaret ağının geniŐleyerek zenginleŐmesine neden olmuştur. Bu özelliği ile de Yunan kolonizasyondan sömürgeleŐtirme olarak bahsetmek yerine ticaretin geniŐletilmesi amacıyla yapılan bir g dalgası olarak ifade edilmesi pek yanlış olmayacaktır. Nitekim bu faaliyetlerin altında yatan en belirgin sebebin ekonomi olduğu anlaşılmaktadır ve ekonomi bugün olduğu gibi eskiağda da toplumların beraber yaŐamasından siyasi yaşamın, kültür hayatının oluŐumuna kadar birçok konuyu içine alan bir kavramdır.

Özetle, Yunan kolonizasyonu bir g dalgası halinde gelişen, Yunan dünyasının fiziksel, entelektüel sınırlarını geniŐleten bir hareket olmuş, Güney İtalya ve Sicilya'da kurdukları koloniler ile *Megale Hellas*'ı oluŐturarak deniz aşırı yerlerde Yunan varlığının gücünü göstermiŐlerdir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali, (1989). *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, V Yayınları, Ankara.

Akarca, Aşkıldil, (1987). *Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri I / Şehir ve Savunması*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Akkoç, Aslıhan, (2014). “Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü ve Toplumsal Arka Planı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afyon.

Aktüre, Sevgi, (2003). *Anadolu'da Demir Çağı Kentleri*, Yurt Yayınları, İstanbul.

Akurgal, Ekrem, (1988). *Anadolu Uygarlıkları*, Phoenix Yayınları, İstanbul.

Alexiou, S. (1991). *Minos Uygarlığı*, Çeviri: E. Tül Tulunay, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Angels, Franco De, (2010).“ Ancient Greek Colonizationin the 21th Century: Some Suggested Directions”, *Bollettino di Archeologia on line Volume Speciale*, C. 1, S. 5, Roma.

Aristoteles, (1996). *Politika*, Çeviri: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Arslan, Nurettin, (2001). “Kilikya Bölgesindeki Grek Kolonizasyonu”, *OLBA IV*, Mersin.

Ancient Greece An Illustrated History, (2011). Publisher: Marshall Cavendish, New York.

Boardman, John, (1964). *The Greeks Overseas*, Thames and Hudson, Harmondsworth.

Bradford, J. (1957). *Ancient Landscapes*, Greenwood Press, London.

Brodeur, Arthur Gilchrist, (2010). *The Pageant of Civilization*, Kessinger Publishing, New York.

Buzzi, Giancarlo, (1984). *Guida alla Civiltà Etrusca*, Milano.

Canfora, Luciano, (2010). *Avrupa'da Demokrasi: Bir İdeolojinin Tarihi*, Çeviri: Neşenur Domaniç-Nusret Avhan, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

- Carter, C. (2005). *Discovering the Greek Countryside at Metaponto*, University of Mishigan Press.
- Cesaire, Aime, (2005). *Sömürgecilik Üzerine Söylev*, Çeviri: Güneş Ayas, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- Cristofani, M. (1983). *Gli Etruschi del Mare*, Longanesi, Milano.
- Cook, R.M. (1946). "Ionia and Greece in the Eighth and Seventh Centuries ", *The Journal of Hellenic Studies* S.66.
- Coulanges, Fustel, (1980). *The Ancient City*, Dover Publications, London.
- Deroy, L. (1955). *Origine Prehellenique de Quelques Noms de Periüples Mediterranees*, *Melanges Isodore Levy*, Brüksel.
- Diakov, V., – S. Kovalev, (2008). *İlk Çağ Tarihi*, Çeviri: Özdemir İnce, Yordam Kitap İstanbul.
- Drews, R. (2014). *Tunç Çağı'nın Sonu: Askeri Değişim ve Antik Akdeniz'de Çöküş*, Çeviri: Tolga Ersoy-Gürkan Ergin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ehrenberg, Victor, (1943). "An Early Source of Polis-Constitution". *The Classical Quarterly*, Vol. 37, Cambridge Universty Press, İngiltere.
- Ehrenberg, Victor, (1956). *Sophokles and Perikles*, Basıl Blackwell, München.
- Eroğlu, Engin, (2014). "Ege Göçleri ve M.Ö. I. Binde Anadolu", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S. 1, Kırşehir.
- Feldman, By Louis, (1996). "Homer and the Near East: The Rise of the Greek Genius", *The Biblical Archaeologist*, Vol: 59, S.1.
- Freeman, Charles, (2003). *Mısır, Yunan ve Roma/ Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Çeviri: Suat Kemal Angı, Dost Kitabevi, Ankara.
- Friedell, Egon, (2011). *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*, Çeviri: Necati Aça, Dost Kitabevi, Ankara.
- Ferro, Marc, (2002). *Sömürgecilik Tarihi*, Çeviri: Muna Cedden, İmge Kitabevi, Ankara.

- Finley, M. I. (2007). *Antikçağ Ekonomisi*, Çeviri: Hatice Palaz Erdemir, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Graham, A. J. (1971). “*Patterns in Early Greek Colonisation*”, *JHS*, C.91.
- Güler, Taner, (2006). “Antik Çağ Doğu Akdeniz Ticareti ve Ticaret Gemileri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Gosden, Chris, (2004). *Archaeology and Colonialism. Cultural contact from 5000 BC to the present*, Cambridge University Press.
- Gwynn, Aubrey, (1918). “The Character of Greek Colonisation”, *JHS*, C.38.
- Hall, Jonathan M. (2007). *History of the Archaic Greek World*, Oxford.
- Hand, Alfred Watson, (1909). *Coins of Magna Graecia- the Coinage of the Greek Colonies of Southern Italy*, Spink and Son, London.
- Hansen, Magens Herman and Thomas Heine Neilsen, (2004). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford.
- Homer, (1981). *Odyseia*, Çeviri Azra Erhat- A. Kadir, Sander Yayınları, İstanbul.
- Homer, (2008). *İlyada*, Çeviri: Azra Erhat- A.Kadir, Sander Yayınları, İstanbul.
- İplikçioğlu, Bülent, (2007). *Hellen Tarihinin Ana Hatları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- İplikçioğlu, Bülent, (2017). *Hellen ve Roma Tarihi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Jarde, A. (2013). *The Formation of the Greek People*, Routledge, London.
- Kagan, Donald, (2007) “7. Ders Metni”, *Eski Yunan Tarihine Giriş*, Yale Üniversitesi, Çeviri: Zeynep Çizmeli Öğün – Elif Denel, TÜBA.
- Killinger, Charles, (2002). *The History of Italy*, Greenwood Press, California.
- Latacz, Joachim, (2001). *Homer/Batının İlk Ozanı*, Çeviri: Devrim Çalış Sazcı, Homer Kitapevi, İstanbul.

- Loomba, Ania, (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, Çeviri: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Mansel, Arif Müfid, (2014). *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Martin, Thomas, (2012). *Eski Yunan /Tarih Öncesinden Hellenistik Çağ'a*, Çeviri: Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, İstanbul.
- Memiş, Ekrem, (2014). *Eskiçağda Göçler*, Ekin Basımevi, Bursa.
- Mertens, D., E. Greco, (1996). “Urban Planning in Magna Graecia”, *The Western Greeks, Classical Civilization in the Western Mediterranean*, London.
- Milas, Herkül, (2004). *Geçmişten Bugüne Yunanlılar/Dil Din ve Kimlikleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mosse, C. (1993). *Le Citoyen dans la Grece Antique*, Editions Complexe, Paris.
- Murray, Oswyn, (1978). *Early Greece*, Harvard University Press, America.
- Orriens, Marjolein, (2012). “The Greek colonization in South Italy and Sicily”, *Researchmaster Art, History and Archaeology*, Masterthesis.
- Osborne, Robin, (1996). *Greece in The Making, 1200-479 BC.*, Routledge, London.
- Owens, E. J. (2000). *The City in the Greek and Roman World*, Routledge London.
- Oxford English Dictionary.
- Özbay, Rahmi Deniz, F. Solak, Y. Bülbül, G. Çelik, (2010). “Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri-1” *Ekonomi ve Sosyal Tarih Yayınları*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Özgören, Özlem, (2007). “Arkaik Dönemde Klazomenai'nin Denizaşırı Etkinlikler”, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Papadopoulos, John K. (2001). “Magna Achaea: Akhaian Late Geometric and Archaic Pottery in South Italy and Sicily”, *Hesperia 70*.
- Parke, H. W. (1967). *Greek Oracles*, London.

- Pari, K., Maria, K., Kostas B. and Yannis C. (2015). *The City of Chalkis/Chalkis-Euripus Negroponte-Eğriboz*,
- Platon, (2002). *Devlet*, Çeviri: Neval Akbıyık – Serdar Taşçı, Metropol Yayınları, İstanbul.
- Peck, H.T. (1898). *Harpers Dictionary of Classical Antiquities*, Creative Media Partners, New York.
- Petroropoulos, Elias K. (2005). *Hellenic Colonization in Euxeinos Pontos*, Oxford.
- Pomeray, Sarah B. (2018). *Antik Yunanın Kısa Tarihi Siyaset/Toplum/Kültür*, Çeviri: Oğuz Yarılgış, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Powell, Barry B. (2007). *Homer*, Oxford Malden, MA:Blackwell.
- Roebuck, Carl, (1953). “The Economic Development of İonia”, *Classical Philology*, Vol. 48, No. 1.
- Roebuck, Carl, (1959). *Ionian Trade and Colonization*, Archeological Institute of America, New York.
- Sartori, Giovanni, (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çeviri: T. Karamustafaoğlu-Mehmet Turan, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Secord, Sarah Davis, (2007). *Sicily and the Mediterranean: Communication Networks and Inter-Regional Exchange*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, University of Notre Dame.
- Siena, A. De., F. Gaballone, (2012). *Discovering Ancient Metaponto, Technologies and Methodologies from past to present for a Virtual Visit Propasal*, *İnternatonal Conference on Cultural Heritage and New Technologies*, Vienna.
- Sina, Ayşen, (2017). “Antikçağ’da Bir Göç Modeli: Klerukhia”, *Geçmişten Günümüze Göç I*, Samsun.
- Soprintendenza Archeologia della Calabria, s.?
- Spivak, Gayatri Chakravotary, (2000). “The New Subaltern; A Silent İnterview”, *Mapping Subaltern Studies and the Postkolonial*, Londra.
- Strabon, *Geographica*, VI, 1.1.

Strabon (1972). *Geographika* V, 2,2.

Stuttard, David, (2016). *Antik Yunan Tarihi*, Çeviri: Erdem Gökyaran, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016

Şahin, Feridun S. (2009). “Antik Sikkeler Üzerinde Görülen Yunus Betimlemeleri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 13, Diyarbakır.

Tanrıseven, Hasan, (2013). “Antik Yunanda Devlet”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

Tekin, Oğuz, (2015). *Eski Yunan ve Roma Dünyasına Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Tiro, Ali Osman, (2011). “İ.Ö. İkinci Binyılın Yarisında Hitit-Batı Anadolu İlişkileri Bölgenin Etnik ve Siyasi Yapısı Hakkında Kaynaklara ve Yayınlara Genel Bir Bakış”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aydın.

Thomson, George, (2007). *Tarih Öncesi Ege/Eski Yunan Toplumunu Üzerine İncelemeler*, Çeviri: Celal Üster, Homer Kitabevi, İstanbul.

Thukydides, (2000). *History of the Peloponnesian War* VI. 4.1, Çeviri: Furkan Akdemir, Belge Yayınları, İstanbul.

Tsetschladze, Gocha, (2006). *Greek Colonisation An Account Of Greek Coonies and Other Settlements Overseas*, Leiden Boston.

Vernant, J.P. (1982). *The Origins of Greek Thought*, Ithaca, N. Y.

Viviani, Brittany Jean, (2013). “Stasis in the Population of Metaponto: Anaylsis of Enviroment, Health and Political Unrest”, *University of Wisconsin Cross*, 2013.

Waldbaum, J. C. (1994). “Early Greek Contacts with the Southern Levant, ca. 1000-600 BC. The Eastern Perspective”, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, Number 293, America.

Weeks, Jeffrey, (1998). “Farklılığın Değeri”, Çeviri: D. Sağlamer, *J. Rutherford, vd. Kimlik: Topluluk/ Kültür/ Farklılık içinde*, Sarmal Yayınları, İstanbul.

Williams, Friedrich, (1993). *Ege Medeniyetleri Tarihi/Mitolojik Dönem Sonrası*, Çeviri: M. Kalaycıoğlu, Düşünen Adam Yayıncılık, İstanbul.

Wycherley, R. E. (1976). *How the Greeks Built Cities*, WW Norton and Company Inc, New York.

İnternet Kaynakları

Chalkis (Euboea) 535 Chalkida, <https://topostext.org/pace/385236PCha>, (Erişim Tarihi: 20.09.2018, 18.36)

Gela, <https://www.ancient.eu>, Erişim Tarihi: (13.07.2018, 14:20)

İtalya, <http://www.turkcewiki.org/wiki/İtalya#Etimoloji>, (Erişim Tarihi: 02.10. 2018, 12:40)

Metapontum, <https://www.ancient.eu>, (Erişim Tarihi: 08.07.2018, 13:40)

Naksos, <https://www.ancient.eu>, (Erişim Tarihi: 12.07.2018, 18:45)

Poseidon, <https://www.ancient.eu>, (Erişim Tarihi: 10. 07. 2018, 12:30)

Rhegium, <https://www.bibleplaces.com> , (Erişim Tarihi: 05.10.2018, 10:40)

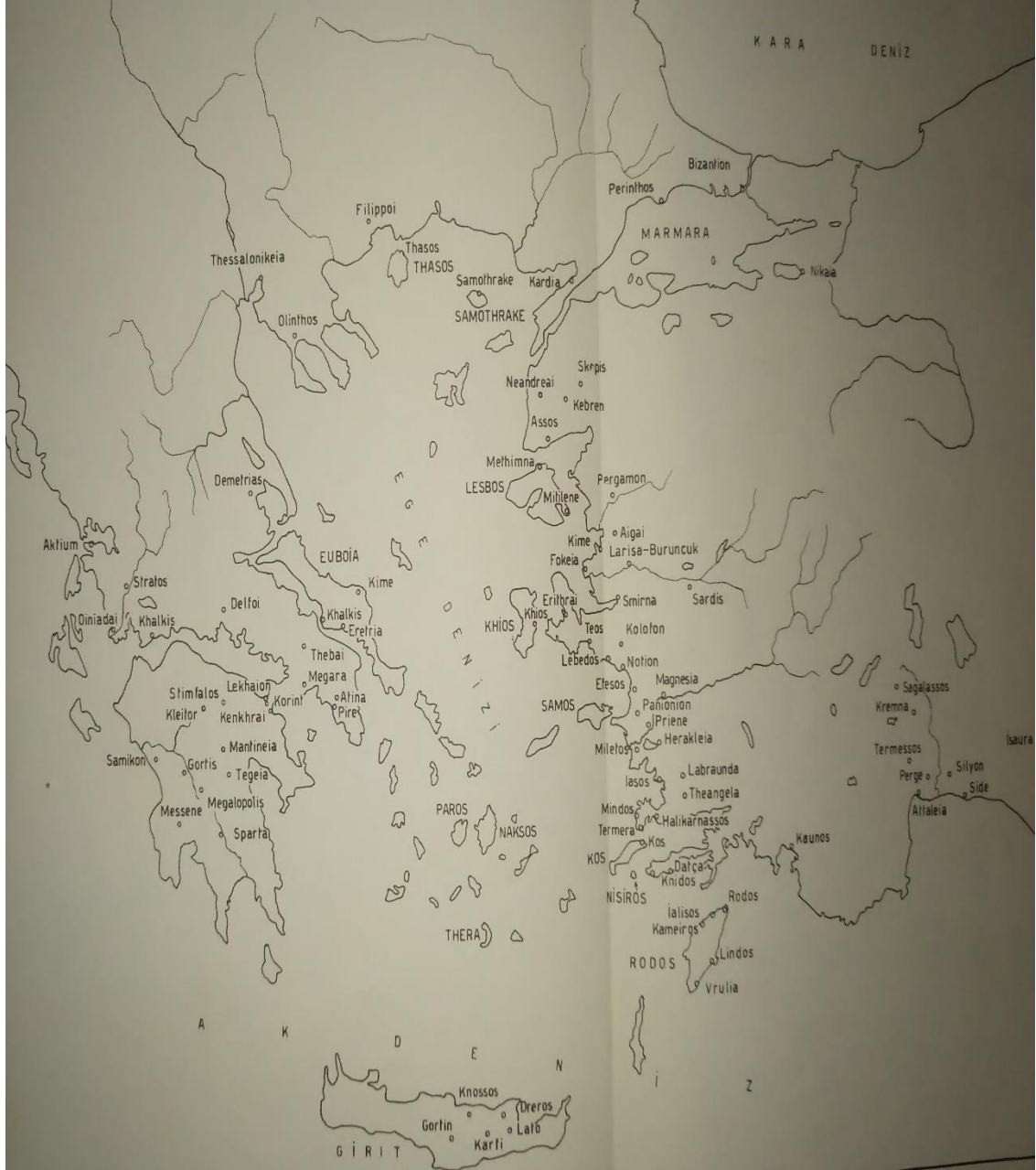
Tarentum, <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-tarentum-antik-kenti-9756>, (Erişim Tarihi: 09.11.2018, 00.32)

Tarentum, <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-tarentum-antik-kenti-9756>, (Erişim Tarihi: 09.11.2018, 00.35)

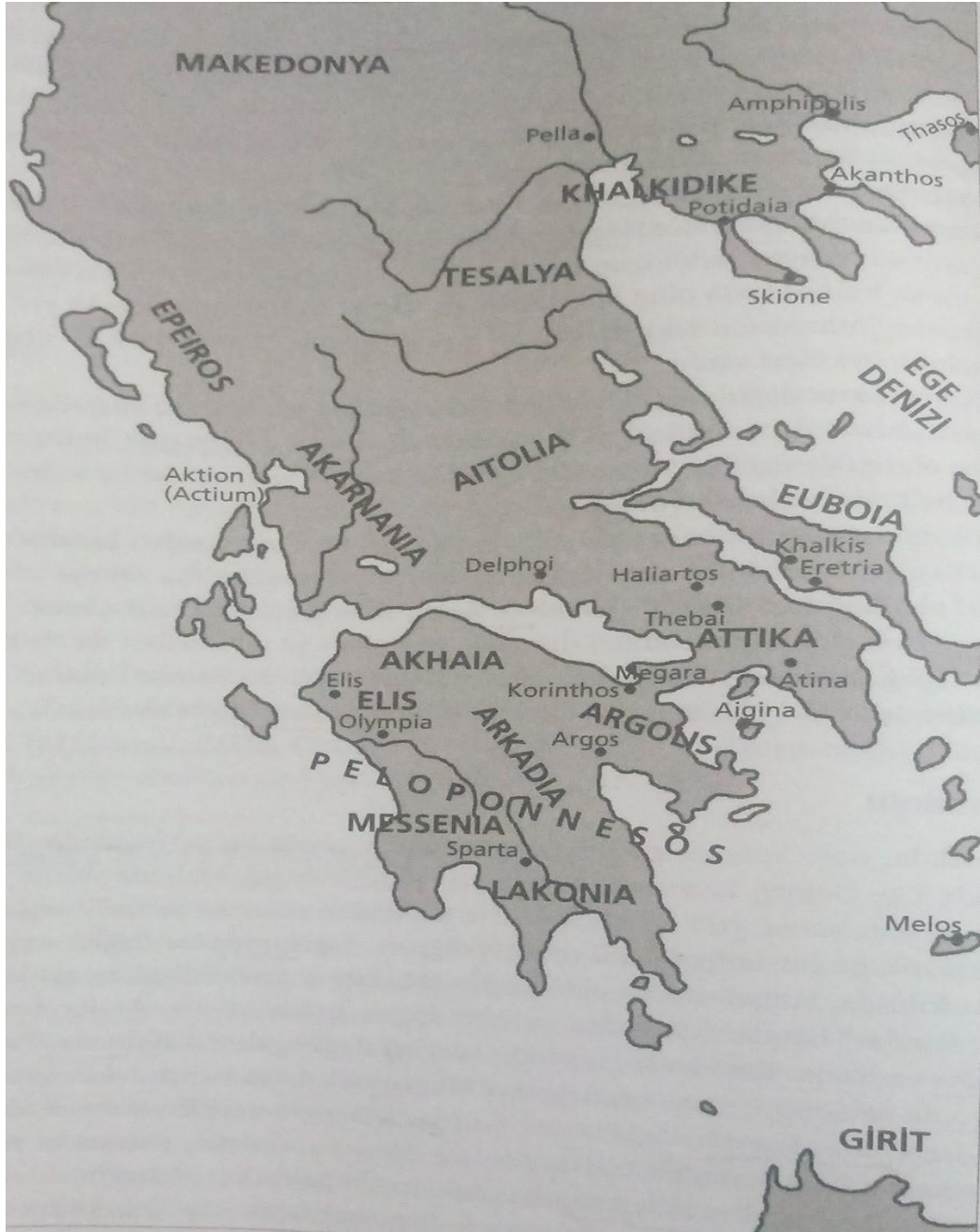
The Chora of Croton 1983-1989, The Universty of Texas at Austin, 1990, https://liberalarts.utexas.edu/ica/files/pdf/1983-1989AnRpt_Croton, (Erişim Tarihi: 17.10. 2018, 12:30)

EKLER

Haritalar

Harita 1. Yunan Halkının Yaşadığı Coğrafya (Ege, Yunanistan ve Batı Anadolu)

Harita 2. Ana Kıta Yunanistan

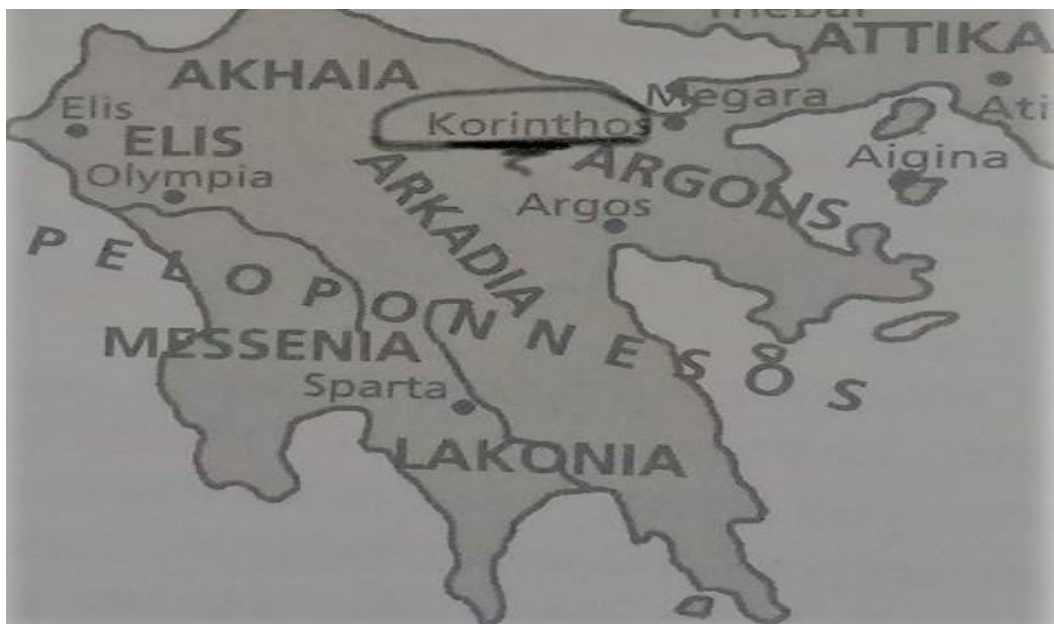
Harita 3. Batı Anadolu

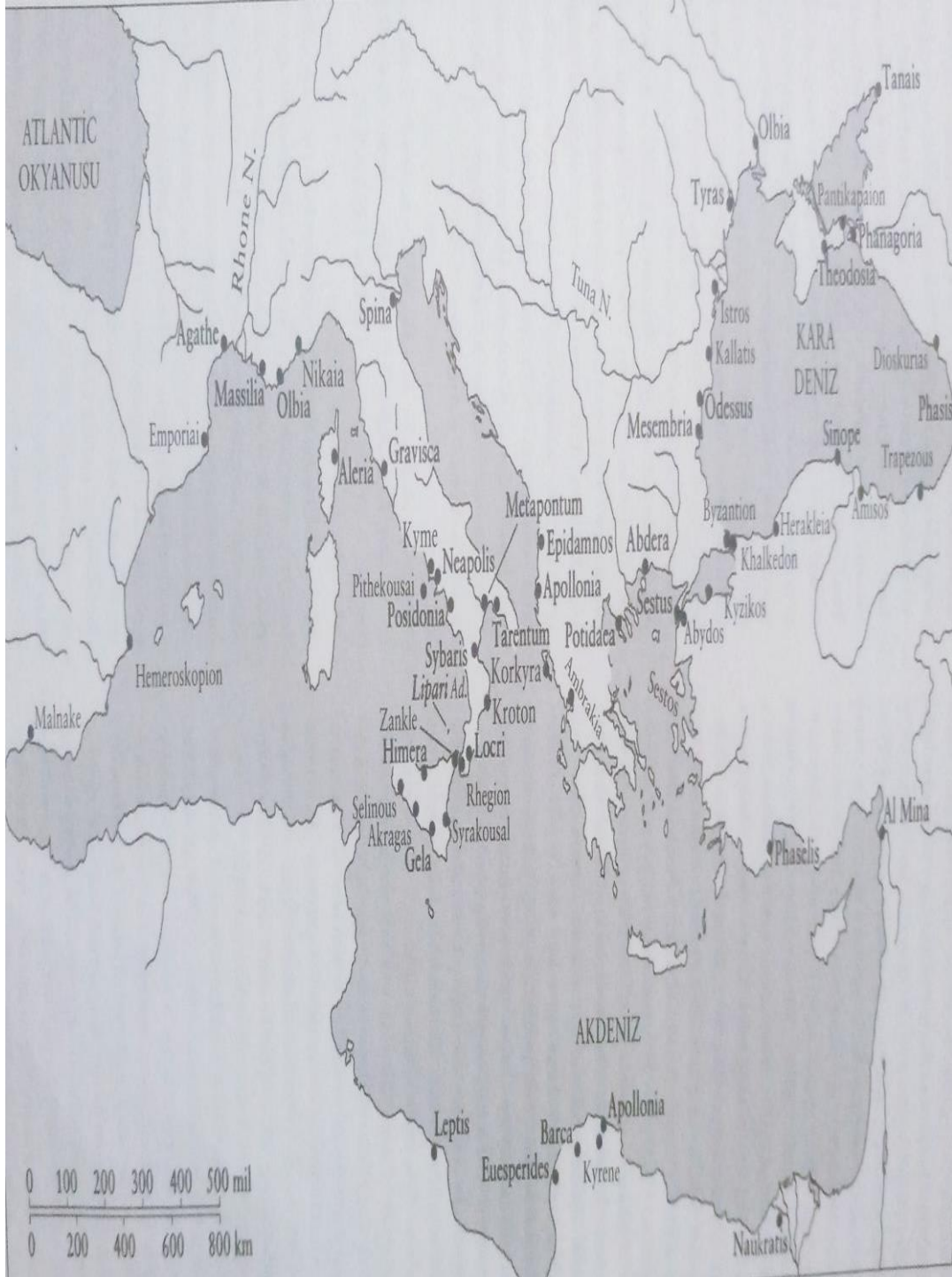
Harita 4. Akha Miken Yerleşimleri

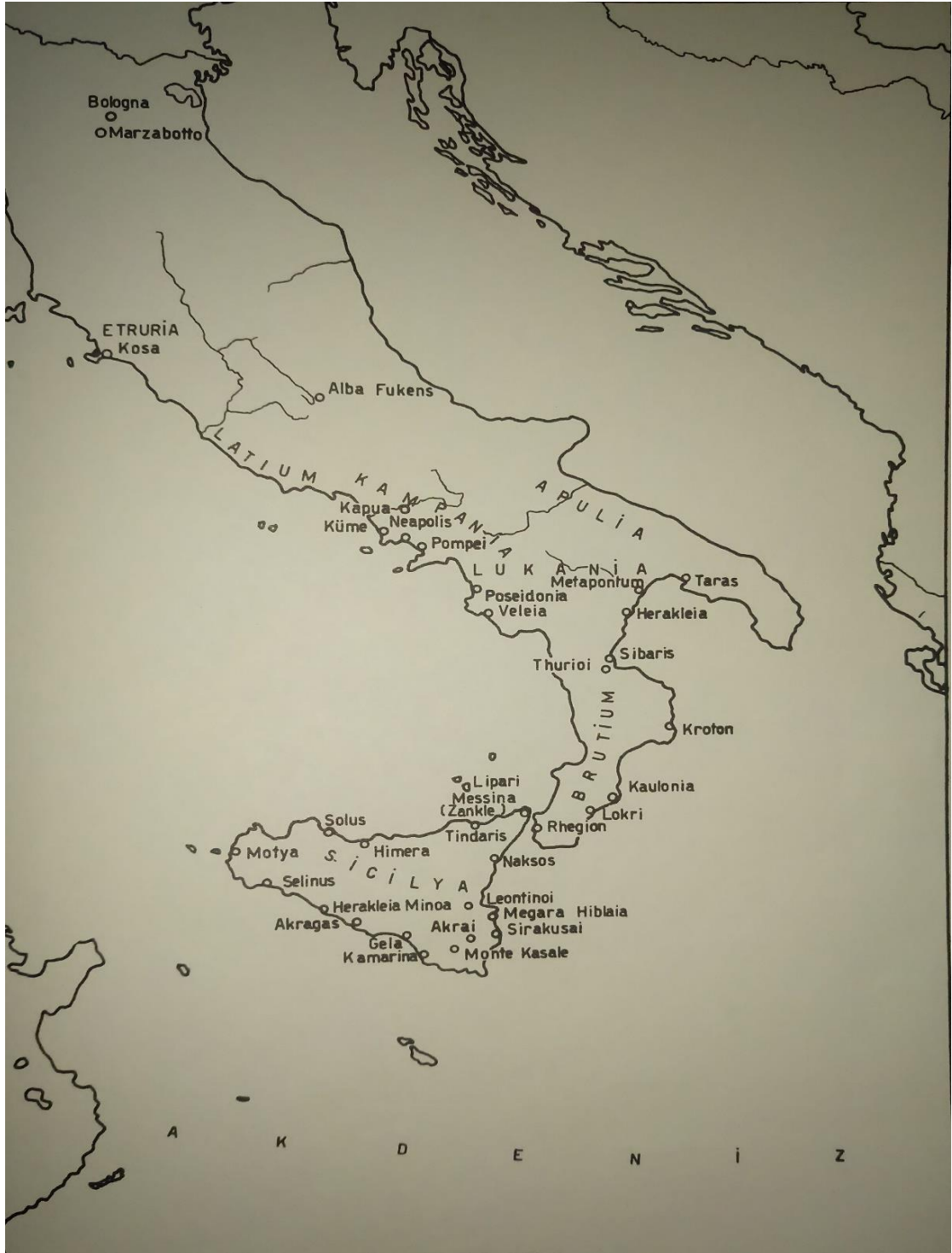
Harita 5. Peloponnesos ve Sparta

Harita 6. Korinthos

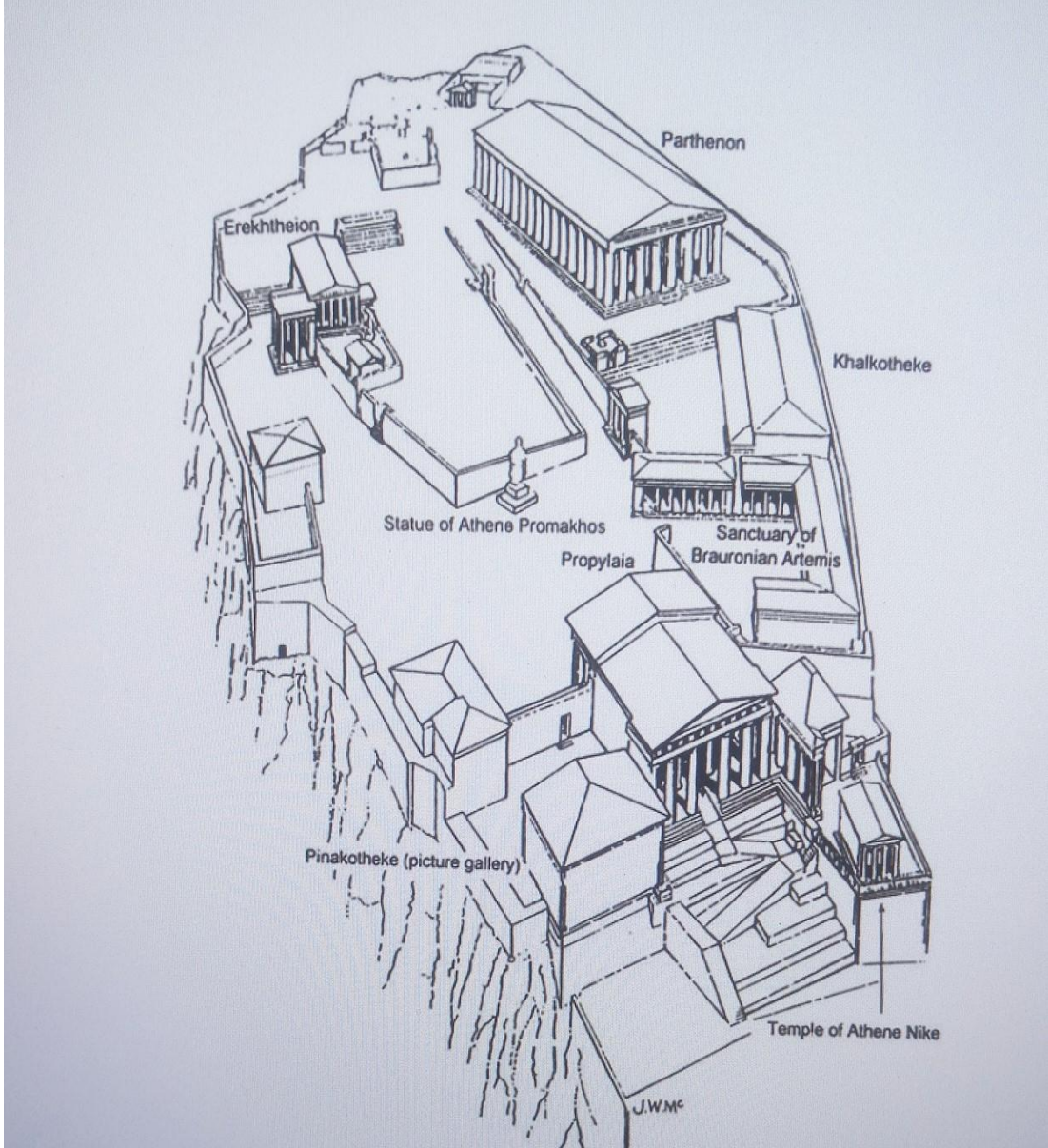

Harita 7. Yunan Kolonizasyon Bölgesi

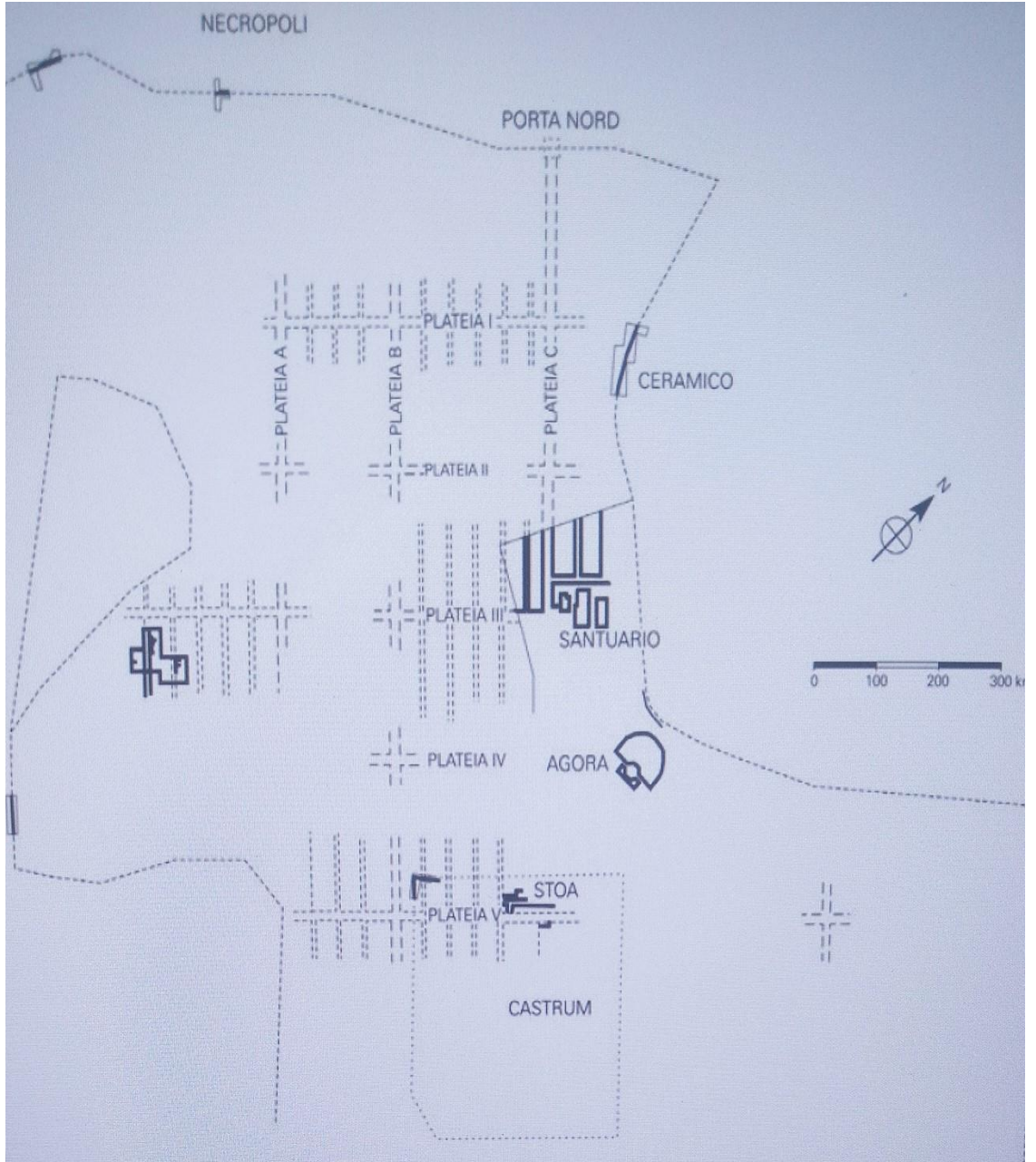

Harita 8. İtalya Bölgesi

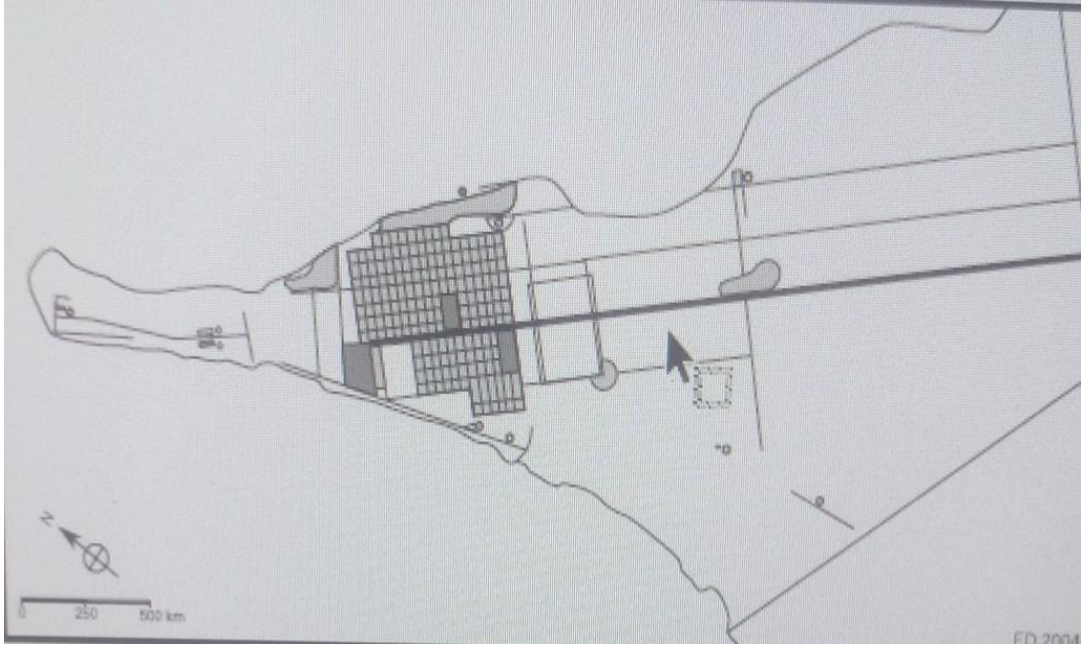
Şekiller

Şekil 1. Atina Akrapolü

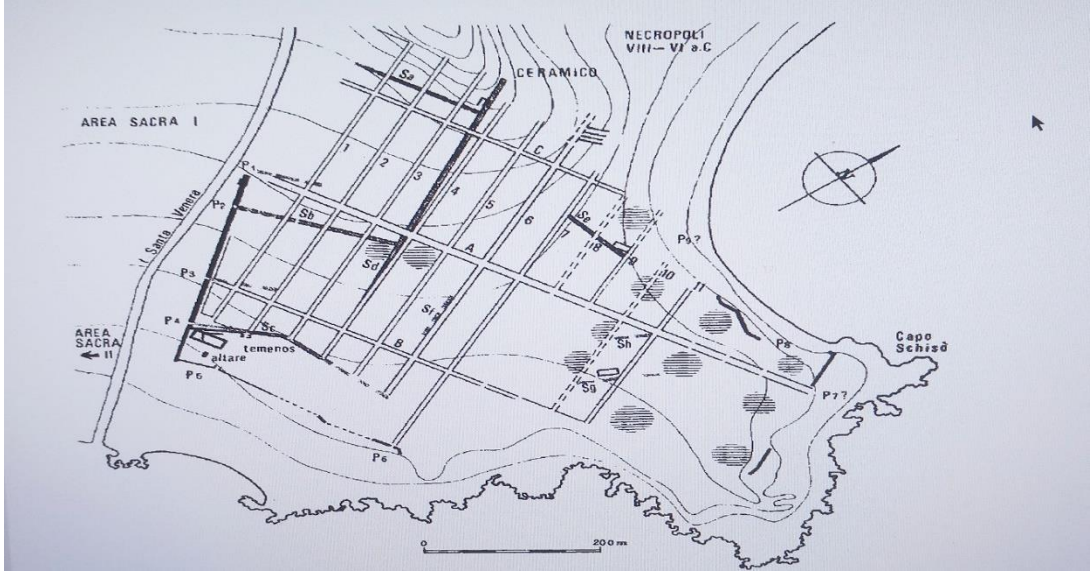
Şekil 2. Metapontum'a ait ızgara planını gösteren görüntü

Şekil 3. Tarentum şehir planı

Şekil 4. Poseidonia/Poestum Hera ve Athena tapınak alanını da gösteren plan

Şekil 5. MÖ VII-VI. yüzyıl Naksos şehri şehir planı

Şekil 6. Syracuse ızgara şekilli şehir planı

Şekil 7. Syrakusa Athena Kutsal Alanı

Resimler

Resim 1. Akrapol'e ait görsel.

Resim 2. Delphoi

Resim 3. Sparta Antik şehir kalıntıları

Resim 4. Pithekusai (Magna Grecia)

Resim 5. Pithekusai kazı çalışması alanından bir bölüm

Resim 6. Pithekusai Batık'ta bulunan krater (Magna Grecia)

Resim 7. Korinthos Antik Yunan şehri kalıntıları

Resim 8. Sybaris'e ait görsel

Resim 9. Sybaris'a ait görsel

Resim 10. Sybaris'e ait oldukça geniş pula sahip MÖ 550-510 tarihli paralar

Resim 11. Kroton'a ait görsel

Resim 12. MÖ 525-500 tarihli üçayaklı kazan betimlemeli Kroton sikkesi

Resim 13. Kroton'daki kazı çalışmasından.

Resim 14. Kroton kazı çalışmaları sırasında bulunan antik yassı bir taban, küçük yassı el değirmeni ve taş öğütme seti içeren Antik Yunan çiftlik evine ait kalıntılar.

Resim 15. Metapontum'a ait başak figürlü MÖ 550-530 yıllarına tarihlenen sikke

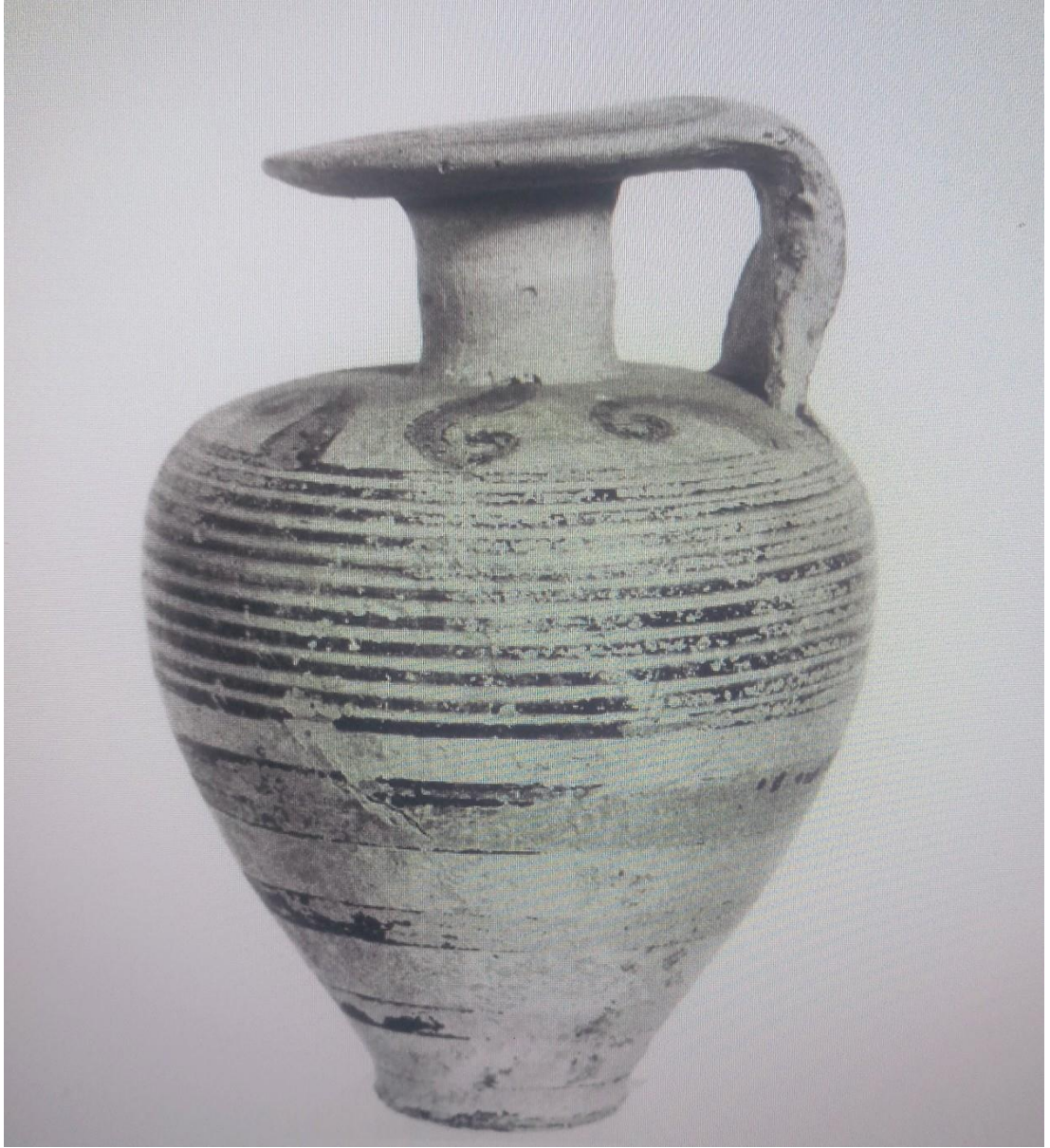
Resim 16. Metapontum Hera Tapınağı

Resim 17. Metapontum planına göre hazırlanan görsel.

Resim 18. Tarentum. Nekropolis'ten gelen kupa

Resim 19. Tarentum. Nekropolis'ten gelen Antik Yunanlara ait kap formu.

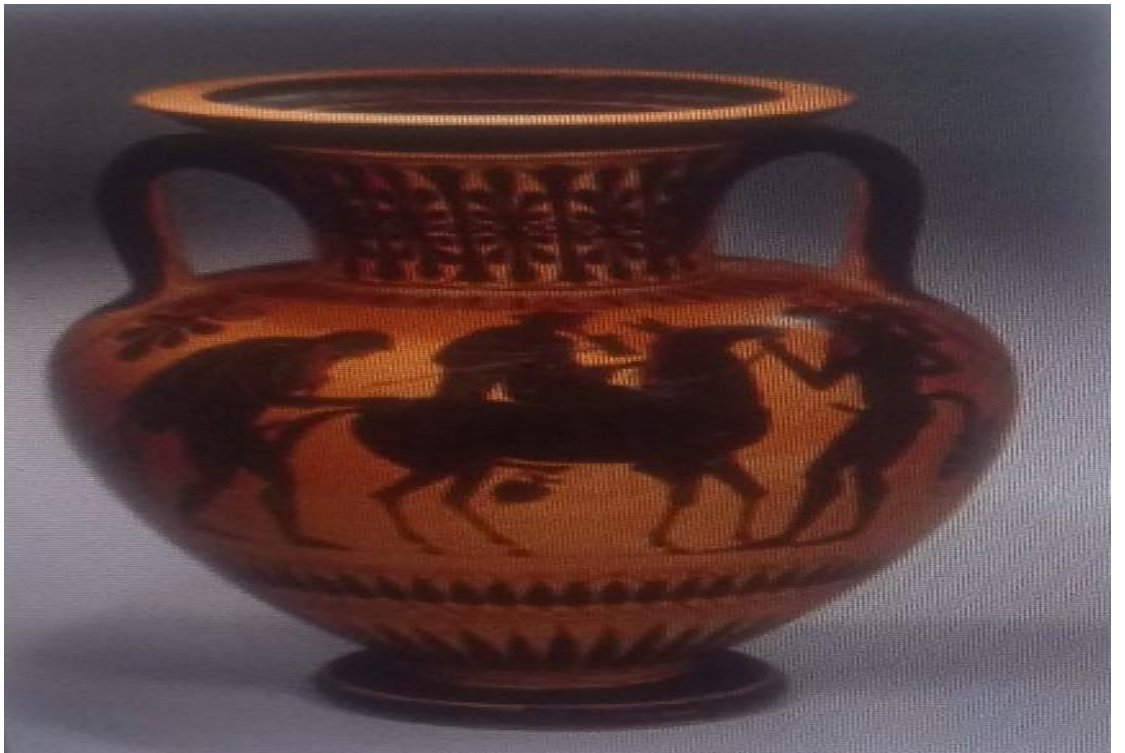
Resim 20. Tarentum/Taras'a ait yunus üzerindeki genç erkek figürlü sikke

Resim 21. Poseidon Hera Tapınağı

Resim 22. Üç mızraklı Deniz Tanrısı Poseidonia

Resim 23. Siyah figürlü vazo örneği